

**ALIH KODE SAHA CAMPUR KODE
WONTEN ING TEMBANG HIP-HOP JAWI
ANGGITANIPUN JOGJA HIP-HOP FOUNDATION**

SKRIPSI

Dipunaturaken Dhateng Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
Minangka Saperangan Prasarat Kangge Pikantuk
Gelar Sarjana Pendidikan

dening:

Fandi Ahmad

NIM 10205241047

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA**

2014

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Alih Kode Saha Campur Kode Wonten Ing Tembang Hip-Hop Jawi Anggitanipun Jogja Hip-Hop Foundation* punika saged dipunujekaken awit sampun pikantuk palilah saking dosen pembimbing.

Yogyakarta, 6 Juni 2014

Pembimbing

Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum

NIP. 19571231 198303 2 004

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Alih Kode Saha Campur Kode Wonten Ing Tembang Hip-Hop Jawi Anggitanipun Jogja Hip-Hop Foundation* sampun diandharaken ing pandadaran wonten ing ngajengipun Dewan Penguji dinten Jumat tanggal 27 Juni 2014 saha dipuntetepaken lulus.

Dewan Penguji

Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
1. Drs. Afendy W., M. Phil.	Ketua Penguji		7 Juli 2014
2. Avi Meilawati, S. Pd., M.A.	Sekretaris Penguji		8 Juli 2014
3. Prof. Dr. Suwarna, M. Pd.	Penguji Utama		7 Juli 2014
4. Prof. Dr. Endang N., M. Hum.	Penguji Pendamping		8 Juli 2014

Yogyakarta, Juli 2014

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan

Prof. Dr. Zamzani, M. Pd.

NIP. 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tapak asma wonten ngandhap punika, kula:

Nama : Fandi Ahmad
NIM : 10205241047
Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa
Fakultas : Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

Ngandharaken bilih karya ilmiah punika asil panaliten kula piyambak. Ingkang kula mangertos, karya ilmiah punika boten dipunuji kangge pikantuk gelar sarjana pendidikan wonten Perguruan Tinggi sanesipun. Saha ingkang kula mangertosi ugi, wosipun karya ilmiah punika boten dipunserat dening tiyang sanes, kajawi perangan-perangan tartamtu ingkang kula pendhet minangka acuan kanthi adhedhasar tata cara saha etika nyerat karya ilmiah ingkang umum lan dipunserat wonten kapustakan.

Wedharan punika dipunserat kanthi saestu, manawi samangke wonten kasunyatanipun wedharan punika boten leres, sedayanipun dados tanggel jawab kula pribadhi.

Yogyakarta, 5 Juni 2014

Panyerat

Fandi Ahmad

SESANTI

"Man Jadda WaJadda"

"Sapa temen bakal tinemu"

"Where there is a will there is a way"

"Dimana ada kemauan, di situ ada jalan"

*"lamun sira banter aja nglancangi
lamun sira landhep aja natoni
lamun sira mandi aja mateni"*

***"always be yourself and never be anyone
else even if they look then you"***

*"Hidup seperti air mengalir, toh mau kemana ia mengalir, akhirnya juga akan
menemukan muaranya sebagai pemberhentian akhir."*

PISUNGSUN

Kanthi raos syukur dhumateng Gusti ingkang Maha Kuwaos, skripsi punika kula pisungsunaken dhumateng Bapak Istanto saha Ibu Isti Imronah tiyang sepuh kula ingkang sampun paring panjurung saha donga pangestu.

PRAWACANA

Puji syukur alhamdulillahirabbil'alamin panyerat ngaturaken raos syukur dhumateng Allah SWT ingkang tansah paring kasarasan, rahmat, saha hidayahipun satemah panyerat saged ngrampungaken skripsi kanthi irah-irahan “Alih Kode saha Campur Kode wonten ing Tembang Hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation”. Skripsi punika dipundamel kangge njangkepi sarat anggayuh gelar sarjana pendidikan.

Panyerat ngaturaken agunging panuwun dhateng sedaya pihak ingkang sampun paring pambiyantu saha panyengkuyungipun awit saking purwaka dumugi paripurnaning skripsi punika. Kanthi raos ingkang tulus panyerat ngaturaken agunging panuwun dhateng;

1. Bapak Prof. Dr. Zamzani, M. Pd. minangka dekan Fakultas Bahasa dan Seni,
2. Bapak Dr. Suwardi Endraswara, M. Hum. minangka pangarsa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring bimbingan saha pandom salebetipun kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah,
3. Ibu Prof. Dr. Endang Nurhayati, M. Hum. minangka dosen pembimbing skripsi ingkang sampun paring panjurung, pamrayogi, panyaruwe, saha bimbingan kanthi sabar awit saking purwaka dumugi paripurnaning skripsi punika,
4. Ibu Hesti Mulyani, M. Hum. minangka dosen pembimbing akademik ingkang sampun paring bimbingan, motivasi, saha panjurungipun sadangunipun kula sinau,
5. Dewan Penguji tugas akhir skripsi ingkang sampun paring pambiji saha pamrayoginipun,
6. Bapak saha Ibu Dosen Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring piwulang saha ngelmu ingkang mupangat sanget kangge kula,
7. Staff karyawan Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah saha Fakultas Bahasa dan Seni awit sedaya pambiyantunipun,

8. Tiyang sepuh kula, Bapak Istanto saha Ibu Isti Imronah awit saking donga pangestu saha wejangan-wejanganipun, saengga panyerat saged mujudaken skripsi punika,
9. Kanca-kanca Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah angkatan 2010 mliginipun kelas B saha sedaya pihak ingkang sampun paring panyengkuyungipun.

Panyerat ngrumaosi bilih skripsi punika tasih tebih saking ingkang naminipun sampurna. Pramila saking sedaya pangandikan menapa dene panyaruwe ingkang tumuju amrih langkung sae, jangkep, saha sampurnaning skripsi punika tansah katampi kanthi bingah manah saha atur anguning panuwun. Wasana, kanthi raos andhap asor panyerat gadhah pangajab mugi-mugi skripsi punika saged murakabi tumrap pamaos saha panyerat.

Yogyakarta, 5 Juni 2014

Panyerat

Fandi Ahmad

DAFTAR ISI

	Kaca
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUN	vi
PRAWACANA	vii
DAFTAR ISI	ix
DAFTAR TABEL	xii
DAFTAR LAMPIRAN	xii
DAFTAR CEKAKAN	xiv
SARINING PANALITEN	xv
 BAB I PURWAKA	
A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Perkawis	5
C. Watesaning Perkawis	6
D. Wosing Perkawis	6
E. Ancasing Panaliten.....	7
F. Paedahing Panaliten	7
G. Pangertosan	8
 BAB II GEGARAN TEORI	
A. Deskripsi Teori.....	9
1. Sociolinguistik.....	9
2. Kontak Basa	12
3. <i>Bilingualisme</i> saha <i>Multilingualisme</i>	14
4. Alih Kode saha Campur Kode	16
a. Alih Kode.....	17
1) Jinisipun Alih Kode	19
a) Alih Kode <i>Intern</i>	19
b) Alih Kode <i>Ekstern</i>	20
2) Faktor Ingkang Ndayani Alih Kode.....	21
b. Campur Kode	22
1) Jinisipun Campur Kode.....	24

a) Campur Kode <i>Ke Luar</i>	25
b) Campur Kode <i>Ke Dalam</i>	25
c) Campur Kode <i>Campuran</i>	26
2) Faktor Ingkang Ndayani Campur Kode	27
3) Wujud Campur Kode	27
c. Gayut Saha Bedanipun Alih Kode Campur Kode	28
5. Sekar utawi Tembang	29
a. Pangertosan Sekar utawi Tembang saha Musik	29
b. Jinisipun Sekar utawi Tembang	32
c. Tembang Hip-hop	33
d. Jogja Hip-hop Foundation	34
B. Panaliten Ingkang Jumbuh	35
C. Nalaring Pikir	36

BAB III CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten	38
B. Data Panaliten	39
C. Cara Ngempalaken Data	40
D. Piranti Panaliten	41
E. Cara Nganalisis Data	44
F. Cara Ngesahaken Data	45

BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PANGREMBAGANIPUN

A. Asiling Panaliten	46
1. Jinis-jinis saha Faktor Ingkang Ndayani Alih Kode wonten ing Tembang Hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation	46
2. Jinis-jinis saha Faktor Ingkang Ndayani Campur Kode wonten ing Tembang Hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation	50
B. Pirembagan	55
1. Jinis-jinis Alih Kode ingkang wonten salebetipun tembang Hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation	55
a. Alih Kode <i>Intern</i>	55
b. Alih Kode <i>Ekstern</i>	58
2. Faktor Ingkang Ndayani Alih Kode wonten tembang Hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-Hop Foundation	63
3. Jinis-jinis Campur Kode ingkang wonten salebetipun tembang Hip-hop	

Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.....	72
a. Campur Kode <i>Ke Dalam</i>	73
b. Campur Kode <i>Ke Luar</i>	78
c. Campur Kode <i>Campuran</i>	80
4. Faktor Ingkang Ndayani Campur Kode wonten tembang Hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-Hop Foundation	83
BAB V PANUTUP	
A. Dudutan.....	93
B. Pamrayogi	94
C. Implikasi	95
KAPUSTAKAN.....	9
LAMPIRAN	
A. Tabel Analisis Alih Kode.....	100
B. Tabel Analisis Campur Kode.....	109
C. <i>Transkripsi</i> tembang Hip-hop Jawi anggitanipun JHF	119

DAFTAR TABEL

	Kaca
Tabel 1. Tuladha Kertu Data	42
Tabel 2. Tuladha Analisis Alih Kode.....	43
Tabel 3. Tuladha Analisis Campur Kode	43
Tabel 4. Alih Kode wonten ing tembang Hip-hop Jawi Anggitanipun JHF	47
Tabel 5. campur Kode wonten ing tembang Hip-hop Jawi Anggitanipun JHF	51

DAFTAR LAMPIRAN

	Kaca
A. Tabel Analisis Alih Kode.....	99
B. Tabel Analisis Campur Kode.....	108
C. Transkripsi tembang Hip-hop Jawi anggitanipun JHF	118

DAFTAR CEKAKAN

a.k.a.	: (<i>also known as</i>) langkung dipuntepang
AK	: alih kode
BI	: Basa Indonesia
BIng	: Basa Inggris
BJ	: Basa Jawi
C	: <i>campuran</i>
CK	: campur kode
D	: <i>ke dalam</i>
E	: <i>ekstern</i>
I	: <i>intern</i>
JHF	: Jogja Hip-hop Foundation
L	: <i>ke luar</i>

**ALIH KODE SAHA CAMPUR KODE
WONTEN ING TEMBANG HIP-HOP JAWI
ANGGITANIPUN JOGJA HIP-HOP FOUNDATION**

Dening:
Fandi Ahmad
NIM. 10205241047

SARINING PANALITEN

Panaliten gadhah ancas ngandharaken jinis alih kode saha campur kode wonten tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation. Panaliten punika ugi ngandharaken faktor ingkang ndayani alih kode saha campur kode wonten tembang kasebat.

Panaliten punika jinisipun kalebet panaliten *deskriptif*. Data arupi lisan dipunpendhet saking cakepan tembang hip-hop Jawi, 8 irah-irahan tembang. Data dipunkempalaken migunakaken *metode simak*, sarta migunakaken *teknik lanjutan* arupi *catat*. *Validitas* dipunpanggiaken saking validitas semantik ugi *pengamatan* kanthi *tekun*, saha *realibilitas* dipunpanggiaken saking *konsultasi* kaliyan ahli ingkang kompeten wonten bidangipun (*expert judgement*).

Asiling panaliten jinis alih kode inggih punika; (1) alih kode *intern* saha (2) alih kode *ekstern* ingkang awujud ewahipun basa, kanthi umum migunakaken basa Jawi, Indonesia, saha Inggris. Jinis campur kode ingkang dipunpanggiaken inggih punika; (1) *ke dalam* (tembung, *frasa*, *baster*, *kata ulang*, & *ungkapan*), (2) *ke luar* (tembung & *frasa*), saha (3) campuran (tembung-*baster* & *frasa-baster*), Dene asiling panaliten babagan faktor ingkang ndayani alih kode inggih punika; (1) ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & langkung gumyak, (2) langkung kepenak dipunmirengaken (gayutipun guru lagu) saha paring raos semangat, (3) gayutipun *reff/ hook* tembang, (4) gayutipun ukara wonten ngajengipun (*translate Inggris-Jawi*), (5) gayutipun *basa-basi* utawi *ungkapan*, saha (6) saweg sandiwara. Faktor ingkang ndayani campur kode inggih punika; (1) winatesipun tembung, (2) basa/ tembung gampil dipunemut-emut utawi langkung akrab saha gumyak, (3) kangge ningalaken kawruhipun panganggit, (4) gayutipun *variasi* basa cakepan tembang, (5) nepangaken basa/ budaya enggal, (6) ancas tartamtu (pisuhan), saha (7) saweg sandiwara.

Pamijining tembung: (1) Alih Kode, (2) Campur Kode, (3) Cakepan Tembang, (4) Jogja Hip-hop Foundation (JHF)

BAB I

PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Basa inggih punika piranti utawi *media* pirembaran antawisipun priyantun setunggal kaliyan sanesipun. Kanthi basa, pikiran priyantun saged katampi maksudipun dhateng sanesipun. *Era globalisasi* sapunika, kathah *fenomena* basa ingkang ngrembaka wonten ing salebetipun panganggening basa. Kathah masyarakat mliginipun Jawi wonten punika migunakaken basa boten namung setunggal jinis basa. Masyarakat Jawi sampun migunakaken basa ingkang kathah jinisipun amargi sampun nguwaosi kathah basa. Saking panganggening kathah basa punika ingkang dipunsebat *multilingual*. Masyarakat *multilingual* inggih punika salah satunggaling masyarakat ingkang migunakaken boten namung satunggal jinis basa (*monolingual*) utawi kalih jinis basa (*bilingual*), ananging migunakaken langkung saking kalih jinis basa kangge pirembaran utawi pacelathon wonten padintenanipun.

Panganggening kathah basa masyarakat *multilingual* punika ingkang ndayani wontenipun *kontak bahasa* ingkang andadosaken *dampak* woten *struktur* ujaranipun. *Struktur* ujaran ingkang migunakaken kathah ragam basa punika sampun boten wonten kalebet satunggal kode utawi migunakaken kathah kode. Kode inggih punika *istilah* ingkang dipunangge nyebat salah satunggaling *varian* wonten salebeting *hierarki* tata basa. Analisis kode salebeting masyarakat

bilingual utawi *multilingual* wonten kalih jinisipun, inggih punika alih kode saha campur kode.

Alih kode inggih punika ewahipun tata basa satunggal wonten sanesipun ingkang dipunangge amargi ewahipun kawontenan. Dados, alih kode punika ewahipun satunggal kode (saged awujud *klausa* utawi ukara) dados kode ingkang sanes amargi kadadayan tartamtu. Kangge tuladha wonten tiyang kalih sami pacelathon kanthi basa Jawi, lajeng wonten tiyang sanesipun saengga kode basa ingkang dipunangge dados basa Indonesia. Punika kadadosan amargi *pihak* setunggal saha kalih mangertosi bilih *pihak* katiga boten mangertosi basa ingkang dipunangge kalawau, prastawa ewahipun basa punika ingkang dipunsebat alih kode. Campur kode inggih punika campuripun tetembungan ingkang dipunangge ingkang arupi tembung utawi *frasa* wonten salebeting satunggal ukara utawi *klausa*. Kangge tuladha wonten ukara punika; “Balonku werna *pink*.” Saking ukara basa Jawi punika wonten tembung ‘*pink*’ (basa Inggris) ingkang wonten salebeting ukara. Prastawa punika ingkang dipunsebat campur kode. Dados bilih satunggal wonten satunggal ukara utawi *klausa* wonten tembung utawi *frasa campuran* punika ingkang dipunsebat campur kode.

Sedaya prastawa basa masyarakat ingkang *multilingual* punika gadhah dampak dumugi aspek sanesipun, kadosta basa, budaya, saha senipun. Kalebet ugi seni, tembang ingkang *terefleksi* saking panganggening basa ingkang *multilingual*. Seni tembang punika katingal *terefleksi* saking cakepanipun tembang ingkang dipunginakaken. Kathah jinisipun tembang ingkang wonten ing masyarakat Jawi jaman sakmenika, kadosta; macapat, campursari, dangdut Jawi,

pop Jawi, hip-hop Jawi, lan sanes-sanesipun. Salah satunggaling jinis tembang ingkang wonten ing masyarakat Jawi sakpunika inggih punika hip-hop Jawi. Jinis utawi *aliran* tembang punika boten asli saking Jawi, ananging aslinipun saking masyarakat *Afro-Amerika* saha *Latin-Amerika*. Kanthi singkat, hip-hop punika aliran ingkang nembangaken sekar ingkang *tempo vocal* wonten nginggil *music* instrumentalipun sinambi ngulang *frasa* tartamtu (*hook*) kanthi makaping-kaping.

Tembang ingkang kathah wonten Jawi inggih punika anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation (ingkang dipunsigeg JHF). JHF punika salah satunggaling *grup musik* wonten Jawi ingkang aliranipun hip-hop Jawi amargi kathahipun cakepan tembang ingkang dipunanggit punika migunakaken basa Jawi. Tembang hip-hop Jawi punika langkung ngrembaka wonten tahun-tahun enggal punika amargi masyarakat kawula mudha mliginipun langkung remen tetembangan punika saha saged nampi ancasipun. Saking tetembangan ingkang dipunanggit kaliyan JHF punika, kathah ingkang dipunanggit jalaran saking kawontenan kutha Yogyakarta saha serat-serat saking para leluhur. Tembang migunakaken basa campuran utawi boten namung basa Jawi, inggih ugi basa Indonesia saha Basa Inggris. Kangge tuladha kados wonten tembang kanthi irah-irahan “*Song of Sabdatama*”, tembang punika migunakaken tigang basa inggih punika basa Jawi, basa Indonesia, saha basa Inggris kangge nggiyaken wonten masyarakat wiyar bilih Ngayogyakarta Hadiningrat punika taksih *daerah istimewa* wonten nagari Indonesia ingkang inspirasinipun saking serat Sabdatama Sri Sultan Hamengkubhuwono X ingkang dipuncampur kaliyan basa sanesipun. Babagan punika ingkang andadosaken prastawa *multilingual* basa mliginipun alih kode

saha campur kode. Kangge tuladha wonten perangan cakepan tembang wonten ing ngandhap punika.

Budaya adalah senjata
Memanusiakan manusia
Bangun jiwanya, bangun raganya
Sentausa dalam puspa warna
In our land where we stand, Never afraid coz we all friends
We may vary but hand in hand, Appreciate and understand
Why democracy if occupied by oligarchy?
 Nggo apa demokrasi nek mung ngapusi?
Why religion if only to kill humanity?
 Nggo apa agama nek mung arep dha mateni?

Saking perangan cakepan tembang nginggil punika katingal wonten tigang basa ingkang dipunangge inggih punika basa Jawi, basa Indonesia, saha basa Inggris. Saged dipunrembag bilih wonten ing bait setunggal “*budaya adalah senjata.....*” punika migunakaken basa Indonesia. Kalajengakeng wonten bait ingkang kalih “*In our land where we stand.....*” Punika migunakaken basa Inggris. Prastawa punika ingkang dipunsebat alih kode inngih punika prastawa ewahipun basa saking basa Indonesia dados basa Inggris.

Inkang salajengipun wonten ing bait kaping kalih baris kaping sekawan kaserat “*Nggo opo demokrasi nek mung ngapusi?*” punika satunggal ukara migunakaken basa Jawi, ananging salebeting ukara wonten tembung ‘*demokrasi*’. Tembung punika dipunginakaken kangge negasaken tembang punika. Panganggit mlebetaken tembung saking basa Indonesia wonten ukara ingkang migunakaken basa Jawi. Punika kangge nambah raos endahing tetebungan ingkang dipunpilih. Prastawa punika ingkang dipunsebat campur kode. Prastawa alih kode saha campur kode punika nggadhahi maneka warni factor ingkang ndayani, salah

satunggalipun inggih punika amargi babagan *situasional*. Panganggening kathah basa punika kadadosan wonten *situasi formal* saha *nonformal*. Kados wonten tembang ingkang *nonformal* migunakaken kathah basa wonten cakepanipun. Punika inggih kalebet tembang *Song of Sabdatama* anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.

Saking prastawa basa punika ingkang andadosaken panyerat gadhah raos remen saha ingkang dados dhasaring perkawis panyeratan panaliten punika. Panaliten punika ngandharaken prastawa basa mliginipun wonten masyarakat *bilingual* utawi *multilingual* ingkang migunakaken kathah basa wonten pirembagan padintenanipun, wonten punika cakepan tembang ingkang dipunginakaken kangge objek panaliten.

B. Underaning Perkawis

Katitik saking dhasaring perkawis wonten nginggil, saged dipunpundut underaning perkawis kados mekaten.

1. Basa punapa kemawon ingkang dipunangge wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.
2. *Terjemahan* tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.
3. Kode punapa kemawon ingkang wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.
4. Jinis alih kode saha campur kode ingkang wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.
5. Kados pundi panganggenipun alih kode saha campur kode wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.

6. Faktor ingkang ndayani alih kode saha campur kode ingkang wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.
7. Punapa ancasipun ragam basa ingkang dipunginakaken wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.
8. Fungsi basa wonten wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.
9. Frekuwensi agengipun kode wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.

C. Watesaning Perkawis

Wonten saben panaliten, watesaning perkawis awrat sanget supados panaliten boten medal tebih saking perkawis ingkang dipuntliti. Saking dhasar underaning perkawis ing nginggil, panaliten punika saged dipunwatesi kanthi perkawis wonten ing ngandhap punika.

1. Jinisipun alih kode saha campur kode wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.
2. Faktor ingkang ndayani alih kode saha campur kode wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.

D. Wosing Perkawis

Alih kode saha campur kode wonten panaliten punika minangka babagan ingkang wigati. Wonten ing panaliten punika, perkawis ingkang dados wosing inggih punika antawisipun kados wonten ngandhap punika.

1. Punapa kemawon jinisipun alih kode saha campur kode wonten tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation?

2. Punapa faktor ingkang ndayani alih kode saha campur kode wonten tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation?

E. Ancasing Panaliten

Panaliten punika minangka kangge tugas pungkasan kuliah *Pemantapan Kemampuan Profesional Guru program S1 Pendidikan Bahasa Daerah UNY*. Kajawi mekaten, kanthi mliginipun panaliten punika gadhah ancas kados wonten ngandhap punika.

1. Ngandharaken jinisipun alih kode saha campur kode wonten tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.
2. Ngandharaken faktor ingkang ndayani alih kode saha campur kode wonten tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.

F. Paedahing Panaliten

Paedahing panaliten ingkang saged dipunpundhut saking panaliten saged dipunperang wonten ing ngandhap punika.

1. *Teori*: saged damel tambahan *referensi* panaliten ingkang wonten gayutipun kaliyan basa teori sosiolinguistik teori alih kode campu kode.
2. *Praktik*: mangertosi tata cara panganggenipun utawi ngrembag babagan panaliten basa.
 - a) Kangge panyerat: panaliten punika saged dipunginakaken kangge piranti ngrembakanipun ilmu saha nambah *wawasan*.
 - b) Kangge masyarakat *bahasawan*: panaliten punika saged paring *inspirasi* kangge nyengkuyung ngrembakaning panaliten basa.

- c) Kangge *Civitas Academica* Basa Jawi: saged paring pambiyantu *sumbangan* panggalih minangka upiya ngrembakaning panaliten ingkang gayutipun kaliyan basa.

G. Pangertosan

Supados *persepsi* wonten panaliten punika boten lepat, pramila dipunandharaken pangertosan-pangertosan istilah wonten ngandhap punika:

1. Alih kode: ewahipun satunggal kode (saged awujud basa utawi ragam basa sanesipun) dados basa ingkang sanes amargi kadadeyan tartamtu.
2. Campur kode: prastawa campuripun kalih basa utawi langkung, utawi ragam basa wonten salah satunggal masyarakat penutur tanpa sengaja utawi kabiasaan, ingkang panganggenipun kawates saking perangan *ungkapan/ idiom* kemawon ingkang boten saged madeg dados ukara piyambak.
3. Tembang: salah satunggaling seni ingkang awujud reriptan utawi dhapukan basa mawi paugeran tartamtu ingkang anggenipun ngucap kedah dipunlagokaken ngangge kagunan swara.
4. Hip-hop: salah satunggaling aliran jinis musik ingkang *tempo* vokalipun langkung inggil tinimbang *tempo musical*.
5. Jogja Hip-hop Foundation: *grup* utawi *kelompok musik* ingkang aliranipun hip-hop saking kutha Yogyakarta ingkang anggitanipun kathah migunakaken basa Jawi.

BAB II

GEGARAN TEORI

A. Deskripsi Teori

1. Sociolinguistik

Priyantun ngagesang punika *makhluk sosial* ingkang *berinteraksi* kaliyan priyantun sanesipun. *Interaksi* punika kanthi basa ingkang saged damel priyantun ngagesang wonten ing dhaerahipun. Perkawis punika jumbuh kaliyan pamanggihipun Trager (salebetipun Sibarani, 1992:18) ngandharaken, “*bahasa adalah sistem simbol-simbol bunyi ujaran yang digunakan anggota masyarakat sebagai alat berinteraksi dengan keseluruhan pola budaya mereka*”, dados basa inggih punika minangka *sistem simbol-simbol unen-unen tuturan* ingkang dipunangge masyarakat minangka piranti *interaksi* kaliyan sedaya *pola budayanipun*. Chaer saha Agustina (2004:15) ngandharaken basa punika asifat *unik* saha *universal*. *Unik* tegesipun gadhah ciri utawi sifat ingkang *khas* ingkang boten dipungadhahi basa sanesipun saha *universal* gadhah pangertosan ugi gadhah ciri ingkang sami kaliyan kaliyan basa sanesipun.

Linguistik inggih punika ilmu babagan basa utawi ilmu ingkang andadosaken basa kangge objek kajianipun (Chaer, 2004:1). Linguistik dipunperang dados kalih jinis, inggih punika *intralinguistik* saha *ekstralinguistik*. *Intralinguistik* ngemot babagan morfologi, semantik, sintaksis, saha fonologi. Bilih *ekstralinguistik* ngemot babagan sociolinguistik saha psikolinguistik.

Salah satunggalipun kajian *ekstralinguistik* inggih punika sosiolinguistik, tembung sosiolinguistik kadamel saking tembung *sosio* saha *linguistik*. Salebetipun kamus linguistik (Kridalaksana, 2008: 225), sosiolinguistik dupunandharaken bilih *cabang* linguistik ingkang ngrembag sesambetan ugi *saling pengaruh* antawisipun *perilaku* basa saha *perilaku sosial*. Chaer (2004:2) ngandharaken sosiologi inggih punika kajian ingkang *objektif* saha *ilmiah* babagan manungsa wonten salebeting masyarakat, *lembaga-lembaga*, saha proses *sosial* ingkang wonten salebeting masyarakat. Bilih linguistik inggih punika ilmu ingkang mundhut basa kangge objek kajianipun. Kanthi mekaten, sosiolinguistik inggih punika ilmu ingkang nyinaoni basa ingkang wonten gayutipun kaliyan panganggening basa punika wonten masyarakat. Miturut Fishman (1972:4)

“the study of the characteristics of language varieties, the characteristics of their functions, and the characteristics of their speakers as these three constantly interact, change, and change one another within a speech community”

Sosiolinguistik inggih punika kajian ciri khas *variasi* basa, *fungsi-fungsi variasi* basa, saha panganggening basa amarga tigang unsur punika sami *interaksi*, ewah, saha sami ngewahi satunggal kaliyan sanesipun wonten salebeting masyarakat tutur. Ahli saking manca sanesipun inggih punika Wardhaugh (1992:13), ngandharaken bilih sosiolinguistik inggih punika ilmu ingkang kajianipun perkawis basa wonten sesambetanipun kaliyan *faktor-faktor sosial* ingkang gesang wonten masyarakat penuturnya. Harimurti Kridalaksana (2008: 156) inggih ngandharaken bilih sosiolinguistik inggih punika peranan linguistik ingkang nyinaoni sesambetan saha *pengaruh* antawisipun tumindak *sosial* saha basa ingkang dipunangge. Intinipun sosiolinguistik gumantung saking kalih

kasunyatan. Ingkang sepisan *variasi* basa wonten sesambetipun pilihan basa-basa saking pangangge basa. Ingkang kaping kalih basa dipunginakaken minangka piranti kangge paring informasi saha pikiran-pikiran saking tiyang dhumateng tiyang sanesipun. Nababan (1986:2) ugi ngandharaken bilih sociolinguistik inggih punika studi utawi *pembasan* saking basa sesambetanipun kaliyan penutur basa punika minangka anggota masyarakat.

Saking andharan para ahli wonten nginggil saged dipunpundhut dudutanipun bilih sociolinguistik inggih punika studi basa ingkang dipunangge dening masyarakat kangge mangertosi gegambaring panganggening masyarakat pangangge basa kanthi aspek ingkang dados dhasaripun. Sociolinguistik nyinaoni masyarakat gayutanipun kaliyan basa, masyarakat saged paring corak saha warna tartamtu dhumateng sistem panganggening basa. Sociolinguistik boten nengenaken wonten basa utawi masyarakatipun kemawon, ananging ugi sesambetan *timbal-balik* antawisipun basa saha masyarakat. Salebetipun sociolinguistik, wonten tigang jinis pirembagan ingkang wigati miturut Nababan (1986:3) inggih punika; 1) ngrembag basa wonten *konteks sosial* saha budaya, 2) nyambetaken *faktor-faktor* basan, ciri-ciri, saha ragam basa kaliyan situasi saha *faktor-faktor sosial* lan budaya, saha 3) ngrembag fungsi-fungsi *sosial* saha panganggening basa salebeting masyarakat. Basa antawisipun masyarakat satunggal kaliyan sanesipun temtu wonten bedanipun ingkang samangke andadosaken kontak basa antawisipun masyarakat kangge *komunikasi*.

2. Kontak Basa

Kontak basa inggih punika sami *pengaruh* antawisipun *pelbagai* basa amargi para panganggening basa asring tepang (Kridalaksana, 134: 2008). Kontak basa miturut Mackey (wonten Soewito, 1982: 39) inggih punika *pengaruh* basa sanes kanthi langsung utawi boten langsung, saengga nyebabaken ewahipun basa ingkang dipungadhahi kaliyan *ekabasawan*. Miturut pamangghipun Suwito (1983:39) pangertosan kontak basa inggih punika prastawa *persentuhan* antawisipun basa ingkang akibatipun wontenipun ganten panganggenipun dening penutur salebetipun *konteks* sosialipun. Prastawa kados mekaten inggih punika katingal saking wujud kedewibasan saha diglosia. Pamangghipun Soewito punika meh sami kaliyan pamangghipun Kushartanti (2005:58) ingkang nyebataken bilih wontenipun kontak basa dipundayani wontenipun dwibasan utawi maneka warni basa. Saged dipuntingali dudutanipun bilih kontak basa inggih punika *persentuhan* antawisipun basa ingkang kadadosan dening *sosialisasi individu* ingkang *komunikasi*.

Basa setunggal kaliyan sanesipun sami *interaksi* amargi wontenipun *persentuhan* basa. Basa saged gesang amargi wontenipun *interaksi sosial*. Kanthi wonten *interaksi* punika, saengga basa dipuntuturaken kaliyan penuturipun. Masyarakat tutur ingkang kabikak, tegesipun anggota masyarakat tartamtu saged nerima anggota sanesipun punika satunggal utawi langkung saking satunggal masyarakat utawi langkung saged nerima anggota masyarakat sanesipun ingkang samangke ingkang dipunsebat kontak basa (Chaer; 1994:65). Bilih masyarakat

katutup inggih punika boten kacampur masyarakat ingkang sanesipun ingkang andadosaken masyarakat tutur ingkang statusipun *monolingual*.

Thomason (2001: 1) ngandharaken bilih kontak basa inggih punika prastawa panganggening langkung saking setunggal basa wonten papan saha wekdal ingkang sesarengan. Panganggening basa punika boten nuntut penutur micara kanthi lancar minangka dwibasawan utawi multibasawan, ananging kadadosan *komunikasi* antawisipun penutur kalih basa ingkang benten ugi saged dipunkategorikaken kangge prastawa kontak basa. Dados kontak basa inggih punika pitepangan antawisipun basa setunggal kaliyan sanesipun wonten papan saha wekdal ingkang sesarengan ingkang saged paring pengaruh kaliyan panganggening basa. Salebetipun kontak basa, wonten 5 faktor ingkang ndayani prastawa kontak basa miturut Thomason (2001: 19), inggih punika;

- a) wontenipun kalih kelompok ingkang pindhah wonten ing dhaerah ingkang boten wonten ingkang manggeni lajeng kepanggih wonten ngriku;
- b) pindhahing kelompok wonten kelompok sanesipun;
- c) wontenipun tumindak *pertukaran buruh* kanthi peksa;
- d) wontenipun sesambetan budhaya ingkang caket antawisipun sesami tangga dangu; saha
- e) wontenipun *pendidikan* utawi asring dipunsebat “*kontak belajar*”.

Saking prastawa kontak basa punika, temtunipun gadhah dampak ingkang wonten salebeting panganggenipun basa. Chaer saha Agustina (2010: 84) gadhah pamanggih bilih prastawa-prastawa basa ingkang wonten amargi saking

wontenipun kontak basa inggih punika prastawa *bilingualisme*, alih kode, campur kode, diglosia, inteverensi, integrasi, konvergensi, saha geseripun basa.

3. *Bilingualisme saha Multilingualisme*

Tembung *bilingualisme* (Inggris: *bilingualism*), menawi (Jawi: dwibasan). Kanthi harafiah *bilingualisme* inggih punika sesambetanipun kaliyan panganggening kalih basa utawi kalih kode basa.kangge migunakaken kalih basa, temtunipun tiyang kedah nguwaosi basa kalihipun. Ingkang kaping pisan basa ibunipun piyambak utawi basa asal saha kaping kalih basa sanesipun ingkang dados basa kaping kalih.

Istilah *bilingualisme* punika gadhah teges ingkang *relative* amargi bates tiyang ingkang dipunsebat *multilingual* punika *arbitrer* ngantos boten saged dipuntemtokaken kanthi pasti. Wiwitanipun *bilingualisme* dipuntegesaken segedtipun tiyang migunakaken kalih basa sami saenipun, ananging pangertosan punika sampun boten populer amargi kriteria kangge nemtokaken kados pundi penutur saged migunakaken basa sami saenipun boten wonten dhasaripun saengga ewet sanget dipunukur langkung-langkung boten saged dipunlakokaken. (Soewito, 1983:40).

Istilah bilingualisme wonten basa Indonesia ugi dipunsebat kedwibasan (Chaer, 2004:84). Saking punika saged dipunpahami bilih bilingualisme wonten gayutipun kaliyan panganggening kalih basa dening tiyang penutur wonten kagiyatanipun saben dintenipun.

Bloomfield (wonten Rusyana, 1988:1) ngandharaken bilih bilingualisme inggih punika penguwaosan ingkang sami saenipun kalih basa kados dene

penguwaosan kaliyan penutur aslinipun. Lajeng Weinreich ugi ngandharaken kedwibasan inggih punika praktek panganggening kalih basa kanthi gantosan. Pangertosan punika ugi saged damel tigang basa utawi langkung, ingkang dipunsebat *multilingualisme*. Menawi mekaten, Mackey saha Fishman (Chaer, 2004:87) ngandharaken kanthi tegas bilih *bilingualisme* inggih punika praktek panganggening basa kanthi gantosan, saking basa satunggal wonten basa sanesipun dening priyantun penutur. Miturut Mackey saha Fishman, wonten ngrembang kedwibasan ngrangkul kathah pangertosan, kadosta masalah tingkat tingkat, fungsi, alih kode, campur kode, *interferensi*, saha *integrasi*. Dene miturut Nababan (1986: 27) bilih *bilingualisme* inggih punika kabiasaan migunakaken kalih basa wonten *interaksi* kaliyan tiyang sanesipun. Tiyang migunakaken kalih basa wonten komunikasinipun kaliyan tiyang sanesipun, tiyang punika *berdwibasa* wonten tegesipun piyambakipun sampun nglasanakaken ingkang dipunsebat *bilingualisme*.

Multilingualisme wonten basa Jawi dipunsebat kaliyan maneka warni basa inggih punika panganggening langkung saking kalih basa dening tiyang penutur wonten komunikasinipun kaliyan tiyang sanes kanthi gantosan. *Multilingualisme* punika gegambaranipun tiyang penutur ingkang nguwaosi langkung saking kalih basa, saged tigang basa utawi langkung. Panganggenipun sami kaliyan *bilingualisme* inggih punika mangertos kapan saha wonten pundi basa dipunginakaken. Ugi saged dipunlebetaken praktek migunakaken maneka dialek saking basa ingkang sami. *Multilingualisme* punika saged kadadayan

wonten masyarakat ingkang kadamel saking maneka etnik, kados wonten Indonesia.

Saking andharan para ahli kalawau wonten nginggil, saged dipunpundhut dudutanipun bilih konsep *bilingualisme* umumipun inggih dipunanggenipun kalih basa kanthi gantosan dening tiyang penutur wonten komunikasinipun kaliyan sanesipun. *Bilingualisme* kadadosan bilih penutur sampun nguwaosi basa ibunipun ugi saged *komunikasi* kaliyan tiyang sanes migunakaken basa sanesipun. *Bilingualisme* punika namung migunakaken kalih basa, bilih *multilingualisme* punika migunakaken langkung saking kalih basa wonten komunikasinipun kaliyan tiyang sanes.

4. Alih Kode saha Campur Kode

Saben masyarakat temtu gadhah setunggal kode. Kode inggih punika *varian* wonten salebeting *hierarki* tata basa. Miturut Kridalaksana (2008:102) kode inggih punika; (1) lambang sistem *ungkapan* ingkang dipunangge kangge nggambaraken teges tartamtu, (2) sistem basa wonten setunggal masyarakat, saha (3) varian tartamtu wonten satunggal masyarakat. Masyarakat ingkang *multilingualisme* utawi multibasa wonten amargi masyarakat tutur punika gadhah utawi nguwaosi langkung saking setunggal *variasi* basa ingkang benten saengga saged migunakaken pilihan basa punika kangge *komunikasi*. Saged dipunmangertosi, wonten kathah nagara saking dhaerah desa dumugi kutha katha tiyang migunakaken basa-basa ingkang benten ingkang inggih punika migunakaken langkung saking satunggal basa kangge *komunikasi*. Nababan (1986:27) ngandharaken bilih dhaerah utawi masyarakat wonten kalih basa

dipunsebat dhaerah utawi masyarakat ingkang dwibasa utawi bilingual. Lajeng Mackey wonten Chaer (2004:84) ngandharaken panganggening kalih basa dening satunggal tiyang masyarakat tutur wonten pacelathonipun kaliyan tiyang sanesipun kanthi ganten dipunsebat *bilingualisme*. Kawontenan kados punika, masyarakat tutur dados masyarakat ingkang *bilingual*. Kawontenan dwibasan (*bilingualisme*) punika asring dipunpanggihi wonten masyarakat, saengga saged dipuntingali kangge *kekacauan* basa utawi *interfensi* basa. Kadadosan punika bentukipun panganggening unsur-unsur saking basa tartamtu wonten satunggaling ukara utawi wacana basa sanesipun. Kadadosan punika ingkang dipunsebat alih kode saha campur kode (Ohoiwutun, 2007:69). Sakderengipun kedah dipunjelasaken kode inggih punika istilah netral ingkang saged ngacu dhateng basa, dialek, sosiolek, utawi ragam basa.

a. Alih Kode

Alih kode inggih punika prastawa alhipun saking kode wonten kode sanesipun. Tuladhanipun panganggening basa Jawa ingkang ewah utawi ngalih wonten basa Indonesia wonten setunggal kawontenan pacelathon (Soewito, 1983: 20). Bilih miturut Ohoiwutun (2007:71) alih kode (*code switching*) inggih punika ewahing panganggening basa saking satunggaling basa utawi dialek dhateng basa utawi dialek sanesipun. Alih basa punika kadadosan amargi ewah-ewahipun sosiokultural wonten kawontenan panganggening basa. Ewahipun ingkang dipunmaksud gadhah faktor-faktor kados sesambetan antawisipun pamicara saha pamireng, *variasi* basa, ancasing micara, topik wicantenan, wekdal saha papan. Langkung linuwih dipuntandhesaken kaliyan pamanggihipun Apple wonten Chaer

(2004:107) ngandharaken alih kode inggih punika kadadosan ewahipun panganggening basa amargi ewahipun kawontenan. Kangge tuladha prastawa ewahipun ingkang wonten salebeting kelas ingkang saweg sami sinau basa manca (kangge tuladha basa Inggris). Wonten kelas punika otomatis migunakaken kalih basa inggih punika basa Indonesia saha basa Inggris. Lajeng wonten pacelathon satunggaling basa nasional kalajengaken malih wonten basa Jawi, saengga kalih ewahipun basa punika inggih dipunsebat alih kode.

Alih kode kadadosan bilih kawontenan nuntut tiyang ingkang migunakaken basa nggantos basa utawi ragam basa ingkang saweg dipunangge. Gambaranipun, nalika wonten tiyang Jawi kalih sami pacelathon migunakaken basa Jawi, lajeng wonten tiyang sanes ingkang rawuh wonten pacelathon ananging boten mangertos basa Jawi sagedipun basa Indonesia. Lajeng tiyang kalih ingkang migunakaken basa Jawi kalawau pindhah migunakaken basa Indonesia ingkang saged dipunmangertosi sedaya tiyang kalawau ingkang ndherek pacelathon. Gegambaran kados punika ingkang dipunsebat alih kode (Nababan, 1986:31). Konsep alih kode punika ngrangkul ugi kadadosan ngewahi saking satunggal ragam fungsi (tuladhanipun ragam santai) wonten ragam sanesipun (umpaminipun ragam formal), utawi saking setunggal dialek wonten dialek sanesipun. Alih kode titikanipun kanthi *ciri-ciri unit kontekstual*, inggih punika saben basa nyengkuyung *fungsi* piyambakipun miturut konteksipun saha *fungsi* basa dipunjumbuhaken kaliyan *fungsi* ingkang *relevan* kaliyan ewahipun *konteks* (Soewito, 1983: 80).

Kanthi andharan para ilmuwan wonten nginggil saged dipunpundhut dhudhutan bilih alih kode inggih punika prastawa gantenipun utawi ewahipun basa ingkang kadadosan wonten panganggening basa, kawontenan, saha ragamipun basa.

1) Jinisipun Alih Kode

Alih kode minangka perangan saking kajian sosiolinguistik ingkang ngrembag kode basa ingkang dipunginakaken dening masyarakat tutur saha sesambetanipun kaliyan lingkungan masyarakat tutur kasebat. Alih kode dipunginakaken gumantung kaliyan kawontenan lingkunganipun. Maksudipun ewahipun kode basa kadadosan gumantung kaliyan sinten wawan pawicantenan, wonten pundi, kapan, kanthi ancas punana, saha sanesipun. Poedjosoedarmo (wonten R Kunjana, 2001: 21) kanthi dhasar langsungipun prastawa kasebat wonten tuturan merang alih kode dados kalih inggih punika; (1) alih kode sawetara saha (2) alih kode permanen.

Alih kode sawetara inggih punika ewahipun kode basa ingkang dipunangge penutur ingkang sawetara kemawon. Bilih alih kode ingkang asifat permanen inggih punika ewahipun basa ingkang kadadosan kanthi permanen. Kajawi alih kode metaforis saha situasional, Suwito wonten Chaer (2004:114) ugi merang alih kode dados kalih jinis, inggih punika alih kode *intern* dan alih kode *ekstern*.

a) Alih kode Intern

Alih kode *Intern* inggih punika alih kode ingkang kadadosan antawisipun basa piyambak, kadosta saking basa Indonesia wonten basa Jawa saha

sawalikipun. Kangge tuladha wonten priyantun sami pacelathon migunakaken telepon kados wonten ngandhap punika.

Sari : “*Selamat siang, Pak.*”

‘Sugeng siang, Pak.’

Hardi : “Sugeng enjang, niki sinten nggih?”

Saking pacelathon wonten nginggil katingal bilih Sari migunakaken basa Indonesia lajeng Hardi mangsuli ngangge basa Jawi. Punika ingkang dipunsebat alih kode *intern* amargi basa Jawi saha Indonesia punika saged dipunwastani basanipun piyambak.

b) Alih kode *Ekstern*

Bilih alih kode *ekstern* inggih punika alih kode ingkang kadadosan antawisipun basa (salah satunggaling basa utawi ragam ingkang wonten *verbal repertoire* masyarakat tuturipun) kaliyan basa asing uatwi manca. Tuladhanipun basa Indonesia wonten basa Inggris saha sawalikipun. Ingkang langkung jelas kados tuladha wonten pacelathon antawisipun kalih tiyang ingkang benten nagarinipun (Jepang saha Indonesia), ananging sampun sami mangertosi basanipun ingkang dipunangge ngandhap punika.

Karimoto : “*Ohaiyo gozaimasu.*”

‘Matur nuwun sanget.’

Andi : “*Iya, sama-sama.*”

‘Inggih, sami-sami.’

Saking tuladha wonten nginggil katingal bilih Karimoto migunakaken basa Jepang saha Andi migunakaken basa Indonesia. Kekalihipun sami mangertosi punapa maksudipun ingkang dipunmicarakaken saengga boten wonten *miss communication* antawisipun Karimoto saha Andi. Gegambaran prastawa punika ingkang dipunsebat alih kode *ekstern*.

2) Faktor Ingkang Ndayani Alih Kode

Kathah babagan ingkang dados faktor ingkang ndayani alih kode amargi kajian sosiolinguistik punika ngemot babagan sinten ingkang micara, kaliyan sinten, ngangge basa punapa, kapan, ugi kanthi ancas punapa. Miturut Fishman (wonten Chaer saha Agustina, 2004:15) ngandharaken kanthi umum faktor ingkang ndayani alih kode inggih punika kados wonten ngandhap punika.

- a) Pamicara utawi penutur, priyantun pamicara asring nglakokaken alih kode kangge ngangsalaken ancas ingkang dipunajengaken (*keuntungan*).
- b) Pamireng/ lawan tutur/ mitra tutur, biasanipun penutur gadhah raos ngimbangi mitra tutur.
- c) Wontenipun tiyang kaping tiga, kangge tuladha wonten tiyang kalih pirembagan migunakaken basa Jawi, lajeng wonten tiyang kaping tiga lajeng migunakaken basa Indonesia.
- d) Ewahipun situasi/ kahahan, kangge tuladha kawontenan formal dados informal.
- e) Ewahipun topik pacelathon/ pirembagan, kangge tuladha saking topik pendhidhikan dipungantos dados bisnis.

Kalajengaken Poedjasoedarmo (2001:23) ugi paring pamanggih bilih faktor ingkang ndayani alih kode amargi pawadan wonten ngandhap punika.

- a) *Mensitir* ukara sanes.
- b) Micara boten langsung,
- c) Ewahipun status.
- d) Boten nguwaosi kode tartamtu.
- e) Gayutipun ukara wonten ngajengipun.
- f) Gayutipun kawontenan micara.
- g) Kendhonipun *penguasaan diri*.
- h) Gayutipun materi pirembagan.
- i) Gayutipun duginipun tiyang *kaping tiga*.
- j) Raos pengen adaptasi/ *menyesuaikan diri*.
- k) Kangge ancas mucal lawan micara.
- l) Wonten kagiyatan sinau.
- m) Saweg sandiwara.
- n) Gayutipun *basa-basi* saha *ungkapan*.
- o) Gayutipun ancas-ancas tartamtu.

Ewahipun kode kajawi saking faktor ingkang ndayani ingkang dipunrembag wonten nginggil, saged ugi dipundayani kaliyan panjurungipun batin penutur, kados dene raos kuciwa, boten *puas*, saha pamanggihipun babagan ingkang *sensitif*.

b. Campur Kode

Kadadosan alih kode biasanipun dipundhereki kaliyan kadadosan campur kode. Thelander wonten Chaer (2004:115) ngandharaken bilih wonten satunggal prastawa tutur wonten *klausula-klausula* utawi *frase-frase* ingkang dipunginakaken kadadosan saking *klausula* saha *frase* campuran (*hybrid clauses, hybrid phrases*), lajeng saking *klausula* saha *frase* boten nyengkuyung malih fungsipun piyambak-piyambak, saengga prastawa kadadeyan punika ingkanng dipunsebat campur kode. Punika nyengkuyung kaliyan pamanggihipun Chaer saha Agustina (2004:114) ingkang ngandharaken bilih campur kode inggih punika

panganggening kalih basa utawi langkung, utawi kalih *varian* saking setunggal basa ingkang wonten lebetipun satunggal masyarakat tutur. Prastawa campur kode saged kadadosan wonten *komunikasi* masyarakat ingkang panganggenipun namung saking perangan *klausa* kemawon. Lajeng Nababan (1986:32) ngendika bilih penutur saged dipusebat nglaksanakaken campur kode menawi piyambakipun nyampur basa utawi ragam basa wonten setunggal tindak basa kanthi boten wonten kawontenan ingkang nuntut nyampuraken basa. Campur kode inggih punika satunggaling kawontenan migunakaken basa sanesipun inggih punika bilih tiyang nyampuraken kalih tembung utawi langkung basa utawi ragam basa wonten satunggaling tindak basa tanpa wonten situasi basa ingkang nuntut campuring basa punika. Maksudipun inggih punika kawontenan ingkang boten meksa utawi nunun tiyang kangge nyampur basa satunggal basa wonten basa sanesipun sanalika prastawa tutur saweg kadadosan. Dados pamicara kanthi boten sadar nyampur sempilan-sempilan basa wonten basa asli.

Miturut Soewito (1983:75) campur kode inggih punika aspek saling gumantungipun basa, ingkang dipuntandha kanthi wontenipun sesambetan *timbang balik* antawisipun *peranan* saha *fungsi* basa. Peranan maksudipun sinten ingkang migunakaken basa punika, bilih fungsi basa tegesipun punapa ingkang dipunmaksud kanthi tuturanipun. Ugi saking pamanggihipun Fasold (salebetipun Chaer saha Agustina, 2004: 115) ngandharaken bilih priyantun ngginakaken setunggal tembung utawi *frase* basa tartamtu salebetipun ukara basa sanes, piyambakipun sampun nglakokaken campur kode, ananging bilih satunggal

klausa, jelas punika gadhah struktur gramatikal satunggal basa saengga punika dipunsebat alih kode.

Saking pamanggih para ahli basa wonten nginggil saged dipunpundhut intinipun bilih campur kode inggih punika prastawa campuripun kalih basa utawi langkung, utawi ragam basa wonten salah satunggal masyarakat penutur tanpa sengaja utawi kabiasaan, ingkang panganggenipun kawates saking perangan *ungkapan/ idiom* kemawon utawi boten saged madeg dados ukara piyambak. Campur kode radi sami kaliyan interfensi saking basa satunggal wonten basa sanesipun. Wonten campur kode pamicara nyelipaken unsur-unsur basa sanes sanalika nembe ngangge basa tartamtu. Unsur-unsur kasebat saged arupa tetembungan, frase, utawi kelompok tembung. Manawi awujud tetembungan punika biasanipun awujud silihan basa. Prastawa punika ingkang salajengipun dipunsebat campur kode. Kanthi menika, wonten basa tulisan biasanipun unsur-unsur kasebat dipunserat kanthi migunakaken garis ngandhap utawi cithakan miring kangge katrangan bilih panyerat migunakaken kanthi sadhar.

Campur kode ugi wonten ciri-ciripun, miturut Nababan (1986:32) ciri ingkang langkung awrat wonten prastawa campur kode inggih punika kawontenan santai utawi informal. Dados, campur kode umumipun kadadosan nalika micara santai utawi langkung sekedhik nalika wonten kawontenan formal.

1) Jinisipun Campur Kode

Soewito (1983: 76) ngandharaken campur kode dipunperang dados kalih, inggih punika *campur kode ke luar (outer code-mixing)* saha *campur kode ke dalam (inner code-mixing)*.

a) *Campur kode ke luar (outer code-mixing)*

Inggih punika campur kode ingkang asalipun saking basa asing utawi manca yang berasal dari basa asing utawi saged dipunjelakaken basa asli ingkang kacampur kaliyan basa asing/ manca. Dipunsebat *ekstern* bilih antawisipun basa sumber kaliyan basa sasaran boten gadhah sesambetan krabat saha *geografis*, *geanologis* utawi *intelektualitas* ingkang inggil. Kanthi mekaten sesambetan campur kode *tipe* punika *keasingan* antawisipun basa ingkang dipunangge. Tuladhanipun basa Indonesia–basa Inggris, Jawa–Inggris, saha sanesipun. Kangge tuladha wonten ukara ngandhap punika.

“Balonku werna abang, ireng, karo *pink*.”

Saking ukara wonten nginggil katingal bilih ukara punika wonten prastawa campur kode. Tembung “*pink*” punika minangka basa Inggris. Basa Inggris boten gadhah sesambetan *kekerabatan* kaliyan basa Jawi, antawisipun kalih basa ugi boten wonten sesambetan genetis, saengga wonten tembung punika tippenipun campur kode *ke luar*.

b) *Campur kode ke dalam (inner code-mixing)*

Inggih punika campur kode ingkang sumberipun saking basa asli kanthi variasinipun. Dipunsebat *intern* bilih antawisipun basa sumber kaliyan basa sasaran tasih gadhah sesambetan krabat kanthi geografis saha geanologis. Basa satunggal kaliyan sanesipun minangka bageyan-bageyan saengga sesambetan antawisipun basa punika asifat *vertical*. Basa ingkang ingkang kalebet wonten campur kode *intern* umumipun tasih wonten satunggal wilayah *politis* ingkang

sami. Tuladhanipun basa Indonesia – basa Jawa, basa Jawa – basa Banyumasan (dialek) saha sanesipun, kangge tuladha wonten ukara ngandhap punika.

“*Pisang* kuwi coba gawa rene!”

Saking ukara wonten nginggil katingal bilih tembung *pisang* punika basa Indonesia. Basa Indonesia gadhah sesambetan kekerabatan kaliyan basa Jawi, antawisipun kalih basa ugi wonten sesambetan genetis, saengga wonten tembung punika tipenipun campur kode *ke dalam*.

c) *Campur kode campuran*

Jinisipun campur kode kajawi miturut pamanggihipun Soewito wonten nginggil, ugi tasih setunggal jinis malih miturut pamanggihipun Jendra (1991: 132) inggih punika campur kode campuran. Campur kode campuran inggih punika unsur serapan ingkang dipuntampi kaliyan basa *penyerap* kanthi kalih *pembagian* kadosta *ke luar* saha *ke dalam* sedanten dipunlaksanakaken. Kadosta wonten salebetipun basa Jawi ugi migunakaken tembung utawi frase saking basa Indonesia saha Inggris. Kangge tuladha kados wonten ukara ngandhap punika.

“Siswa kedahipun gadhah rasa *semangat* saha *planning* ingkang sae.”

Saking tuladha wonten nginggil katingal bilih salebetipun ukara basa Jawi wonten tembung saking basa Indonesia (*semangat*) saha basa Inggris (*planning*). Punika katingal bilih wontenipun prastawa campur kode *ke dalam* saha campur kode *ke luar*, saengga punika ingkang dipunsebat campur kode campuran, amargi sampun ngemot kalih jinis campur kode wonten satunggal basa utawi satunggal ukara.

2) Faktor Ingkang Ndayani Campur Kode

Miturut Soewito (1983:77) faktor ingkang ndayani campur kode saged dipunkategorikaken dados kalih inggih punika;

- a) *tipe ingkang berlatar belakang sikap penutur (attitudinal type)* inggih punika kangge ngalusaken *ungkapan*, kangge ningalaken kawruhipun, ngrembakakaken saha kenalan kaliyan budaya enggal,
- b) *tipe ingkang berlatar belakang wonten basa inggih punika langkung gampang dipuneling*, boten ngawontenaken kehomomian, winatesipun tembung, sahas *akibat* utawi asil ingkang dipunpengeni.

Bilih miturut Nababan (1984:32), campur kode wonten amargi gayutipun kados wonten ngandhap punika:

- a) pamicara badhe ningalaken kawruhipun,
- b) santainipun, saha
- c) boten wontenipun tembung kangge *ungkapan* wonten basa asli, saengga kedah migunakaken basa asing.

3) Wujud Campur Kode

Katitik saking *unsur-unsur* basanipun ingkang *terlibat* wonten lebetipun, Chaer (1983: 78) merang wujud campur kode dados 5 wujud penyisipan unsur-unsur basa, inggih punika; tembung, *frasa*, *baster*, *perulangan kata*, saha *ungkapan* utawi *idiom*. Kanthi dasar ingkang sami inggih punika *unsur-unsur* basa ingkang wonten salebetipun basa, Soewito (1983: 78) ugi ngandharaken pamanggihipun perkawis wujud campur kode inggih punika;

- a) *penyisipan unsur-unsur yang berujud kata*,

- b) *penyisipan unsur-unsur yang berujud frasa,*
- c) *penyisipan unsur-unsur yang berujud bentuk baster,*
- d) *penyisipan unsur-unsur yang berujud perulangan kata,*
- e) *penyisipan unsur-unsur yang berujud ungkapan atau idiom, saha*
- f) *penyisipan unsur-unsur yang berujud klausa.*

Alih kode saha campur kode dipunlakokaken dening penutur bilingual saha multilingual kanthi ancas utama supados *makna* wonten pawicantenan saged dipuntampi kanthi *efektif*. Hymes ngandharaken komponen tutur ingkang salajengipun nyingkat dados satunggal tembung wonten basa Inggris inggih punika *SPEAKING* (Nababan, 1984:7).

S = *Situasi (act situation)*, mencakup latar dan suasana
P = *Partisipan*, mencakup penutur, pengirim, pendengar, dan penerima.
E = *End (tujuan)*, mencakup bentuk pesan dan isi pesan.
A = *Act Sequence (urutan tindak)*, mencakup bentuk pesan dan isi pesan
K = *Key (kunci)*
I = *Instrumentalities (peranti, perabotan)*, mencakup saluran dan bentuk tutur.
N = *Norms (norma)*, mencakup norma interaksi dan norma interpretasi
G = *Gender*

c. **Gayut saha Bedanipun Alih Kode Campur Kode**

Antawisipun kode ugi wonten sami saha bedanipun. Saminipun antawisipun alih kode saha campur kode inggih punika prastawa kalih punika lazim kadadosan wonten masyarakat multilingual ingkang migunakaken kalih basa utawi langkung. Menawi bedanipun kalih prastawa punika Sumarlan (2005:159-160) mbedakaken antawisipun kalih prastawa punika kanthi mekaten.

- 1) Wonten alih kode, kalih (utawi langkung) basa utawi *variasi* basa ingkang dipunangge kangge nyengkuyung *fungsi-fungsi* piyambak jumbuh kaliyan *konteks*, bilih campur kode unsur utawi *variasi* basa ingkang kasisipaken

wonten basa sanesipun boten gadhah fungsi piyambak, ananging gabung kaliyan basa ingkang nyisipi.

- 2) Wonten alih kode, panganggening kalih basa utawi *variasi* basa dipunjumbuhaken kaliyan punapa ingkang relevan kaliyan ewahipun *konteks*, bilih wonten campu kode kalih basa utawi *variasi* dipunginakaken tanpa faktor-faktor sosiolinguistik wonten kawontenan panganggening basa ingkang nuntut campuring basa punika.
- 3) Wates kadadosan campur kode wonten tataran *klausa*, bilih alih kode saking tataran ukara. Dados, campur kode saged awujud tetembungan, *frase*, *idiom*, *saha klausa*.

5. Sekar utawi Tembang

a. Pangertosan Sekar utawi Tembang saha Musik

Tembang utawi sekar inggih punika iketan karangan awewaton guru lagu sarta guru wilangan apa dene kanthi lelagon (Poerwadarminta: 600). Miturut Padmosoekotjo (1958: 25-26) tembang inggih punika reriptan utawi dhapukanipun basa mawi paugeran tartamtu (gumatok) ingkang pamaosipun (anggenipun ngucapaken) kedah dipunlagokaken kangge kagungan swanten. Cakepan inggih punika unen-unenipun tambang utawi tetembungan ingkang kangge wonten tembang. Kajawi pamanggihipun Padmosoekotjo babagan cakepan wonten nginggil, ahli tembang saking manca Prof. Ewer ugi ngandharaken bilih cakepan inggih punika tetembungan salebetipun tembang umumipun, biasanipun kadadosan saking verse saha chorus, saha ngandhut ancas kanthi *tersurat (eksplisit)* utawi *tersirat (implisit)*.

Tembang/ lagu inggih punika *gubahan seni nada* utawi suawanten wonten urutan, kombinasi, saha sesambetan temporal (biasanipun ngangge piranti musik) kangge ngasilaken *gubahan* musik ingkang nggadhahi irama. Ragam nada utawi suwanten ingkang wonten iramanipun ugi dipunsebat *lagu*. (<http://id.wikipedia.org/wiki/Lagu>). Tembang punika *indentik* kaliyan tembung musik. Purnomo (2010: 3) ngandharaken musik saged dipuntegesaken kangge *ungkapan* raos ingkang dipungiyaraken kanthi wujud suwanten. Perangan tembang modern kanthi umum inggih punika wontenipun intro, bait/ verse, chorus, bridge, interlude, saha ending. Salebetipun cakepan tembang ugi wonten ingkang dipunsebat reff/ hook, inggih punika perangan cakepan tembang ingkang dipunambal-abali salebetipun cakepan amargi tetembungan ukara punika minangka intinipun wos saha ancas tembang.

Sekar saged dipuntembangaken kanthi *solo*, *berdua (duet)*, *bertiga (trio)* *atau dalam beramai-ramai (koir)*. Tetembungan wonten salebeting tembang biasanipun awujud geguritan kanthi irama, ananging ugi wonten ingkang asifat religi utawi prosa bebas. Sekar saged dipunkategorikakaken wonten kathah jinis, gumantung ukuran ingkang dipunginakaken.

Saking pangertosan wonten nginggil saged dipunpundhut dhudhutanipun bilih tembang inggih punika kasil budaya saking *gubahan bidhang seni nada wirama* utawi suwanten ingkang gadhah aturan-aturan tinamtu, kados dene; urutan, kombinasi saha sesambetan temporal (saged ngangge iringan piranti musik) ingkang ngasilaken *gubahan* musik ingkang manunggal saha kagungan wirama.

Tembang punika minangka seni *karya sastra* anggitanipun para *seniman*. Salebetipun *karya sastra* punika temtu wonten kaidah utawi syarat ingkang andadosaken anggitan punika *layak* dipunsebat *karya sastra*. Mekaten ugi salebetipun tembang, wonten kaidah-kaidah ingkang saged andadosaken tembang punika saged dipunwastani karya sastra ingkang sae. Miturut Prof. Gary Ewer (salebetipun www.mahirmenulislagu.com) *kaidah-kaidah* ingkang saged andadosaken tembang saged dipunsebat sae inggih punika kados wonten ngandhap punika.

- 1) Saged ngandharaken tegesipun kanthi ringkes.
- 2) Bobotipun gumantung dhateng ancas tembang.
- 3) Saged narik daya pamireng supados langkung remen mireng saha terus mirengaken tembang kanthi boten bosen.
- 4) Kasusun kanthi rapi.
- 5) Saged nggambaraken kawontenan pamireng, saengga tembang punika kados nggambaraken kawontenan pamirengipun.

Tembang ingkang sae punika katitik saking cakepan ingkang saged ngandharaken makna tembang kanthi sampurna dhumateng pamirengipun. Kanthi tetembungan sanes, cakepan tembang ingkang sampurna saged memenuhi butuhanipun dasar priyantun kangge *komunikasi*. Cakepan ingkang sampurna saged kemawon boten urut (kanthi tata basa), ananging ancasipun saged dipuntampi kaliyan pamireng saha dipunmangertosi saengga saged ngraosaken emosi ingkang sami kaliyan panganggit.

Kajawi kriteria kaidah wonten nginggil ingkang dados dhasar ngripta tembang ugi wonten cara ingkang dipunangge supados karya sastra punika langkung kapireng endah kados pamanggihipun Joyopuspito (2006: 22) ngandhap punika;

- 1) *kreatif*,
- 2) *kathah refrensi*,
- 3) *inovatif/ boten monoton*,
- 4) wonten ancas ingkang jelas (kados nggambaraken kawontenan sanyatanipun wonten pagesangan, raos manah, kritik, saran, saha sanesipun), saha
- 5) *kombinasi ingkang serasi*.

Saking pamanggihipun Joyopuspito wonten nginggil katingal bilih panganggit ingkang sae anggitanipun inggih punika gumantung saking panganggitipun piyambak. Bilih panganggit ingkang anggitanipun saged nyangkup sedaya kriteria punika saged dipunsebat anggitanipun nggadhahi *kualitas* ingkang sae.

b. Jinisipun sekar utawi tembang

Tembang wonten Jawi dipunperang dados tigang golongan. Miturut Padmosoekotjo (1958:26) golong-golonganipun tembang inggih punika dipunperang wonten ing ngandhap punika.

- 1) Tembang Kawi utawi tembang Gedhe.
- 2) Tembang Tengahan utawi tembang Dagelan.
- 3) Tembang Macapat utawi tembang Cilik.

Medal saking golonganipun tembang Jawi ing nginggil, wonten jaman modern saha globalisasi sakpunika, kathah jinis/ golonganipun tembang. Wonten tembang ingkang kalebet golongan modern lajeng tuwuh maneka warni jinis, antawisipun campursari, kroncong, dangdut, pop Jawi, hip-hop Jawi, saha sanesipun. Pangelompokaning jinis tembang jumbuh kaliyan *kemiripannya* antawisipun satunggal kaliyan sanesipun dipunsebat *genre musik*. Tembang ugi dipunkelompokaken jumbuh kaliyan *kriteria* sanesipun, kadosta geografi. *Genre* saged dipundefinisikaken kanthi *teknik* musik, *gaya*, *konteks*, saha *tema* musik.

Kanthi umum, musik saged dipunperang miturut gunanipun. Pangelompokaning kanthi aliran utawi gaya wonten 3, inggih punika musik seni, musik populer, saha musik tradhisional. Musik seni (*art musik*) antawisipun musik klasik. musik populer antawisipun *jazz*, *gospel*, *blues*, *rhythm and blues*, *funk*, *rock*, *metal*, *hardcore*, *electronic*, *ska*, *reggae*, *dub*, *hip hop / rap / rapcore*, saha *pop*. Lajeng musik tradisional antawisipun *latin*, *country*, saha dangdut ([http://id.wikipedia.org/wiki/Genre musik](http://id.wikipedia.org/wiki/Genre_musik)).

c. Tembang Hip-hop

Pangertosan hip-hop wonten salebetipun web http://id.wikipedia.org/wiki/Musik_hip_hop inggih punika salah satunggaling gerakan kabudayan ingkang tuwuh kinten-kinten tahun 1970 ingkang dipunrembakakaken kaliyan masyarakat Afro-Amerika saha latin-Amerika. Kanthi prasaja tembang hip-hop inggih punika salah satunggaling aliran jinis musik ingkang *tempo* vokalipun langkung inggil tinimbang *tempo musikal*. Hip-hop punika gabungan (*perpaduan*) ingkang *dinamis* antawisipun *elemen-elemen*

ingkang kadadosan saking *MCing* (langkung dipunkenal *rapping*), *DJing*, *Breakdance*, saha *Graffiti*. Sakpunika elemen hip-hop ugi dipunwernoni kaliyan *beatboxing*, *fashion*, basa slang, saha sanesipun.

d. Jogja Hip-hop Foundation

Hip-hop ngrembaka wonten kathah nagari, salah sawijining wonten nagari Indonesia. Wonten Indonesia, hip-hop ugi ngrembaka miturut dhaerahipun. Mliginipun wonten kutha Yogyakarta, tembang hip-hop ugi ngrembaka dados aliran tembang ingkang migunakaken basa Jawa. Salah satunggalipun grup musik ingkang aliranipun hip-hop wonten Yogyakarta inggih punika Jogja Hip-Hop Foundation ingkang asring dipunsingkat JHF. JHF kadadosan asking tigang crew inggih punika; 1) Kill the DJ alias Marzuki Mohammad, 2) Jahanam, saha 3) Rotra alias Janu Prihaminanto *a.k.a* Ki Ageng Gantas. Grup punika madeg wonten tahun 2003. Tetembangan grup musik punika kathah ingkang minangka gegambaran masyarakat ingkang wonten tlatah Yogyakarta, ugi asring migunakaken geguritanipun Sindhunata minangka sastrawan saha serat-serat para leluhur ingkang damel inspirasinipun (<http://www.hiphopdiningrat.com/about>).

Grup Jogja Hip-hop Foundation dipunmadegaken dening Marzuki Mohammad alias Kill the DJ tahun 2003, inggih punika grup hip-hop Jawi ingkang anggotanipun inggih punika; Kill the DJ, Jahanam, saha Rotra ingkang langkung dipuntepang KI Jarot. JHF inggih punika *soundtrack* pagesangan wonten Yogyakarta, kutha ingkang tradhisi terus tuwuh wonten tengahing era modernisasi. *Beat urban* khas hip-hop dipuncampur kaliyan gamelan saha basa Jawi, ingkang antawisipun nggesangaken malih sastra utawi mantra tradhisional.

Sedaya karipta kanthi natural tanpa pretensi kontemporer ingkang dipuntembangaken dening kathah generasi saking plosok desa dumugi kutha.

B. Panaliten ingkang Jumbuh

Panaliten ingkang saged dipunginakaken kangge referensi/ ingkang jumbuh inggih punika panaliten kanthi irah-irahan “*Alih Kode Dan Campur Kode Pada Proses Pembelajaran Basa Jawa Kelas IX SMA Adisutjipto Yogyakarta*” anggitanipun Lia Rusmiyati tahun 2013. Panaliten punika wosipun ndeskripsikaken jinisipun alih kode saha campur kode ugi ingkang dados faktor ingkang ndayani salebetipun pasinaon basa Jawi. Ingkang sanesipun panaliten ingkang jumbuh inggih punika kanthi irah-irahan “*Campur Kode Dan Alih Kode Dalam Ujian Skripsi Mahasiswa Program Studi Pendidikan Basa Jawa*” anggitanipun Ema Eliya Roza wonten tahun 2013 ugi. Panaliten Ema punika ngandharaken jinis campur kode saha alih kode ugi faktor sebaipun salebeting ujian skripsi mahasiswa program studi basa Jawi wonten UNY.

Kalih panaliten punika sami kajianipun, ananging benten ingkang dados objekipun. Ingkang panaliten setunggal ingkang dados objek inggih punika nalika proses pasinaon, ingkang panaliten kaping kalih objekipun inggih punika nalika ujian skripsi mahasiswa. Bnten kaliyan panaliten punika inggih punika ingkang kaping setunggal objekipun panaliten punika migunakaken cakepan tembang ingkang dipunangge saha ingkang kaping kalih inggih punika basa ingkang dipunangge wonten seratan panaliten kalih kalawau migunakaken basa Indonesia, bilih panaliten punika migunakaken basa Jawi. Tetembangan hip-hop Jawi

anggitanipun JHF wonten punika ingkang dipunpilih. Ingkang kaping kalih panaliten punika migunakaken basa Jawi wonten seratanipun.

C. Nalaring Pikir

Alih kode saha campur kode punika *dampak* saking bilingual utawi multilingual. Priyantun pangangge basa wonten kalanipun migunakaken basa ingkang dipunkuwaosi kanthi sesarengan utawi tumpang tindih saengga nyampur antawisipun setunggal basa kaliyan basa sanesipun. Kanthi punika, priyantun kalawau kanthi boten sadhar ngakokaken alih kode saha campur kode.

Kode inggih punika sistem tutur ingkang nerapipun unsur basanipun nggadhahi *ciri khas* jumbuh kaliyan *latar belakang penutur* saha lawan tutur, ugi kawontenan tutur ingkang wonten. Alih kode inggih punika prastawa gantenin utawi ewahipun basa ingkang kadadosan wonten panganggening basa, kawontenan, saha ragamipun basa. Dene campur kode inggih punika prastawa campuripun kalih basa utawi langkung, utawi ragam basa wonten salah satunggal masyarakat penutur tanpa sengaja utawi kabiasaan, ingkang panganggenipun kawates saking perangan *klausa* kemawon. Prastawa kode punika saged wonten *konteks* punapa kemawon, salah stunggalipun inggih punika budaya. Mliginipun wonten budaya punika seni tembang. Kathah tetembangan wonten Jawi ingkang ngrembaka wonten sakpunika. Kanthi ngrembakanipun punika ugi kathah migunakakeh maneka warni basa wonten salebetipun cakepan. Kados dene tembang hip-hop Jawi ingkang migunakaken maneka warni jinis basa wonten cakepanipun.

Panaliten punika maksudipun ndeskripsikaken alih kode saha campur kode saha faktor ingkang ndayani wonten salebetipun tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF migunakaken *pendekatan deskriptif*. *Pendekatan* punika dipunlakokaken kanthi tigang laku; 1) Ngempalaken data saha klasifikasi, 2) nyateti wonten kertu data, saha 3) nganalisis jinis saha faktor ingkang ndayani kanthi cara deskripsi.

Saking perangan wonten nginggil prelu dipunmangertosi kados pundi kode wonten cakupan tetembangan mliginipun tembang hip-hop Jawi punika awrat kangge nggatosaken prastawa kode, saengga langkung nguwaosi babagan prastawa basa.

BAB III

CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Metode utawi jinis panaliten minangka piranti, *prosedur*, *teknik*, saha cara ingkang dipunpilih kangge nglaksanakaken panaliten utawi ngempalaken data. Salah satunggaling jinis panaliten inggih punika *deskriptif*, inggih punika metode damel gegambaran kanthi *sistematis*, *faktual*, *akurat* babagan data, sifat saha gegayutan *fenomena* ingkang dipunteliti. Jinis panaliten punika, metode ingkang asring dipunangge wonten panaliten *kualitatif*, mliginipun wonten jinis pangempalan data ingkang boten arupi angka (Fatimah 2006: 12).

Amargi kasiling panaliten punika data *deskriptif* ingkang arupi tetembungan ingkang kaserat, saengga panaliten punika migunakaken metode panaliten *deskriptif*. Metode punika dipunpilih amargi jumbuh kaliyan pamanggihipun Fatimah wonten nginggil. Panaliten *deskriptif kualitatif* punika nggambaraken punapa wontenipun data ingkang dipunteliti saha datanipun ingkang murni boten wonten tinambahan saking data sanesipun ingkang boten kalebet objek panaliten.

Panaliten punika maksudipun kangge mangertosi gambaran *deskriptif* babagan alih kode saha campur kode ingkang wonten ing tembang hip-hop Jawi Anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation (JHF).

B. Data Panaliten

Panaliten punika mundhut cakepan tembang ingkang dados *objek* panaliten. Cakepan tembang punika awujud tetembungan ingkang dipunsusun saengga dados ukara. Kempalan ukara antawisipun satunggal kaliyan sanesipun samangke wonten gayutipun saengga dados cakepan tembang, lajeng cakepan punika saged dipunmangertosi ancasipun kaliyan pamireng. Ukara-ukara wonten cakepan punika ingkang dados sumberipun data ingkang badhe dipunteliti.

Sumberipun data punika arupi lisan, amargi angsalipun data saking paocapan-paocapan tembang ingkang dipuntembangaken dening Jogja Hip-hop Foundation. Basanipun data ugi lesan ingkang samangke dipunsimak salajengipun dipunserat lajeng dipunteliti. Kajawi mekaten, kangge tinambahan supados data langkung leres, sumber data ugi saged dipunpanggihi saking seratan-seratan cakepan tembang ingkang wonten ing buku-buku seratan cakepan tembang utawi saking *medhia internet*.

Sumber data saking tembang hip-hop Jawa punika migunakaken 8 irah-
 rahan tembang inggih punika; 1) *Song of Sabdatama*, 2) *Jogja Istimewa*, 3) *Jula-juli Lolipop*, 4) *Rep Kedhep*, 5) *Cintamu Sepahit Topi Miring*, 6) *Ora Cucul Ora Ngebul*, 7) *Cicak Nguntal Baya*, saha 8) *Rela (rap version)*. Sedaya tembang kalawau anggitanipun *grup music* ingkang kalebet wonten Jogja Hip-hop Foundation.

C. Cara Ngempalaken Data

Arikunto (2002:136), paring panyaruhipun bilih *metode penelitian adalah berbagai cara yang digunakan peneliti dalam mengumpulkan data penelitiannya*. Dados, cara utawi metode panaliten inggih punika acara ingkang dipunangge panaliti kangge ngempalaken data. Panaliten punika migunakaken kalih metode/ teknik kangge ngempalaken data, inggih punika kanthi teknik simak serat saha teknik pustaka.

1. Teknik simak saha nyerat inggih punika ngawontenaken nyemak saking panganggening basa paocapan saha ngawontenaken seratan punapa ingkang dipunsimak (tanskripsi) kangge data ingkang relevan jumbuh kaliyan ancas panaliten (Mahsun, 2007: 92).
2. Teknik pustaka inggih punika migunakaken sumber-sumber sinerat kangge manggihaken data.

Teknik ingkang dipungunakaken inggih punika metode *observasi* boten langsung amargi migunakaken piranti pambiyantu utawi *instrument* arupi ukara wonten cakepan tetembang hip-hop Jawi ingkang dipuntembangaken dening Jogja Hip-hop Foundation. Piranti pambiyantu punika saged arupi seratan-seratan awujud buku cakepan tembang utawi saged saking *medhia internet*.

Gegambaran cekak kangge ngempalaken data inggih punika wiwitanipun migunakaken medhia tape utawi *media player* kangge muter tembang. Nalika tembang dipunputer panaliti nyemak tetembungan ingkang dipunangge wonten cakepan sinambi nyerat wonten buku catetan utawi kertu data. Kalajengaken dipunsamikaken kaliyan cakepan ingkang sampun kaserat saking medhia pustaka.

D. Piranti Panaliten

Arikunto (2002: 136), ngandharaken bilih *instrumen* panaliten inggih punika piranti utawi fasilitas ingkang dipunangge kaliyan panilti kangge ngempalaken data supados padamelanipun saged langkung gampil ugi hasilipun langkung sae, tegesipun langkung *cermat, lengkap, saha sistematis* saengga langkung gampil dipunolah.

Adhedhasar saking teknik ngempalaken data ingkang dipunangge, saengga panaliten punika migunakaken teknik simak nyerat saha pustaka ingkang mbetahaken piranti-piranti kirang langkung kados wonten ing ngandhap punika.

1. *Tape/ VCD utawi media player.*
2. Kaset utawi VCD tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.
3. Piranti tulis (buku, pulpen, lan sanesipun)
4. Buku-buku cakepan tembang utawi *media internet.*

Sedaya piranti kalawau gadhah fungsipun piyambak-piyambak, kadosta *tape* saged damel muter kaset ingkang wosipun tembang, buku kangge nyatet nalika nyimak tembang, saha sanesipun. Kajawi piranti wonten nginggil, panaliten punika inggih migunakaken kertu data kangge nganalisis alih kode saha campur kode ingkang wonten cakepan. Wujud kertu data kados wonten tuladha kertu data ngandhap punika

Tabel 1. Tuladha Kertu Data

KERTU DATA		
Irah-irahan Tembang	<i>Song of Sabdatama</i>	<i>bait: 1-2</i>
Cakepan	<i>We are from Jogja, the heart of Java, our culture is weapon. Yeah, this Song of Sabdatama.</i> Merapi ya iku, keraton ya iku, pancer ing tugu mijil tuwuh saka kono dumunungku. Yo, Ngayogyakarta hadiningrat negeriku.	
Jinis kode	Alih Kode <i>Ekstern</i>	
Faktor	Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> .	
Katrangan	Ewahipun basa saking basa Inggris wonten basa Jawi.	

Data ingkang sampun kapundhut saking kertu data kados wonten nginggil, lajeng dipunperang miturut jinisipun alih kode utawi campur kode. Kalajengaken dipunlebetaken wonten tabel analisis alih kode saha campur kode kange nganalisis perkawis ingkang dipunrembag. Ingkang pungkasan data panaliten dipunanalisis jinisipun kode saha faktor sebabipun kanthi *deskriptif*. Tuladha tabel analisis migunakaken kados wonten ngandhap punika.

Tabel 2. Tuladha Tabel Analisis Alih Kode

No	Data	Jinis Alih Kode		Faktor Ingkang Ndayani	Indikator/ Katrangan
		I	E		
1.	<i>“What Jogja want is harmony in diversity. Urip iku amrih nemu harmoni.” (Song of Sabdatama; bait 7)</i>		√	1. Gayutipun ukara wonten ngajengipun (<i>translate Inggris-Jawi</i>). Panganggit ngtegesaken basa ingkang dipunangge.	Ewahipun basa saking basa Inggris wonten ing basa Jawi. (B Ing – B J)
2.	<i>“Jogja, Jogja, tetap istimewa. Jogja istimewa, untuk Indonesia. Rungokna iki gatra saka Ngayogyakarta, negeri paling penak rasane kaya suwarga.” (Jogja Istimewa; bait 1-2)</i>	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Indonesia wonten ing basa Jawi. (B I – B J)

Tabel 3. Tuladha Tabel Analisis Campur Kode

No	Data	Jinis Campur Kode			Indikator	Wujud Campur Kode	Faktor Ingkang Ndayani	Katrangan
		D	C	L				
1.	<i>“Sejarah ning kene wis mbuktikake.” (Jogja Istimewa; bait 6)</i>	√			<i>sejarah</i>	tembung	Winatesipun tembung.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
2.	<i>“Ngemut permen, permen lollipop, bunder tur gepeng rasane legi.” (Jula-juli Lolipop; bait 1)</i>			√	<i>lollipop</i>	tembung	Winatesipun tembung.	Tembung basa Inggris salebetipun ukara basa Jawi.

E. Cara Nganalisis Data

Cara analisis data ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika *teknik analisis deskriptif* mawi data-data awujud tetembungan cakepan wonten tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF ingkang ngandhut alih kode saha campur kode dening panganggit utawi ingkang nyekaraken inggih punika Jogja Hip-hop Foundation. Data-data ingkang dipunbetahaken ing panaliten *deskriptif* dipungambaraken mawi tetembungan, sanes angka-angka.

Data ingkang awujud tetembungan/ ukara saking cakepan sekar ingkang wonten gayutipun alih kode saha campur kode dipunserat wonten kertu data. Kertu data dipunisi nalika nyemak sekar utawi tembang. Salebetipun kertu data dipunserat irah-irahanipun tembang saha cakepanipun ingkang wonten gayutipun kaliyan alih kode saha campur kode. Lajeng wonten kolom jinis kode dipunserat kalebet punapa jinisipun kode, saha wonten kolom katrangan dipunserat punapa ingkang dados katrangan tetembungan/ ukara punika kalebet objek panaliten ugi wonten katrangan dipunserat wonten bait saha baris kaping pinten data kalawau dipunpundhut.

Kertu data punika dipunkempalaken, lajeng data ingkang dipunpanggihaken dipunlebetaken wonten tabel analisis miturut jinisipun. Panyerat damel deskripsi sedaya ingkang dipunpanggihaken wonten subjek panaliten. Deskripsi punika dipundamel miturut jumlahipun data ingkang dipunpanggihaken utawi saben setunggal kertu data wonten salebetipun tabel deskripsi analisis. Kalajengaken dipunpundhut jinisipun alih kode saha campur kode punapa kemawon saha ingkang dados faktor sebabipun ingkang wonten

salebeting cakepan tetembangan hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation kanthi bukti ingkang sampun karembag wonten deskripsi kertu data kalawau.

F. Cara Ngesahaken Data

Cara anggenipun ngesahaken data panaliten punika minangka *validitas* saha *reliabilitas* data. Kegiatan ingkang dipuntindakaken kangge nggayuh asiling panaliten ingkang valid, inggih punika kanthi cara nyemak, nggatosaken, saha nganalisis kanthi premati kanthi pandom ingkang sampun kaandharaken wonten ing teori.

Saking bab *validitas*, anggenipun ngesahaken data punika migunakaken *validitas semantik*. *Validitas semantik* inggih punika mangertosi data adhedhasar kasunyatanipun (konteksipun), inggih punika tetembungan ingkang dipunginakaken wonten cakepan tembang ugi dipunpanggihaken saking pengamatan kanthi *tekun*. Saking bab *reliabilitas* data wonten ing panaliten punika kanthi nyemak saha nganalisis data makaping-kaping, saengga pikantuk data ingkang stabil, bab punika dipuntindakaken dening panyerat piyambakan saha dipunpanggihaken saking *konsultasi* kaliyan ahli ingkang kompeten wonten bidangipun (*expert judgement*), wonten punika Ibu Prof. Dr. Endang Nurhayati, M. Hum. minangka ahli basa saha dosen pembimbing skripsi. Asilipun data lajeng dipunkaji miturut wosing perkawis ingkang dipuntindakaken wonten ing panaliten. Panaliten saged dipunpungkasi menawi data ingkang dipunginakaken sampun saestu *stabil*, saengga sampun saged dipunanalisis wonten ing *karya ilmiah*.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PANGREMBAGANIPUN

A. Asiling Panaliten

Panaliten punika migunakaken 8 tembang hip-hop Jawi kanthi irah-irahan ingkang benten. Panaliten manggihaken jinis-jinis alih kode saha campur kode ugi faktor ingkang ndayani ingkang ndayani prastawa alih kode saha campur kode wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation. Asilipun panaliten punika dipunaturaken kanthi seratan awujud tabel.

1. Jinis-jinis saha Faktor Ingkang Ndayani Alih Kode wonten ing Tembang Hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.

Panaliten punika manggihaken wontenipun jinis alih kode saha faktor ingkang ndayani kadadosan alih kode wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation. Alih kode dipunperang dados kalih jinis inggih punika alih kode *intern* saha alih kode *ekstern*, panaliten punika ugi manggihaken kalih jinis alih kode inggih punika alih kode *intern* saha alih kode *ekstern*. Faktor ingkang ndayani kanthi adhedhasar *aspek sosio-kultural* dipunpanggihaken faktor ingkang ndayani kados wonten tabel asil panaliten. Asilipun panaliten babagan jinis saha faktor ingkang ndayani kaserat wonten ing tabel asil panaliten ngandhap punika.

Tabel 4. Alih Kode wonten ing tembang Hip-hop Jawi Anggitanipun JHF.

No	Jinis Alih Kode	Data	Faktor Ingkang Ndayani	Katrangan/ Indikator
1.	Intern: B J – B I	Marang sedulur sikep kudu ngajeni lan ngopeni. <u>Bumi pertiwi adalah saudara kami yang harus dijaga dan dihormati.</u> (Song of Sabdatama; bait 5) ‘Dhumateng sedulur sikep kedah sami ngurmati saha ngopeni. Bumi pertiwi inggih punika papan pangenan kita sedaya ingkang kedah dipunjagi.’	1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Langkung kepenak dipunmirengaken (gayutipun guru lagu)	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)
	B I – B J	<u>Jogja, Jogja, tetap istimewa. Jogja istimewa, untuk Indonesia.</u> Rungokna iki gatra saka Ngayogyakarta, negeri paling penak rasane kaya suwarga. (Jogja Istimewa; 1-2) ‘Jogja istimewa kangge nagara Indonesia. Cobi dipunmirengaken gatra punika saking Ngayogyakarta nagari kepenak raosipun kados suwarga.’	1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & langkung gumyak. 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang. 3. Paring raos semangat.	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)

Tabel salajengipun

2.	<i>Ekstern:</i> BJ – BIng	Ditohi pecahing dhadha luntaking ludira nganti pati, negeri mardika bakal tak belani. <u>We are from Jogja, central of Java, our rhyme is mantra, flows down like lava.</u> (Song of Sabdatama; bait 3-4) ‘Dipunbelani ngantos kepati-pati, nagari ingkang mardika kula belani. Kawula sedaya saking Jogjakarta pusatipun tanah Jawi, sajak tembang kawula inggih punika mantra ingkang mili kados lava.’	1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i>. 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang. 3. Gayutipun guru lagu tembang utawi langkung kepenak dipunmirengaken.	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Inggris. (B J – B Ing)
	BIng – BJ	<u>Why democracy if occupied by oligarchy?</u> Nggo apa <i>demokrasi</i> nek mung ngapusi? (Song of Sabdatama; bait 7) ‘Kangge punapa demokrasi menawi badhe namung ngapusi.’	1. Gayutipun ukara wonten ngajengipun (<i>translate Inggris-Jawi</i>). Panganggit ngetegesaken basa ingkang dipunangge. 2. Gayutipun <i>basa-basi</i> saha <i>ungkapan</i>. 3. Supados langkung gummyak.	Ewahipun basa saking basa Inggris dhateng basa Jawi. (B Ing – B J)
	BI - BIng	<i>Bangun jiwanya, bangun raganya sentausa dalam puspa warna.</i> <u>We are from Jogja, the heart of Java, our rhyme</u>	1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Inggris. (B I – B Ing)

dipunmirengaken (gayutipun guru lagu) saha paring raos semangat, (3) gayutipun *reff/ hook* tembang, (4) gayutipun ukara wonten ngajengipun (*translate Inggris-Jawi*), (5) gayutipun *basa-basi* utawi *ungkapan*, saha (6) saweg sandiwara.

2. Jinis-jinis saha Faktor Ingkang Ndayani Campur Kode wonten ing Tembang Hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.

Panaliten punika kajawi manggihaken wontenipun jinis alih kode saha faktor ingkang ndayani kadadosan alih kode, ugi manggihaken wontenipun jinis saka faktor ingkang ndayani campur kode. Campur kode inggih punika prastawa campuripun kalih basa utawi langkung, utawi ragam basa wonten salah satunggal masyarakat penutur tanpa sengaja utawi kabiasaan, ingkang panganggenipun kawates saking perangan klausa kemawon. Asilipun pannaliten wonten tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation babagan perkawis jinisipun campur kode dipunpanggihaken tigang jinis campur kode inggih punika campur kode *ke dalam*, campur kode *ke luar*, saha campur kode *campuran*. Asilipun panaliten pirembagan jinis campur kode saha faktor ingkang ndayani wontenipun campur kode salebetipun tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation kaserat wonten tabel asil analisis data ngandhap punika.

Tabel 5. Campur Kode wonten tembang Hip-hop Jawi Anggitanipun JHF.

No	Jinis Campur Kode	Wujud Campur Kode	Data	Faktor Ingkang Ndayani	Katrangan/ Indikator
1.	<i>ke dalam</i>	a. tembung	Nggo apa <u>demokrasi</u> nek mung ngapusi? (<i>Song of Sabdatama; bait 7</i>) 'Kangge punapa demokrasi anamung kangge ngapusi'	1. Winatesipun tembung. 2. Gampil dipunemut-emut.	Tembung basa Indonesia (<i>demokrasi</i>) salebetipun ukara basa Jawi.
		b. frasa	Ganti HP nganggo HP <u>tipe terbaru</u> , senengane mung blanja ro mlaku-mlaku. (<i>Jula-juli Lollipop; bait 6</i>) 'Gantos HP jinis ingkang paling enggal saha remenipun namung blanja kaliyan mlampah-mlampah.'	1. Tetembungan langkung akrab saha gummyak. 2. Gampil dipunemut-emut.	Frasa basa Indonesia (<i>tipe terbaru</i>) salebetipun ukara basa Jawi.
		c. baster	Seni ra penting sing penting entuk duite, <u>inspirasi</u> wis ilang dipendhem mati. (<i>Jula-juli Lollipop; bait 2</i>) 'Seni wonten sakpunika sampun boten penting, ingkang penting inggih punika artanipun saengga isnpirasinipun seni dipunpendhem kandos seda.'	1. Gampil dipunemut-emut 2. Gayutipun <i>variasi</i> basa cakepan. 3. Basa langkung akrab/ kepenak.	Baster basa Indonesia (<i>inspirasi</i>) salebetipun ukara basa Jawi.

Tabel salajengipun.

2.	ke luar	d. kata - ulang	Genderuwo tela-telo tampak loyo. (<i>Cintamu Sepahit topi Miring</i> ; 7) ‘Genderuwo musuh-misuh katon loyo.’	1. Ancas nepangaken istilah basa Jawi. 2. Gayutipun variasi tembang. 3. Tetembungan langkung akrab saha gummyak.	Kata ulang basa Jawi (<i>tela-telo</i>) salebetipun ukara basa Indonesia.
		e. ungkapan/ idiom	Seni saiki nuruti pasar sing mlaku, dadi bakulan <u>asal tahu sama tahu</u> . (<i>Jula-juli Lollipop</i> ; bait 4) ‘Seni jaman sakpunika nuruti pasar ingkang mlampah, saengga dados bakulan punika kanthi titen sami-sami mangertos ancasiipun.’	1. Ningalaken kawruhipun. 2. Gampil dipunemut-emut. 3. Tetembungan langkung kepenak saha gummyak	Ungkapan/ idiom basa Indonesia (<i>asal tahu sama tahu</i>) salebetipun ukara basa Jawi.
		a. tembung	Ngemut permen, permen <u>lollipop</u> , bunder tur gepeng rasane legi. Kepingin laris, pengen dadi ngetop, karyane laris tur senine mati. (<i>Jula-juli Lollipop</i> ; bait 1) ‘Dhahar permen lollipop ingkang wujudipun bunder, gepeng, raosipun manis. Pengen karyanipun laris	1. Winatesipun tembung. 2. Nepangaken basa/ budaya enggal. 3. Tetembungan langkung akrab.	Tembung basa Inggris (<i>lollipop</i>) salebetipun ukara basa Jawi. Frasa basa Inggris (<i>tank-top</i>) salebetipun

Tabel salajengipun.

			saha ngetop, saengga seninipun pejah.’		
		<i>b. frasa</i>	Nganggo <u>tank-top</u> mlaku ning pasar Bantul, sangu kates, katese mentul-mentul. (Ora Cucul ora Ngebul; bait 6) ‘Ngagem kutang mlampah wonten ing pasar Bantul sinambi ngasta kates ingkang mentul-mentul.’	1. Gayutipun <i>audience</i> (kawula mudha). 2. Tetembungan langkung gumyak saha akrab. 3. Panganggit ningalaken kawruhipun.	<i>Frasa basa Inggris (tank-top)</i> salebetipun ukara basa Jawi.
3.	<i>campuran</i>	<i>a. tembung – baster</i>	Kepengen <u>beken</u> , pengen dadi <u>ngetop</u> , karyane laris tur senine mati. (<i>Jula-juli Lollipop</i> ; bait 1) ‘Kepengen dipuntepang saha dados ngetop, saengga karyane laris ananging seninipun pejah’	1. Winatesipun tembung. 2. Gampil dipunemut-emut. 3. Tetembungan langkung gumyak saha akrab.	Tembung basa Indonesia (<i>beken</i>) & <i>baster</i> basa Inggris (<i>ngetop</i>) salebetipun ukara basa Jawi.
		<i>b. frasa – baster</i>	Sing dituju <u>nilai rupiah</u> lan <u>dollare</u> , golek cara ben payu laris dagangane. (<i>Jula-juli Lollipop</i> ; bait 2) ‘Inkang dipunancas kathahipun rupiah dolaripun, saengga pados cara supados laris dodolanipun.	1. Winatesipun tembung. 2. Ningalaken kawruhipun 3. Tetembungan langkung akrab.	<i>Frasa basa Indonesia (nilai rupiah) & baster basa Inggris (dollare)</i> salebetipun ukara basa Jawi.

Katitik saking tabel asil panaliten wonten nginggil, dipunpanggihipun campur kode ingkang kadadosan wonten tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation jumbuh kaliyan teori pamanggihipun Soewito saha Jendra kados ingkang dipunandharaken wonten dhasaripun teori, jinisipun ingkang dipunpanggihipun inggih punika *ke dalam, ke luar, saha campuran*. Campur kode *ke dalam* wonten panaliten punika dipunpanggihipun kanthi wujud tembung, *frasa, baster*, saha *dwilingga/ perulangan kata*. Campur kode *ke luar* wonten panaliten punika dipunpanggihipun kanthi wujud tembung saha *frasa*. Ingkang jinis campur kode *campuran* wonten panaliten punika dipunpanggihipun kanthi awujud tembung-*baster* saha *frasa-baster*.

Faktor ingkang ndayani kadadosan prastawa campur kode ingkang dipunpanggihipun wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation, jumbuh kaliyan pamanggihipun teoripun Soewito saha Nababan ingkang karembag wonten dasaripun teori antawisipun inggih punika; (1) winatesipun tembung, (2) basa/ tembung gampil dipunemut-emut utawi langkung akrab saha gumyak, (3) kangge ningalaken kawruhipun panganggit, (4) gayutipun *variasi* basa cakepan tembang, (5) nepangaken basa/ budaya enggal, (6) ancas tartamtu (pisuhan), saha (7) saweg sandiwara njumbuhaken kawontenan sanyatanipun.

B. Pirembagan

Panaliten alih kode saha campur kode wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation dipunpanggiaken asil panaliten ingkang awujud jinis alih kode saha campur kode ugi faktor-faktor ingkang ndayani kalih prastawa basa kasebat. Pirembagan asil panaliten kaserat wonten ngandhap punika.

1. Jinis-Jinis Alih Kode wonten ing Tembang Hip-Hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.

Salah satunggalipun dampak saking kedwibasan utawi multibasan wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF inggih punika alih kode. Alih kode inggih punika prastawa gantenipun utawi ewahipun basa ingkang kadadosan wonten panganggenipun basa, kawontenan, saha ragamipun basa. Jinis alih kode ingkang wonten ing panaliten tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF inggih punika alih kode *intern* saha alih kode *ekstern*.

a. Alih Kode *Intern*

Alih kode *Intern* inggih punika alih kode ingkang kadadosan antawisipun basa piyambak, kadosta saking basa Indonesia dhateng basa Jawi saha sawalikipun (Soewito, 1983: 74). Salebetipun tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF migunakaken alih kode *intern* saha *ekstern* salebetipun cakepan, amargi panganggitipun gadhah kawruh saged migunakaken langkung saking satunggal utawi kalih *variasi* wonten salebetipun basa ugi badhe nepangaken wonten masyarakat wiyar kawontenan masyarakat saha perkawis *keistimewaan* Jogjakarta

salebetipun nagari Indonesia. Alih kode *intern* ingkang wonten salebetipun tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF ingkang dipunpanggihaken inggih punika ingkang awujud alih kode antawisipun basa amargi salebetipun tembang migunakaken limrahipun basa Jawi ragam ngoko ingkang langkung saged dipunmangertosi kaliyan masyarakat *awam*. Wujud alih kode *intern* antawisipun basa salebetipun panaliten punika antawisipun basa Jawi dhateng basa Indonesia saha sawalikipun inggih punika basa Indonesia dhateng basa Jawi.

1) Alih Kode *Intern* saking Basa Jawi dhateng Basa Indonesia (BJ-BI)

Alih kode *intern* antawisipun basa ingkang wonten panaliten punika manggihaken antawisipun ewahipun basa Jawi dhateng basa Indonesia. Data ingkang saged dipunpanggihaken kados data nomer (12) salebetipun tembang kanthi irah-irahan *Jogja Istimewa*.

Data (12): Memayu hayuning bawana, saka jaman perjuangan nganti mardika.
Jogja istimewa bukan hanya daerahnya tapi juga karena orang-orangnya. (*Jogja Istimewa*; 2)

‘Tansah njagi selamatipun jagad/ bumi saking jaman *perjuangan* dumugi mardika amargi Jogjakarta istimewa boten namung daerahipun ananging ugi amargi masyarakatipun.’

Saking data alih kode (12) perangan cakepan tembang *Jogja Istimewa bait* kaping kalih wonten nginggil, katingal bilih wonten ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. Wiwitanipun panganggit utawi *penutur* migunakaken basa Jawi anggenipun nembang supados tembang punika langkung ningalaken bilih tembang migunakaken basa Jawi, kalajengaken wonten cakepan salajengipun migunakaken basa Indonesia ingkang ancasipun kangge ningalaken bilih basa utawi cakepan ingkang dipunangge wonten tembang punika

migunakaken maneka warni basa supados langkung saged dipunmangertosi masyarakat wiyar kangge nggiyaraken ugi bilih Jogjakarta punika papan utawi daerah ingkang edi peni tentrem saha *istimewa*.

Tuladha data wonten nginggil punika ingkang dipunsebat prastawa basa alih kode *intern* antawisipun basa Jawi dhateng basa Indonesia amargi ewahipun basa punika saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. Ingkang dados faktor ingkang ndayani ewahipun basa punika antawisipun penutur badhe ningalaken kawruhipun bilih piyambakipun saged migunakaken maneka *variasi* basa saha ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung *variatif* ugi penutur badhe nepangaken *keistimewaan* Jogjakarta kanthi tembang punika.

2) Alih Kode *Intern* saking Basa Indonesia dhateng Basa Jawi (BI-BJ)

Panaliten punika kajawi manggihaken prastawa basa alih kode *intern* antawisipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia ugi sawalikipun ingkang arupi prastawa basa alih kode antawisipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. Antawisipun basa Jawi saha basa Indonesia punika dipunsebat *intern* amargi tasih gadhah gayutipun basa turunan utawi derah ingkang *serumpun*. Data ingkang kalebet prastawa basa alih kode *intern* saged dipuntingali wonten ing data alih kode (35) ngandhap punika.

Data (35): **Kebohonqan itu lumrah, rakyat kecil hanya bisa pasrah, bubrah! parah! bubrah! parah! bubrah!**
 Ana cicak nguntal baya, baya coklat nyekel gada. (Cecak nguntal Baya; 3-4)

‘Tumindak ngapusi punika sampun lumrah, rakyat alit namung saged pasrah kaliyan kawontenan ingkang wonten. Wonten cicak nguntal baya werni coklat ingkang nyekel gada.’

Data alih kode (35) punika saking tembang kanthi irah-irahan Cecak Nguntal Baya ingkang wonten cakepanipun wonten *bait* tiga dumugi sekawan katingal bilih wonten ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. Wiwitanipun panganggit migunakaken basa Indonesia salebetipun cakepan tembang ingkang kalajengaken migunakaken basa Jawi kanthi ancas panganggit badhe ningalaken sajatosipun kawontenan ingkang wonten ing masyarakat Jogjakarta ugi gayutipun tembang inggih punika ingkang awujud *hook* utawi *reff* tembang.

Ewahipun basa punika ingkang dipunsebat prastawa basa alih kode *intern* antawisipun basa Indonesia dhateng basa Jawi amargi ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. Kalih basa punika tasih kalebet basa ingkang *serumpun*. Ancasipun ewahipun basa wonten tuladha nginggil supados panganggit ningalaken kawontenan sajatosipun wonten Jogjakarta, gayutipun *variasi* ingkang dipunginakaken wonten tembang, saha gayutipun *hook/ reff* tembang.

b. Alih Kode Ekstern

Alih kode ekstren inggih punika alih kode ingkang kadadosan antawisipun basa (salah satunggaling basa utawi ragam ingkang wonten *verbal repertoire* masyarakat tuturipun) kaliyan basa asing utawi manca utawi basa ingkang boten gayutipun saha boten ingkang *serumpun* (Soewito, 1983: 75). Salebetipun tembang hip-hop Jawi, ugi dipunpangguhaken prastawa basa alih kode

ekstern. Panganggit ugi migunakaken basa manca wonten cakepan tembang amargi gadhah kawruh ingkang wiyar babagan *variasi* basa. Ugi panganggenipun basa manca punika ancasipun supados kanthi tembang Jogjakarta dipuntepang kaliyan masyarakat wiyar boten namung satunggal nagari kemawon.

Alih kode *ekstern* ingkang dipunpanggiaken salebetipun tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF inggih punika ewahipun ingkang awujud basa. Antawisipun ingkang dipunpanggiaken inggih punika ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Inggris, basa Inggris dhateng basa Jawi, saha basa Indonesia dhateng basa Inggris.

1) Alih Kode *Ekstern* saking Basa Jawi dhateng Basa Inggris (BJ-BIng)

Data ingkang kalebet alih kode *ekstern* antawisipun basa saking basa Jawi dhateng basa Inggris salebetipun tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF salah satunggalipun wonten ing data (2) alih kode. Pirembaganipun wonten ngandhap punika.

Data (2): Ditohi pecahing dhadha luntaking ludira nganti pati, negeri mardika bakal tak belani.

We are from Jogja, central of Java, our rhyme is mantra, flows down like lava. (Song of Sabdatama; 3-4)

‘Dipunbelani ngantos pecahipun dhadha, telasipun getih dumugi seda nagari ingkang mardika bakal kula bela. Kawula sedaya saking Jogjakarta pusatipun tanah Jawi, sajak tembang kawula inggih punika mantra ingkang mili kados lava.’

Data alih kode (2) punika saking cakepang tembang *Song of Sabdatama* bait kaping tiga saha sekawan. Saking data kalawau katingal bilih wonten ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Inggris. Wiwitanipun panganggit migunakaken basa Jawi minangka basa aslinipun kalajengaken migunakaken basa

Inggris wonten cakepan tembangipun. Ancasipun panganggenipun cakepan tembang punika bilih panganggit badhe migunakaken basa aslinipun wonten tembang ingkang dipunlajengaken migunakaken basa Inggris kanthi ancas supados tembang punika langkung *variasi* saha dipunmangertosi masyarakat ingkang wiyar dumugi manca nagari.

Data alih kode (2) wonten nginggil ingkang dipunsebat prastawa basa alih kode *ekstern* antawisipun basa saking basa Jawi dhateng basa Inggris amargi ewahipun basa ingkang dipunangge saking basa Jawi dhateng basa Inggris. Ancasipun inggih ugi kangge ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung *variatif* saha punika gayutipun *hook/reff* tembang.

2) Alih Kode *Ekstern* saking Basa Inggris dhateng Basa Jawi (BIng-BJ)

Alih kode *ekstern* antawisipun basa ingkang dipunpangguhaken wonten tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF inggih punika antawisipun basa Inggris wonten ing basa Jawi. Data ingkang kalebet jinis alih kode punika kados wonten data nomer (1). Pirembaganipun wonten ngandhap punika.

Data (1): **We are from Jogja, the heart of Java, our culture is weapon. Yeah, this Song of Sabdatama.**

Merapi ya iku, keraton ya iku, pancer ing tugu mijil tuwuh saka kono dumunungku. Ya, Ngayogyakarta hadiningrat negeriku. (*Song of Sabdatama*; 1-2)

‘Kawula sedaya saking Jogjakarta pusatipun tanah Jawi, sajak tembang kawula inggih punika mantra ingkang mili kados lava.

Merapi, kraton, panceripun tugu mijil tuwuh saking Ngayogyakarta hadiningrat negeri kawula ngagesang.’

Data alih kode (1) punika saperangan cakepan tembang kanthi irah-irahan *Song of Sabdatama bait* ingkang kaping setunggal saha kalih. Saking data punika katingal wonten ewahipun basa saking basa Inggris dhateng basa Jawi. Wiwitanipun panganggit migunakaken basa Inggris wonten cakepan minangka *hook* tembang ingkang kalajengaken cakepan salajengipun migunakaken basa Jawi minangka basa aslinipun tembang. Kanthi ancas supados tembang punika langkung *variasi* panganggenipun basanipun.

Data (1) punika ingkang dipunsebat prastawa basa alih kode *ekstern* antawisipun basa Inggris dhateng basa Jawi amargi ewahipun basa punika saking basa Inggris dhateng basa Jawi. Ancasipun panganggenipun *variasi* basa punika kangge gayutipun *hook* tembang saha *variasi* basa ugi kangge ancas supados dipunmangertosi masyarakat manca nagari ugi panganggit badhe ningalaken basa aslinipun.

Data sanesipun ingkang kalebet wonten jinis alih kode punika ugi wonten data kaping (5) ingkang pirembaganipun wonten ngandhap punika.

Data (5): **Why democracy if occupied by oligarchy?** Nggo apa *demokrasi* nek mung ngapusi? (*Song of Sabdatama*; 7)

‘Kangge punapa *demokrasi* menawi badhe namung ngapusi? Kangge punapa *demokrasi* menawi badhe namung ngapusi?’

Data alih kode (5) punika saking saperangan cakepan tembang *Song of Sabdatama bait* kaping pitu. Data punika ningalaken wonten ewahipun basa saking basa Inggris dhateng basa Jawi. Wiwitanipun panganggit migunakaken basa Inggris kalajengaken migunakaken basa Jawi minangka basa Jawi punika

transliterasinipun basa Inggris ingkang dipunginakaken wonten cakepan tembang sangajengipun.

Ewahipun basa wonten data (5) punika ingkang dipunsebat prastawa basa alih kode *ekstern* aingkang awujud basa antawisipun basa Inggris dhateng basa Jawi. Ancasipun panganggit badhe ngtegesaken saha langkung ngandharaken kanthi jelas cakepan basa Inggris punika dhateng basa Jawi minangka basa aslinipun ingkang dados basa tembang ugi gayutipun *variasi* tembang.

3) Alih Kode *Ekstern* saking Basa Indonesia dhateng Basa Inggris (BI-BIng)

Panaliten wonten tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF ugi manggihaken prastawa basa alih kode *ekstern* ingkang awujud basa antawisipun basa Indonesia dhateng ing basa Inggris. Punika kalebet jinisipun alih kode *ekstern* amargi basa Indonesia saha basa Inggris boten minangka basa ingkang serumpun. Data ingkang kalebet jinis alih kode punika inggih punika data nomer (4). Pirembaganipun dipunrembag wonten ngandhap punika.

Data (4): *Bangun jiwanya, bangun raganya sentausa dalam puspa warna.*

We are from Jogja, the heart of Java, our rhyme is mantra flows down like lava. (Song of Sabdatama; 5-6)

‘Dipunbangun jiwa saha raganipun saengga kados werni sekar ingkang maneka warni saha endah.

Kawula sedaya saking Jogjakarta pusatipun tanah Jawi, sajak tembang kawula inggih punika mantra ingkang mili kados lava.’

Data alih kode (4) wonten nginggil dipunginakaken wonten perangan cakepan tembang *Song of Sabdatama* anggitanipun JHF bait saking gangsal dumugi nem. Saking perangan data punika katingal bilih wonten ewahipun basa

saking basa Indonesia dhateng basa Inggris. Wiwitanipun panganggit migunakaken basa Indonesia wonten perangan cakepan tembang ingkang dipunlajengaken ngangge basa Inggris. Ancasipun panganggenipun *variasi* basa punika kangge supados tembang langkung dipunmangertosi wosipun kaliyan masyarakat wiyar dumugi manca nagari.

Data (4) wonten nginggil punika ingkang dipunsebat prastawa basa alih kode *ekstern* saking basa Indonesia dhateng basa Inggris amargi ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Inggris. Ancasipun panganggenipun *variasi* basa punika bilih panganggit badhe ningalaken kawruhipun, gayutipun *hook/ reff* tembang, saha ancas supados dipunmangertosi masyarakat wiyar dumugi manca wosipun tembang punika.

2. Faktor Ingkang Ndayani Alih Kode Wonten Tembang Hip-Hop Jawi Anggitanipun Jogja Hip-Hop Foundation

Alih kode ingkang kadadosan wonten tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation dipunsebabaken maneka warni faktor. Salah satunggaling faktor alih kode inggih punika prastawa basa ingkang dipunsebabaken kaliyan faktor-faktor sawedalipun basa, mliginipun faktor-faktor ingkang asifat *sosio-situasional*. Kangge nemtokaken maneka warni faktor ingkang ndayani kadadosan alih kode wonten ing panaliten punika, dipunginakaken kanthi dhasar tuturanipun ingkang dipunginakaken dening penutur. Tegesipun kangge nemtokaken faktor ingkang ndayani prastawa alih kode kanthi nganalisis *teks* tuturan ingkang dipungayutakenn kaliyan konteks kawontenan/ situasi saking tuturan salebetipun prastawa kasebat. Katitik saking

dhasar pirembagan punika, saengga kangge nemtokaken faktor ingkang ndayani kadadosan alih kode salebetipun tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-Hop Foundation dipunlakokaken kanthi nganalisis teks cakepan tuturanipun ingkang dipunginakaken. Kalajengaken saking teks cakepan tuturan punika dipungayutakenn kaliyan kawontenan ingkang wonten salebetipun tembang hip-hop.

Asilipun panaliten punika manggihaken faktor-faktor ingkang ndayani kadadosan alih kode wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation inggih punika; (1) ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung *variatif*, (2) Gayutipun *reff/ hook* tembang, (3) gayutipun ukara wonten ngajengipun (*translate Inggris-Jawi*), (4) gayutipun *basa-basi* utawi *ungkapan*, saha (5) saweg sandiwara.

a. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & langkung gummyak

Panaliten punika manggihaken maneka warni faktor ingkang ndayani alih kode. Salah satunggalipun inggih punika faktor ancas tartamtu utawi ingkang dipunkajengaken dening penutur piyambak. Faktor ingkang ndayani alih kode punika jumbuh kaliyan pamanggihipun Poedjasoedarmo (2001: 23) ingkang ngandharaken bilih faktor ingkang ndayani alih kode salah satunggalipun inggih punika amargi ancas-ancas tartamtu. Data penelitian ingkang jumbuh kaliyan faktor sebab salah satunggalipun karembag wonten tuladha ngandhap punika.

Data (1) : **We are from Jogja, the heart of Java, our culture is weapon. Yeah, this Song of Sabdatama.**

Merapi ya iku, keraton ya iku, pancer ing tugu mijil tuwuh saka kono dumunungku. Ya, Ngayogyakarta hadiningrat negeriku. (*Song of Sabdatama; bait 1-2*)

‘Kawula sedaya saking Jogjakarta pusatipun tanah Jawi, sajak tembang kawula inggih punika mantra ingkang mili kados lava.
Merapi, kraton, panceripun tugu mijil tuwuh saking Ngayogyakarta hadiningrat negeri kawula ngagesang.’

Data alih kode (1) punika kapundhut saking tembang kanthi irah-irahan *Song of Sabdatama* bait ingkang kaping setunggal saha kaping kalih. Data wonten nginggil katingal bilih basa ingkang dipunginakaken wiwitanipun migunakaken basa inggris ingkang kalajengaken migunakaken basa Jawi. Katrangan saking ewahipun basa data panaliten punika dipungayutakenn kaliyan kawontenan tembang sakpunika ingkang modern ingkang langkung dipunremeni masyarakat saha ancas ingkang dipunkajengaken panganggit bilih tembang ingkang dipunanggit punika langkung dipunmangertosi maksud saha ancasipun dening masyarakat ingkang wiyar ugi dumugi manca nagari.

Ancasipun panganggit ingkang salajengipun inggih punika basa ingkang dipunginakaken salebetipun cakepan-cakepan tembang langkung gumyak saha maneka warni basa. Kanthi panganggenipun maneka warni basa punika ningalaken ugi bilih panganggit gadhah kawruh basa ingkang sae amargi saged migunakaken basa sanesipun ingkang dipungayutakenn basa padintenan ingkang tegesipun boten utawi medal saking topik ingkang dipunngendikakaken salebetipun cakepan tembang. Dados salebetipun satunggal tembang migunakaken maneka warni basa ananging taksih wonten setunggal pirembagan ingkang

sinambetan. Saha ancas salajengipun inggih punika supados tetembungan punika langkung gumyak saengga kathah para pamireng mliginipun kawula mudha langkung remen tembang punika.

b. Langkung kepenak dipunmirengaken (gayutipun guru lagu) saha paring raos semangat

Faktor ingkang dipunpanggiaken kaping kalih inggih punika supados langkung kepenak dipunmirengaken (gayutipun guru lagu) saha paring raos semangat ingkang karembag kados tuladha data ngandap punika.

Data (13) : *Jogja, Jogja, Jogja istimewa untuk Indonesia.*

Tambur wis ditabuh, suling wis muni. (Jogja Istimewa; 3-4)

‘Jogjakarta istimewa kangge Indonesia. Tambur sampun dipuntabuh, suling sampun mungel.’

Data alih kode (13) punika dipunpundhut saking perangan cakepan tembang kanthi irah-irahan *Song of Sabdatama bait* kaping tiga dumugi sekawan. Saking data panaliten punika katingal bilih wonten ewahipun basa ingkang dipunangge inggih punika saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. Tetembungan ingkang dipunangge punika dipunancasaken supados antawisipun morfem pungkasan antawisipun tembung setunggal saha sanesipun supados langkung serasi, saengga langkung kepenak menawi dipunmirengaken.

Kajawi langkung kepenak dipunmirengaken, ugi tetembungan ingkang dipunangge salebetipun cakepan, ugi dipunancasaken supados saged paring raos semangat dhumateng pamirengipun mliginipun kawula mudha supados langkung remen saha bangga kaliyan wilayah Yogyakarta.

c. Gayutipun *hook/ reff* tembang

Faktor ingkang ndayani ingkang kaping tiga wonten panaliten punika ingkang dipunpangguhaken inggih punika raos adaptasi (*menyesuaikan diri*) ingkang wonten data panaliten punika ingkang raos njumbuhaken gayutipun *hook/ reff* tembang. *Hook/ reff* tembang punika wonten tembang *modern* dipuntegesaken perangan cakepan tembang ingkang dados cirinipun tembang utawi ingkang langkung gampil dipunemut-emut ukaranipun. Faktor sebab alih kode punika jumbuh kaliyan pamangguhipun Poedjasoedarmo (2001: 23) ingkang ngandharaken salah satunggalipun faktor ingkang ndayani alih kode inggih punika raos pengen njumbuhaken (*menyesuaikan diri*). Data panaliten ingkang ningalaken faktor sebab alih kode ingkangh karembag wonten nginggil kados wonten tuladha data ing ngandhap punika.

Data (2): Ditohi pecahing dhadha luntaking ludira nganti pati, negeri mardika bakal tak belani.

We are from Jogja, central of Java, our rhyme is mantra, flows down like lava. (*Song of Sabdatama; bait 3-4*)

‘Dipunbelani ngantos pecahipun dhadha, telasipun getih dumugi seda nagari ingkang mardika bakal kula bela.

Kawula sedaya saking Jogjakarta pusatipun tanah Jawi, sajak tembang kawula inggih punika mantra ingkang mili kados lava.’

Data alih kode (2) punika dipunpangguhaken saking cakepan tembang kanthi irah-irahan *Song of Sabdatama bait* ingkang kaping tiga dumugi sekawan. Saking data panaliten punika katingal wonten ewahipun basa ingkang dipunginakaken wiwitanipun panganggit migunakaken basa Jawi ingkang kalajengaken kanthi basa Inggris. Katrangan saking ewahipun basa dipunika dipungayutakenn kaliyan raos panganggit ingkang badhe njumbuhaken babagan

hook-hook utawi *reff* tembang ingkang saking wiwitanipun *hook* tembang ingkang dipunginakaken migunakaken ukara basa Inggris (*We are from Jogja, central of Java, our rhyme is mantra, flows down like lava*). *Hook* punika ingkang dados cirinipun tembang kanthi irah-irahan *Song of Sabdatama*, semonten ugi tembang sanesipun wontenten *hook*-ipun piyambak-piyambak.

Saking pirembagan wonten nginggil katingal bilih ingkang dados faktor ingkang ndayani alih kode salebetipun tembang hip-hop Jawi inggih punika raos pengen njumbuhaken. Wonten punika, njumbuhaken gayutipun salah satunggalipun peranan ingkang awrat wonten tembang modern inggih punika *hook/ reff* tembang.

d. Gayutipun ukara wonten ngajengipun (*translate Inggris-Jawi*)

Asiling panaliten faktor ingkang ndayani alih kode wonten salebetipun tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF inggih punika wontenipun *translate* basa. *Translate* basa punika kalebet pirembagan ingkang wonten gayutipun kaliyan kalih ukara. Biasanipun ukara ingkang wiwitan minangka basa *terjemahan* saking ukara ngajengipun. Faktor ingkang ndayani alih kode punika jumbuh kaliyan pamanggihipun Poedjasoedarmo ugi (2001: 23) ingkang ngandaraken salah satunggalipun faktor sebaipun alih kode inggih punika gayutipun ukara wonten ngajengipun. Data panaliten ingkang dados tuladha faktor sebaipun alih kode ingkang karembag won nginggil karembag wonten ngandhap punika.

Data (6) : **Why reliqion if only to kill humanity?**

Nggo apa agama nek mung mateni? (*Song of Sabdatama; bait 7*)

‘Kangge punapa agama bilih namung kangge mejahi?’

Data alih kode (6) punika dipunpundhut saking perangan cakepan tembang kanthi irah-irahan *Song of Sabdatama bait* kaping pitu. Saking data panaliten punika katingal bilih basa ingkang dipuginakaken wiwitanipun migunakaken basa Inggris ingkang ukara salajengipun migunakaken basa Jawi. Katrangan saking data punika dipungayutakenn antawisipun ukara wiwitan kaliyan ukara salajengipun. Wonten punika katingal bilih ukara ingkang kaping kalih punika minangka terjemahan saking ukara sangajengipun. Kalih ukara punika dipunangge kaliyan panganggit kanthi ancas bilih panganggit badhe langkung ngandharaken kanthi jelas ukara utawi *ungkapan* basa Inggris punika wonten ing basa Jawi minangka basa aslinipun panganggit.

Saking pirembagan wonten nginggil katingal bilih salah satunggalipun faktor ingkang ndayani alih kode ingkang wonten tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF inggih punika wonten gayutipun ukara sangajengipun. Wonten punika gayutipun ukara sangajengipun punika arupi terjemahan basa ingkang dipunangge dening panganggit kanthi ancas langkung ngandharaken basa *Ungkapan* Basa inggri wonten ing basa Jawi minangka basa aslinipun.

e. Gayutipun *basa-basi saha ungkapan*

Faktor ingkang ndayani ingkang dipunpangguhaken salajengipun inggih punika gayutipun *basa-basi saha ungkapan*. *Basa-basi* utawi *ungkapan* punika biasanipun tuwuh saha ngrembaka wonten daerah tartamtu ugi migunakaken basa daerahipun piyambak-piyambak kalawau, saengga wonten pangangenipun ugi

asrep migunakaken basa aslinipun utawi kanthi basa terjemahan ananging maksudipun sami kaliyan *ungkapan* basa aslinipun. Punika ugi dipunpanggihipun wonten cakepan tembang ingkang dipunginakaken salebetipun tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF. Faktor gayutipun *basa-basi* saha *ungkapan* punika ugi jumbuh kaliyan pamanggihipun Poedjosoedarmo (2001:23) ingkang ngandharaken bilih salah satunggalipun faktor alih kode inggih punika gayutipun *basa-basi* saha *ungkapan*. Data ingkang ningalaken fater kados mekaten inggih punika wonten ing tuladha data ing ngandhap punika.

Data (14) : Mukti utawa mati manunggal kawula Gusti.

Menyerang tanpa pasukan, menang tanpa merendahkan, kesaktian tanpa ajian. (Jogja Istimewa; bait 4)

‘Mukti utawi pejah manunggal kawula Gusti.

Nglurug tanpa bala, menang tanpa ngasorake, digdaya tanpa aji.’

Data alih kode (14) punika perangan cakepan tembang kanthi irah-irahan *Jogja Istimewa bait* kaping sekawan. Saking data wonten nginggil katingal bilih panganggit wiwitanipun migunakaken basa Jawi ingkang dipunlajengaken migunakaken basa Indonesia. Babagan basa Indonesia punika sajatosipun unen-unen utawi *ungkapan* saking basa Jawi ingkang dipunbasakaken Indonesia kaliyan panganggit ancasipun inggih punika tasih wonten gayutipun faktor ingkang ndayani alih kode ingkan kaping pisan inggih punika supados langkung dipunmangertosi wosipun tembang dening masyarakat wiyar. Panganggit ugi gadhah ancas bilih *ungkapan* basa Jawi punika langkung dipunmangertosi ancasipun ingkang kasirat wonten salebetipun *ungkapan* punika. Katrangan saking

data punika dipungayutakenn kaliyan panganggenipun *basa-basi* saha *ungkapan* basa Jawi ingkang dipunterjemahkaken wonten ing basa Indonesia.

Saking pirembagan wonten nginggil katingal bilih salah satunggalipun faktor ingkang ndayani alih kode ingkang wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF inggih punika gayutipun *basa-basi* saha *ungkapan* ingkang dipunginakaken. Wonten punika *basa-basi* saha *ungkapan* ugi dipunterjemahkaken kangge ancas supados dipunmangertosi masyarakat wiyar.

f. Saweg sandiwara

Aslining panaliten faktor ingkang ndayani alih kode inggih punika saweg sandiwara utawi niru suwanten saha ngendikanipun tiyang sanes. Nalika nembe sandiwara utawi niru suwanten sanes kedah sami kaliyan ingkang dipuntiru. Punika ugi wonten salebetipun cakepan tembang hip-hop Jawi ingkang dipunginakaken kaliyan panganggit. Faktor punika jumbuh kaliyan pamanggihipun Poedjasoedarmo (2001: 23) ingkang ngandharaken salah satunggalipun alih kode inggih punika saweg sandiwara. Data ingkang ningalaken faktor ingkang ndayani kadog ingkang karembag inggih punbika kados wonten tuladha data wonten ngandap punika.

Data (32) : Kabeh digledah nek ana sing nyolong wadi, polisi muni; **‘Anda telah berbuat royal, itu artinya anda sudah melanggar moral.’** (Ora Cucul ora Ngebul; 4)

‘Sedaya dipungledah mbok bilih samangkih wonten ingkang nyolong wadi, lajeng polisi ngendika; “Panjenengan sampun tumindak royal, punika tegesipun panjenengan sampun nglanggar moral.’

Data alih kode (32) punika dipunpundhut saking perangan cakepan tembang kanthi irah-irahan Ora Cucul Ora Ngebul *bait* kaping sekawan. Saking data nginggil katingal bilih wiwitanipun panganggit migunakaken basa Jawi ingkang kalajengaken basa Indonesia. Katrangan data dipungayutakenn kaliyan kawontenannipun bilih panganggit saweg sandiwara niru ngendikanipun polisi ingkang migunakaken basa Indonesia saengga salebetipun cakepan tembang ugi wonten ingkang migunakaken basa Jawi ukaranipun sami ingkang dipunngendikakaken polisi kalawau.

Saking pirembagan wonten nginggil katingal bilih faktor sebaipun alih kode wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF ingkang salajengipun inggih punika saweg sandiwara. Wonten punika sandiwara ingkang niru ngendikanipun priyantun sanes ingkang dipunginakaken salebetipun cakepan tembang.

3. Jinis-Jinis Campur Kode wonten ing Tembang Hip-Hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation.

Asiling wonten ing panaliten punika kajawi jinis alih kode ugi manggihaken jinisipun campur kode ingkang wonten ing salebetipun tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation. Campur kode inggih punika prastawa campuripun kalih basa utawi langkung, utawi ragam basa wonten salah satunggal masyarakat penutur tanpa sengaja utawi kabiasaan, ingkang panganggenipun kawates saking perangan *ungkapan/ idiom* kemawon utawi boten saged madeg dados ukara piyambak. Pamanggih kula babagan pangertosan alih kode punika jumbuh kaliyan pamanggihipun Chaer saha Agustina (2004:114)

ingkang ngandharaken bilih campur kode inggih punika panganggenipun kalih basa utawi langkung, utawi kalih varian saking setunggal basa ingkang wonten lebetipun satunggal masyarakat tutur. Ugi saking pamanggihipun Fasold (salebetipun Chaer saha Agustina, 2004: 115) ingkang ngandharaken bilih priyantun ngginakaken setunggal tembung utawi frase saking satunggal basa, piyambakipun sampun nglakokaken campur kode. Ananging bilih satunggal klausa, jelas punika gadhah struktur gramatikal satunggal basa saengga punika dipunsebat alih kode.

Jinisipun alih kode ingkang dipunpanggihaken wonten panaliten punika katitik saking dasar teoripun Soewito (1983: 76) ingkang ngandharaken wonten kalih jinis campur kode inggih punika campur kode *ke dalam* saha alih kode *ke luar*. Kajawi pamanggihipun Soewito ugi migunakaken pamanggihipun Jendra (1991: 132) ingkang ngandharaken bilih jinis campur kode boten naming kalih, ananging wonten tigang jinis inggih punika ingkang kaping tiga campur kode *campuran*. Bilih wujudipun campur kode katitik saking *unsur-unsur* basanipun ingkang *terlibat* wonten lebetipun, Chaer (1983: 78) merang wujud campur kode dados 5 wujud penyisipan unsur-unsur basa, inggih punika; tembung, *frasa*, *baster*, *perulangan kata*, saha *ungkapan* utawi *idiom*.

a) Campur kode ke dalam (inner code-mixing)

Campur kode *ke dalam* inggih punika campur kode ingkang sumberipun saking basa asli kanthi variasinipun. Dipunsebat *intern* bilih antawisipun basa sumber kaliyan basa sasaran tasih gadhah sesambetan krabat kanthi geografis saha

geanologis. Basa satunggal kaliyan sanesipun minangka bageyan-bageyan saengga sesambetan antawisipun basa punika asifat *vertical*.

Campur kode *ke dalam* ingkang kadadosan wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF sumberipun saking basa Jawi, basa Indonesia, basa Betawi, saha basa Sunda. Basa Jawi wonten punika boten migunakaken ragam basa Jawi amargi sedanten basa Jawi ingkang dipunginakaken salebetipun cakepan namung ragam basa ngoko. Amargi basa ngoko punika dipunraos langkung dipunmangertosi masyarakat umumipun. Wonten ngandhap punika jinis campur kode *ke dalam* wonten salebetipun tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF katitik saking dasar unsur basanipun. Wujudipun jumbuh kaliyan pamanggihipun Chaer (1983: 78) inggih punika; *tembung, frasa, baster, perulangan kata*, saha *ungkapan* utawi *idiom*.

1) Campur kode *ke dalam* ingkang awujud tembung

Cakepan-cakepan tembang hip-hop Jawi, migunakaken maneka warni basa. Saking maneka warni basa punika ugi maneka warni panganggenipun, wonten ingkang arupi penyisipan antawisipun ukara ugi ingkang arupi basa ingkang madeg dados ukara piyambak. Unsur basa ingkang kaping setunggal inggih punika tembung ingkang mlebet/ nyisip salebetipun ukara ingkang migunakaken basa sanesipun. Data ingkang ningalaken prastawa basa campur kode *ke dalam* ingkang awujud tembung karembag wonten ngandhap punika.

Data (15) : “Ana kancaku sing kepengen dadi artis.” (*Jula-juli Lollipop*; 4)

Wonten kanca kula ingkang kepengan dados artis.

Data campur kode (15) punika perangan cakepan tembang kanthi irahan *Jula-juli Lollipop bait* ingkang kaping sekawan. Saking data punika katingal bilih wonten perangan tembung basa Indonesia ingkang kalebet/ nyisip wonten ing ukara Basa Jawi. Panganggenipun tembung punika amargi wonten basa Jawi boten wonten tembung ingkang sami tegesipun. Kadadosan nyisipipun tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi punika ingkang dipunsebat campur kode *ke dalam* ingkang awujud tembung amargi antawisipun basa Jawi kaliyan basa Indonesia taksih kasebat basa ingkang *serumpun*.

2) Campur kode *ke dalam* ingkang awujud *frasa*

Unsur basa kaping kalih ingkang dados asiling panaliten campur kode *ke dalam* inggih punika awujud *frasa*. Salebetipun cakepan-cakepan tembang dipunpanggiaken sisipan basa tartamtu ingkang mlebet wonten salebetipun ukara basa sanesipun, mekaten ugi *frasa* basa tartamtu mlebet utawi nyisip salebetipun ukara ingkang benten basanipun. Data ingkang ningalaken prastawa ingkang karembag, wonten ing tuladha data ngandhap punika.

Data (56) : “Politik saiki cen seneng ***main belakang***, jabane resik jebul jerone ***selingkuhan***.” (Ora Cucul ora Ngebul; 6)

Politik sakmenika panci remen lewat jalur wingking, medalipun sae ananging sanyatanipun lebetipun selingkuhan.

Data campur kode (56) punika perangan cakepan tembang kanthi irahan Ora Cucul Ora Ngebul bait ingkang kaping nem. Saking data wonten nginggil katingal bilih wontenipun farse basa Indonesia ingkang dipunangge salebetipun ukara basa Jawi wonten cakepan tembang. Punika ancasipun bilih

frase ingkang dipunangge punika langkung gampil dipuntampi ugi dipunemut-emut. Prastawa panganggenipun *frasa* basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi punika ingkang dipunsebat campur kode *ke dalam* ingkang awujud *frasa* amargi antawisipun basa Indonesia saha basa Jawi tasih basa ingkang *serumpun*.

3) Campur kode *ke dalam* ingkang awujud *baster*

Jinis campur kode *ke dalam* ingkang dipunpangguhaken wonten panaliten punika inggih punika ingkang awujud *baster*. Panganggenipun *baster* ugi dipunpangguhaken salebetipun cakepan-cakepan tembang ingkang dipuntliti punika. Data ingkang dados tuladha panganggenipun *baster* basa tartamtu salebetipun ukara ingkang sanes kados wonten ngandhap punika.

Data (11) : “Seni ra penting sing penting entuk duit, *inspirasi* wis ilang dipendhem mati.” (*Jula-juli Lollipop; bait 2*)

Seninipun boten penting ingkang dados ancas artanipun kemawon,
inspirasiipun sampun ilang dipunpendhem kados seda.

Data campur kode (11) punika perangan cakepan tembang kanthi irah-irahan *Jula-juli Lollipop bait* ingkang kaping kalih. Saking tuladha data wonten nginggil katingal bilih wonten *baster* basa Indonesia saking tembung *inspirasi* ingkang dipunwuwuhi panambang basa Jawi (-ne) salebetipun ukara basa Jawi. Ancasipun inggih punikaamargi boten winatesipun tembung saha gayutipun *variasi* basa cakepan. Prastawa tembung *baster* basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi punika ingkang dipunsebat campur kode *ke dalam* ingkang awujud *baster*, amargi antawisipun basa tasih kalebet basa ingkang *serumpun*.

4) Campur kode *ke dalam* ingkang awujud *kata ulang* (dwilingga)

Asilipun panaliten babagan pirembagan campur kode *ke dalam* wonten tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF ingkang salajengipun inggih punika ingkang arupi *kata ulang*, wonten punika dipunpanggihaken ingkang arupi dwilingga. *Kata ulang* wonten punika saking basa tartamtu dipunsisipaken salebetipun ukara ingkang benten. Tuladha data ingkang dados pirembagan kados wonten ngandhap punika.

Data (17) : “Banjur tingkah polahe sing *manis-manis*.” (*Jula-juli Lollipop*; bait 4)

Lajeng polahipun bocah kalawau ingkang becik-becik.

Data campur kode (17) punika perangan cakepan tembang kanthi irah-irahan *Jula-juli Lollipop* bait ingkang kaping sekawan. Saking data punika katingal bilih wonten panganggenipun *kata ulang* basa Indonesia ingkang dipunlebetaken wonten ukara basa Jawi. Ancasipun amargi dwilingga basa Indonesia punika langkung gampil dipunmangertosi maksudipun ugi gampil dipunenget-enget. Prastawa nyisipipun tembung dwilingga basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi punika ingkang dipunsebat campur kode *ke dalam* ingkang awujud *kata ulang* (dwilingga) amargi antawisipun basa ingkang dipunangge tasih kalebet basa ingkang *serumpun*.

5) Campur kode *ke dalam* ingkang awujud *idiom/ ungkapan*

Jinis campur kode *ke dalam* pungkasan ingkang dipunpanggihaken wonten panaliten punika inggih punika ingkang awujud *idiom* utawi *ungkapan*. Panganggenipun *ungkapan* basa tartamtu wonten salebetipun basa ingkang benten

ugi dipunpanggihaken. Tuladha data ingkang dados pirembagan jinis campur kode *ke dalam* wonten ngandhap punika.

Data (18) : “Seni saiki nuruti pasar sing mlaku, dadi bakulan *asal tahu sama tahu*.” (*Jula-juli Lollipop*; bait 4)

Seni jaman sakpunika nuruti pararan ingkang mlampah, dados bakulan punika asal sami-sami mangertos ancasipun.

Data campur kode (18) punika perangan cakepan tembang kanthi irah-irahan *Jula-juli Lollipop* bait ingkang kaping sekawan. Saking data punika katingal bilih wonten *ungkapan* basa Indonesia ingkang dipunginakaken salebetipun ukara basa Jawi. Punika ancasipun bilih *ungkapan* sampun langkung dipuntepang masyarakat ingkang wiyar. Prastawa panganggenipun *ungkapan/ idiom* basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi punika ingkang dipunsebat campur kode *ke dalam* ingkang arupi *ungkapan* utawi *idiom* amargi antawisipun basa punika tasih serumpun.

b) Campur kode ke luar (outer code-mixing)

Campur kode *ke luar* inggih punika campur kode ingkang asalipun saking basa asing utawi manca, saged dipunjelakaken basa asli ingkang kacampur kaliyan basa asing/ manca. Dipunsebat *ekstern* bilih antawisipun basa sumber kaliyan basa sasaran boten gadhah sesambetan krabat saha *geografis, geanologis* utawi *intelektualitas* ingkang inggil. Kanthi mekaten sesambetan campur kode tipe punika *keasingan* antawisipun basa ingkang dipunangge.

Panaliten punika wonten cakepan tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation manggihaken basa sumberipun saking basa Indonesia, basa Inggris, basa Arab, saha basa Cina. Wonten ngandhap punika asilipun panaliten jinis campur kode *ke luar* ingkang dipunpanggihaken arupi tembung, *frasa*, saha *baster*.

1) Campur kode *ke luar* ingkang awujud tembung

Jinis campur kode *ke luar* ingkang dipunpanggihaken wonten panaliten punika ingkang wiwitan inggih punika ingkang awujud tembung. Wonten tetembungan saking basa manca ingkang dipunginakaken wonten salebetipun ukara cakepan tembang. Tuladha data ingkang dados pirembagan jinis punika wonten data ngandhap punika.

Data (4) : “*Tanah lahirkan tahta, tahta untuk rakyat, dimana rajanya bersemi di qalbu rakyat.*’ (Jogja Istimewa; 2)

Siti nglahiraken tahta kangge rakyat ingkang wonten ngriku rajanipun tuwuh wonten manahipun rakyat.

Data campur kode (4) punika saking perangan cakepan tembang kanthi irah-irahan *Jogja Istimewa bait* ingkang kaping kalih. Saking data punika katingal bilih wontenipun tembung saking basa Arab ingkang dipunangge salebetipun wonten ing ukara basa Indonesia. Ancasipun punika gayutipun *variasi* basa ingkang dipunangge salebetipun cakepan tembang. Prastawa wontenipun tembung basa Arab winten ing ukara basa Indonesia punika ingkang dipunsebat alih kode *ke luar* ingkang awujud tembung, amargi antawisipun basa Indonesia saha basa Arab boten basa ingkang *serumpun*.

2) Campur kode *ke luar* ingkang awujud *frasa*

Asilipun panaliten manggihaken jinis campur kode *ke luar* ingkag kaping kalih inggih punika ingkang awujud *frasa*. *Frasa-frasa* saking basa manca ugi dipunangge salebetipun cakepan-cakepan ingkang awujud ukara sanesipun basa *frasa* kalawau. Data ingkang dados tuladha pirembagan jinis punika kados wonten ngandhap punika.

Data (58) : “Nganggo ***tank-top*** mlaku ning pasar Bantul, sangu kates, katese mentul-mentul.” (Ora Cucul ora Ngebul; 6)

Ngagem kutang mlampah wonten ing pasar Bantul sinambi sangu kates, katesipun mentul-mentul.

Data campur kode (58) punika perangan cakepan tembang kanthi irah-irahan Ora Cucul Ora Ngebul *bait* kaping nem. Saking tuladha data wonten nginggil katingal bilih wonten *frasa* saking basa Inggris ingkang dipunangge salebetipun ukara basa Jawi. Ancasipun inggih punika gayutipun *variasi* basa ingkang dipunangge salebetipun cakepan tembang. Prastawa wontenipun frase basa Inggris salebetipun ukara basa Jawi punika ingkang dipunsebat campur kode *ke luar* ingkang awujud *frasa*, amargi antawisipun basa Jawi saha Inggris punika boten basa ingkang serumpun.

c) Campur kode *campuran*

Jinis campur kode ingkang kaping tiga miturut Jendra inggih punika campur kode *campuran*. Campur kode *campuran* inggih punika unsur serapan ingkang dipuntampi kaliyan basa *penyerap* kanthi kalih *pembagian* kadosta *ke*

luar saha ke dalam sedanten dipunlaksanakaken (Jendra, 1991: 132). Kadosta wonten salebetipun basa Jawi ugi migunakaken tembung utawi frase saking basa Indonesia saha Inggris.

Campur kode campuran ingkang dipunpanggihaken wonten panaliten punika basa asalipun saking basa Jawi, basa Indonesia, saha Basa Inggris. Wujudipun ingkang dipunpanggihaken wonten panaliten punika inggih punika arupi tembung-*baster* saha *frasa-baster* salebetipun ukara.

1) Campur kode campuran ingkang awujud tembung-*baster*

Panaliten punika manggihaken maneka warni basa ingkang dipunangge salebetipun ukara cakepan tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF. Pirembagan ingkang kaping pisan inggih punika ingkang awujud tembung saha *baster* ingkang migunakaken benten basa salebetipun ukara ingkang basanipun sanes saking tembung saha *baster* kalawau. Data ingkang ningalaken kadadosan prastawa punika kados wonten tuladha data ngandhap punika.

Data (10) : “Kepengen **beken**, pengen dadi **ngetop**, karyane laris tur senine mati.”
(*Jula-juli Lollipop*; bait 1)

Amargi kepengen beken saha ngetop saengga anggitanipun laris ananging seninipun pejah.

Data campur kode (10) punika perangan cakepan tembang kanthi irah-irahan *Jula-juli Lollipop bait* ingkang kaping setunggal. Saking data punika katingal bilih salebetipun ukara basa Jawi ingkang dipunginakaken wonten tembung saking basa Indonesia (*beken*) saha *baster* saking basa Inggris (*ngetop*)

ingkang dipunangge salebetipun ukara kalawau. Ancasipun gayutipun *variasi* basa ingkang dipunangge salebetipun ukara saha tembung ingkang langkung gampil dipunenget-enget. Prastawa punika ingkang dipunsebat campur kode campuran ingkang awujud tembung basa saha *baster*, amargi basa ingkang dipuginakajen wonten ingkang serumpun antawisipun basa Jawi saha Indonesia (tembung) ugi wonten ingkang boten serumpun antawisipun basa Jawi saha basa Indonesia (*baster*) salebetipun setunggal ukara.

2) Campur kode campuran ingkang awujud *frasa-baster*

Panganggenipun maneka warni basa wonten salebetipun setunggal basa ingkang boten sami wonten panaliten punika ingkang dipunpanggihaken inggih punika ingkang awujud *frasa-baster*. Wonten salebetipun setunggal ukara tartamtu dipunpanggihaken panganggenipun *frasa* saha *baster* ingkang sanes basanipun. Data ingkang ningalaken prastawa punika karembang wonten tuladha data ngandhap punika.

Data (14) : “Sing dituju *nilai rupiah* lan *dollare*, golek cara ben payu laris dagangane.” (*Jula-juli Lollipop*; bait 2)

Ingkang dipunancasaken inggih punika kathahipun rupiyah saha dolaripun, saengga pados sedaya cara daganganipun pajeng laris.

Data campur kode (14) punika perangan cakepan tembang kanthi irah-irahan *Jula-juli Lollipop* bait ingkang kaping kalih. Saking data punika katingal salebetipun ukara basa Jawi wonten *frasa* saking basa Indonesia saha *baster* saking basa Inggris ingkang dipunlebetaken wonten ukara kalawau. Prastawa punika ingkang dipunsebat campur kode campuran ingkang awujud *frasa* saha

baster, amargi sedaya basa ingkang dipunangge wonten ingkang serumpun antawisipun basa Jawi saha Indonesia (*frasa*) ugi boten ingkang serumpun antawisipun basa Jawi saha Inggris (*baster*) wonten ing setunggal ukara.

4. Faktor Ingkang Ndayani Campur Kode Wonten Tembang Hip-Hop Jawi Anggitanipun Jogja Hip-Hop Foundation

Masyarakat wonten jaman globalisasi punika umumipun nguwaosi langkung saking kalih jinis basa ingkang dipunsebat masyarakat bilingual utawi multilingual. Penutur (panganggit) salebetipun ngripta cakepan-cakepan tembang sampun nglakokaken prastawa campur kode ingkang *ke dalam*, *ke luar*, saha campuran. Kangge nemtokaken faktor ingkang ndayani kadadosan campur kode katitik saking dhasar tuturanipun salebetipun cakepan tembang ingkang dipunangge, maksudipun kangge nemtokaken faktor-faktor sebab kadadosan campur kode kanthi cara nganalisis tuturan kasebat kalajengaken dipunjumbuhaken dening kawontenan utawi konteks tuturan.

Kangge nemtokaken faktor ingkang ndayani campur kode dipunperang dados kalih kategori inggih punika ingkang *berlatar belakang* saking penutur saha saking basanipun piyambak. Sedaya faktor ingkang ndayani campur kode ingkang dipunpanggiaken wonten pirembagan dipunkelompokaken salebetipun kalih kategori kalawau. Kangge nemtokaken faktor ingkang ndayani campur kode supados saged paham saha nyimpulaken teks tuturan wonten ing cakepan tembang kanthi cara nyambetaken teks tuturan kaliyan konteks ingkang kadadosan wonten ing teks tuturan kasebat.

Asilipun panaliten punika manggihaken faktor-faktor ingkang ndayani kadadosan campur kode wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation inggih punika ingkang *berlatar belakang* saking penutur inggih punika kangge ningalaken kawruhipun panganggit, nepangaken basa utawi budaya enggal, saweg sandiwara njumbuhaken kawontenan saha ancas tartantu (pisuhan), bilih ingkang *berlatar belakang* saking basa inggih punika winatesipun tembung, basa utawi tembung gampil dipunemut-emut, saha gayutipun *variasi* basa cakepan tembang.

a. *Berlatar belakang* penutur

Faktor ingkang ndayani campur kode dados kalih, salah satunggalipun inggih punika ingkang *berlatar belakang* penutur. Penutur minangka sumberipun basa ingkang dipunginakaken, saengga minangka faktor ingkang awrat sanget. Asilipun faktor ingkang ndayani campur kode ingkang *berlatar belakang* saking penutur inggih punika kados wonten pirembagan ngandhap punika.

1) Penutur/ panganggit ningalaken kawruhipun

Asilipun panaliten babagan pirembagan faktor ingkang ndayani campur kode ingkang sumberipun saking penutur inggih punika badhe ningalaken kawruhipun. Panganggit/ penutur badhe ningalaken kawruhipun babagan basa-basa ingkang dipunkuwaosi saha *istilah/ basa ungkapan* kanthi media cakepan-cakepan tembang ingkang dipunanggit. Kathah tetembungan utawi istilah ingkang dipunlebetaken wonten ing ukara-ukara salebetipun cakepan tembang. Data

ingkang dados tuladha pirembagan penutur ningalaken kawruhipun punika kados wonten ngandhap punika.

Data (18) : “Seni saiki nuruti pasar sing mlaku, dadi bakulan asal tahu sama tahu.” (*Jula-juli Lollipop*; bait 4)

Seni jaman sakpunika nuruti pasaran ingkang mlampah, dados bakulan punika asal sami-sami mangertos ancasipun.

Data campur kode (18) punika perangan cakepan tembang kanthi irah-irahan *Jula-juli Lollipop* bait ingkang kaping sekawan. Saking data punika katingal wonten istilah saking basa Indonesia ingkang dipunlebetaken wonten ing ukara basa Jawi. Ukara punika dipungayutakenn kaliyan kawontenan ingkang dados inspirasinipun panganggit bilih sanyatanipun wonten pagesangan babagan kadadosan ingkang kados istilah basa Indonesia kalawau sanyatanipun wonten ugi sansaya ngrembaka. Panganggit migunakaken istilah punika amargi sampun mangertosi makna ingkang kandut wonten istilah ‘*asal tahu sama tahu*’ inggih punika ancas ingkang dipunkajengaken kaliyan bakul kalawau sami-sami paham. Punika salah satunggalipun bukti bilih panganggit gadhah kawruh babagan *istilah-istilah* basa ingkang asring dipunangge salebetipun perkawis bakulan utawi *dagang*.

2) Nepangaken basa utawi budaya enggal

Faktor ingkang ndayani campur kode sumberipun saking penutur ingkang dipunpanggihaken kaping kalih inggih punika nepangaken basa utawi budaya enggal. Panganggit migunakaken basa ingkang maneka warni jinisipun supados tetembungan utawi basa punika dipuntepang kaliyan masyarakat. Data

ingkang dados pirembagan ababagn punika kados wonten tuladha data ngandhap punika.

Data (9) : “Ngemut permen, permen ***lollipop***, bunder tur gepeng rasane legi.”
(*Jula-juli Lollipop*; 1)

Dahar permen lollipop, rupanipun bunder gepeng rasanipun manis.

Data campur kode (9) punika perangan cakepan tembang ingkang irah-irahanipun *Jula-juli Lollipop* bait ingkang kaping setunggal. Saking tuladha data punika katingal bilih penutur/ panganggit badhe nepangaken tembung enggal saking basa manca mliginipun Inggris inggih punika ‘*lollipop*’ ingkang tegesipun tembung punika dipunginakaken wonten tetembungan salajengipun. Tembung punika dipungayutaken kaliyan kawontenan kasunyatan bilih sakmenika wonten maneka warni jinis dhaharan, saben dhaharan niku piyambak gadhah nama saking daerah asalipun kados tembung ingkang dipunginakaken wonten perangan kaepan tembang punika. Dados, panganggit ngajengaken bilih tiyang ingkang mireng tembung kanthi jalaran tembang punika mangertos teges saking tembung ‘*lollipop*’ inggih punika jinis permen ingkang bentukipun bunder, gepeng, ageng, wonten sundukipun. Gegambaran pirembagan wonten nginggil punika ingkang dipunsebat faktor nepangaken basa utawi budaya enggal.

3) Saweg sandiwara njumbuhaken kawontenan sanyatanipun

Faktor ingkang dipunpanggiaken wonten panaliten salajengipun inggih punika perkawis saweg sandiwara kangge njumbuhaken kawontenan sanyatanipun. Panganggit migunakaken tetembungan basa tartamtu amargi saweg

sandiwara utawi niru lelakon sanesipun saengga kedah migunakaken basa ingkang sami kaliyang ingkang dipuntiru. Pirembagan babagan perkawis punika karembag wonten tuladha data wonten ing ngandhap punika.

Data (52) : “Pelukise takon; ‘apa toh tata susila? Apa padha karo wanita tuna susila?” (Ora Cucul ora Ngebul; 4)

Pelukisipun tanglet punapa niku tata susila sami kaliyan wanita tuna susila.

Data campur kode (52) punika perangan cakepan tembang ingkang irah-irahanipun Ora Cucul Ora Ngebul bait ingkang kaping sekawan. Saking tuladha data punika katingal bilih panganggit saweg sandiwara utawi niru tuturanipun pelukis ingkang dados inspirasinipun saking donya kasunyatan bilih wonten kadadosan kados menika nalika wonten gropyokan salebetipun hotel saengga dipunangge salebetipun perangan cakepan tembang. Panganggit kersa boten kersa niru paocapan saking pelukis kalawau. Dados, kanthi jalaran saweg sandiwara niru paocapanipun pelukis kalawau panganggit nglaksanakaken prastawa campur kode.

4) Ancas tartamtu (pisuhan)

Faktor ingkang ndayani campur kode ingkang sumberipun saking penutur ingkang pungkasan dipunpanggihaken gayutipun ancas tartamtu, wonten punika ingkang dipupanggihaken panganggenipun basa punika amargi pisuhan saking basa asalipun panganggit. Panganggit kanthi sengaja mlebetaken basa tartamtu salebetipun ukara basa ingkang sanes. Pangrembagan babagan punika kados wonten tuladha data ngandhap punika.

Data (33) : “*Ranto Gudel diajak belok ke kiri, dhemit elek asu tenan, ngumpet Ranto Gudel gerah...*” (*Cintamu Sepahit topi Miring*; 9)

Ranto Gudel dipunajak menggok mangiwa, “dhemit elek asu tenan” ingkang andadosaken Ranto gudel murka.

Data campur kode (33) punika saking perangan cakepan tembang kanthi irah-irahan *Cintamu Sepahit Topi Miring* bait ingkang kaping sanga. Saking data wonten nginggil katingal bilih wonten *ungkapan* basa Jawi salebetipun ukara basa Indonesia. Panganggit kanthi sengaja migunakaken *ungkapan* basa Jawi kangge ancas pisuhan ingkang dipunlakokaken dening panganggit supados ugi tembangipun langkung *variatif* nadanipun. Punika saged dipungayutaken kaliyan gegambaran pagesangan padintenan bilih salebetipun pacelaton ugi wonten babagan pisuhan ingkang dipunangge dening masyarakat. Gegambaran pirembagan punika ingkang dipunsebat faktor gayutipun ancas tartatu wonten punika awujud pisuhan ingkang dipunpanggihaken.

b. *Berlatar belakang* basa

Faktor ingkang ndayani campur kode kategori ingkang kaping kalih inggih punika ingkang *berlatar belakang* basa. Basa punika minangka perkawis ingkang dipunrembag, dados faktor ingkang dhasar punika sumberipun saking basanipun piyambak ingkang dipunangge. Asilipun panaliten babagan faktor ingkang ndayani campur kode wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF ingkang sumberipun saking basa karembag wonten ngandhap punika.

1) Winatesipun tembung

Asilinipun panaliten babagan faktor ingkang ndayani campur kode ingkang sumberipun saking basa ingkang kaping pisan inggih punika babagan winatesipun tembung. Tetembungan ingkang dipunangge salebetipun pawicantenan padinan masyarakat tartamtu, boten sedanten asalipun saking basa aslinipun. Kathah tetembung ingkang dipunangge dipunpundhut saking basa sanesipun amargi saking basa aslinipun langkung ewet milih tetebungan ingkang dipunangge, saengga asring migunakaken basa *asing* kalawau kangge pawicantenan padintenan. Semanten ugi panganggit, ugi migunakaken basa *asing* utawi ampilan kangge cakepan-cakepan tembang. Data ingkang dados tuladha pirembagan punika kados data panaliten wonten ngandhap punika.

Data (2) : “Nggo apa demokrasi nek mung ngapusi?” (*Song of Sabdatama*; 7)

Kangge punapa demokrasi menawi namung badhe apus-apus sanesipun.

Data campur kode (2) punika perangan saking cakepan tembang ingkang irah-irahanipun *Song of Sabdatama bait* ingkang kaping pitu. Saking data punika katingal bilih wonten tembung saking basa Indonesia ingkang dipunangge inggih punika ‘*demokrasi*’. Tembung punika dipunangge kaliyan panganggit amargi boten wonten tetembungan saking basa Jawi ingkang sami tegesipun kaliyan tembung ‘*demokrasi*’, saengga milih tembung punika ingkang dipunangge salebetipun cakepan tembangipun. Gegambaran perkawis punika ingkang dipunsebat winatesipun tetembungan wonten basa aslinipun saengga migunakaken tetembungan saking basa sanesipun.

2) Basa utawi tetembungan langkung gampil dipunemut-emut utawi langkung akrab saha gumyak

Faktor kaping kalih ingkang dipunpanggihaken salebetipun panaliten ingkang sumberipun saking basa inggih punika basa utawi tetembungan langkung gampil dipunemut-emut. Wonten salebetipun pawincantenan padintenan ugi, masyarakat langkung remen migunakaken basa ingkang gampil dipunemut-emut amargi kanthi basa ingkang gampil punika saged langkung dipunmangertosi masyarakat wiyar. Panaliten punika ugi manggihaken perkawis ingkang dipunrembag, panganggit langkung remen migunakaken basa utawi tetembungan ingkang langkung gampil dipunemut-emut. Tuladha data ingkang dados pirembagan kados perkawis wonten nginggil karembag wonten ngandhap punika.

Data (19) : “Jaman biyen isih ngonthel numpak pit unta, saiki wis numpak **mobil** gedhe tur dawa.” (*Jula-juli Lollipop*; 6)

Jaman rumiyin taksih nitih onthel pit unta, ananging sakmenika sampun nitih mobil ageng ugi dawa.

Data campur kode (19) punika perangan cakepan tembang kanthi irah-irahan *Jula-juli Lollipop bait* ingkang kaping nem. Saking tuladha data punika katingan bilih wonten tembung saking basa Indonesia ingkang dipunangge salebetipun ukara basa Jawi. Punika katingal bilih panganggit langkung remen migunakaken tembung basa Indonesia ‘*mobil*’ tinimbang tetembungan basa Jawi “gerobak mesin roda papat”, amargi tembung saking basa Indonesia punika langkung gampil dipunemut-emut saha dipunsebataken ugi gampil dipunmangertosi tegesipun kaliyan masyarakat. Kajawi langkung gampil

dipunemut-emut, tetembungan dipunanggen ugi langkung akrab saha dipuntepang kaliyan masyarakat umumipun saengga dipunancasaken supados langkung gummyak tetembungan punika. Gegambaran perkawis punika ingkang dipunsebat basa utawi tetembungan ingkang dipunginakaken langkung gampil dipunemut-emut saha dipunsebataken ugi basa langkung dipuntepang utawi akrab.

3) Gayutipun *variasi* basa cakepan tembang

Faktor kaping tiga ingkang dipupanggihaken inggih punika gayutipun *variasi* basa cakepan tembang. Salebetipun cakepan-cakepan tembang, panganggit migunakaken maneka warni basa. Panganggenipun maneka warni basa punika ancasipun supados tetembang punika langkung dipunmangertosi masyarakat ingkang wiyar dumugi manca nagari saha gayutipun kaiyan gensinipun panganggit. Saking kathahipun pangangenipun jinis basa punika lajeng katingal bilih cakepan tembang punika basanipun variatif. Data saking asilipun panaliten ingkang dados tuladha pirembagan punika karembag wonten ngandhap punika.

Data (35) : “*Memang enak jadi wedhus daripada manusia, bila mati manusia dikubur digundukan tanah, kepalanya dikencingi wedhus yang merumput.*” (Cintamu Sepahit topi Miring; 11)

Panci langkung kepenak dados menda tinimbang mangungsa, manawi pejah manungsa dipunkubur wonten gundukan siti, sirahipun dipunuyuhi kaliyan menda ingkang nembe pados suket.

Data campur kode (35) punika saking perangan cakepan tembang ingkang irah-irahanipun *Cintamu Sepahit Topi Miring bait* ingkang kaping sewelas. Saking tuladha data punika katingal bilih wonten tembung basa Jawi salebetipun ukara basa Indonesia. Panganggit migunakaken tembung basa Jawi

salebetipun ukara basa Indonesia kanthi ancas supados basa salebetipun cakepan punika langkung *variasi* migunakaken maneka warni basa. Punika jumbuh kaliyan ancasipun panganggit wiwitanipun ingkang bilih basa ingkang dipunangge langkung variatif. Gegambaran pamilihipun maneka warni tembung ingkang dipunangge panganggit punika ingkang dipunsebat gayutipun *variasi* basa cakepan tembang.

BAB V

PANUTUP

A. Dudutan

Katitik saking asil panaliten alih kode saha campur kode wonten ing tuturan panganggit salebetipun cakepan tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation, dipunpanggihaken dudutan kados wonten ngandhap punika.

1. Jinis-jinis alih kode ingkang wonten salebetipun cakepan-cakepan tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF ingkang dipunpanggihaken inggih punika alih kode *intern* saha alih kode *ekstern*. Prastawa alih kode kasebat sumberipun saking basa Jawi, basa Indonesia, saha basa Inggris. Ingkang dipunpanggihaken wonten panaliten punika jinisipun alih kode ingkang awujud basa antawisipun basa Jawi dhateng basa Inggris, basa Inggris dhateng basa Jawi, saha basa Indonesia dhateng basa Inggris. Prastawa alih kode ingkang dipunpanggihaken langkung sekedhik tinimbang prastawa campur kode. Jinis-jinis campur kode ingkang dipunpanggihaken wonten ing panaliten inggih punika campur kode *ke dalam*, *ke luar*, saha campuran. Basa sumberipun saking basa Jawi, Indonesia, Arab, Betawi, Sunda, saha Inggris. Prastawa campur kode kadadosan kanthi tandha nyisipipun wujud tetembungan, *frasa*, *baster*, *kata ulang*, saha *ungkapan/ idiom*. Campur kode *ke dalam* wonten panaliten punika dipunpanggihaken kanthi wujud tembung, *frasa*, *baster*, saha dwilingga/ *perulangan kata*. Campur kode *ke luar* wonten panaliten punika dipunpanggihaken kanthi wujud tembung saha *frasa*.

Ingang jinis campur kode campuran wonten panaliten punika dipunpanggiaken kanthi awujud tembung-*baster* saha *frasa-baster*.

2. Faktor ingkang ndayani ingkang andadosaken alih kode wonten tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation ingkang dipunpanggiaken jumbuh kaliyan teoripun Fishman saha Poedjosoedarmo inggih punika; (1) ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & langkung gumyak, (2) langkung kepenak dipunmirengaken (gayutipun guru lagu) saha paring raos semangat, (3) gayutipun *reff/ hook* tembang, (4) gayutipun ukara wonten ngajengipun (*translate Inggris-Jawi*), (5) gayutipun *basa-basi* utawi *ungkapan*, saha (6) saweg sandiwara. Faktor ingkang ndayani kadadosan prastawa campur kode ingkang dipunpanggiaken wonten ing tembang hip-hop Jawi anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation, jumbuh kaliyan pamanggihipun teoripun Soewito saha Nababan ingkang karembag wonten dasaripun teori antawisipun inggih punika; (1) winatesipun tembung, (2) basa/ tembung gampil dipunemut-emut utawi langkung akrab saha gumyak, (3) kangge ningalaken kawruhipun panganggit, (4) gayutipun *variasi* basa cakepan tembang, (5) nepangaken basa/ budaya enggal, (6) ancas tartamtu (pisuhan), saha (7) saweg sandiwara njumbuhaken kawontenan sanyatanipun.

B. Pamrayogi

Asilipun panaliten punika dados dasaripun pamrayogi ingkang wonten gayutipun alih kode saha campur kode. Pamarayoginipun kados wonten ngandhap punika.

1. Panaliten punika nliti basa ingkang dipunginakaken salebetipun cakepan tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF babagan perkawis sosiolinguistik, mliginipun perkawis kadadosan alih kode saha campur kode. Saking punika, tasih wonten babagan perkawis basa sanesipun ingkang saged dipuntliti saking tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF punika, kados dene saking perkawis panganggenipun basa, interferensi, register purwakanthi, saha sanesipun. Ugi saged dipunkaji katitik saking segi sastra saha budayanipun.
2. Asilipun panaliten punika dipunarep-arep saged paring pambiyantu dhumateng pamaos saha penutur supados langkung tepang kaliyan alih kode saha campur kode. Kanthi maos panaliten punika dipunarep-arep pamaos saged mangertosi bilih panganggenipun alih kode saha campur kode dipunjumbuhaken kaliyan konteks saha kahananipun.
3. Kangge panganggit-panganggit tetembangan kedahipun mangertosi kaidah-kaidah tetembangan ugi panganggenipun alih kode saha campur kode katitik saking konteks saha kahananipun. Panganggit dipunajengaken langkung kathah migunakaken *varian* basa salebetipun cakepan tembang supados langkung dipunremeni kaliyan masyarakat mliginipun nem-neman saha umum.

C. Implikasi

Panaliten punika ningalaken bilih salebetipun cakepan tembang hip-hop Jawi anggitanipun JHF dipunpangguhaken prastawa alih kode saha campur kode ingkang kadadosan wonten panaliten punika. Kalih prastawa kasebat kadadosan amargi panganggit tembang punika minangka dwibasan utawi multibasan.

Panganggit nguwaosi langkung saking kalih jinis *varian* basa ingkang salajengipun ndayani wontenipun *kontak basa* salebetipun cakepan tembang anggitanipun saengga ndayani kadadosan prastawa alih kode saha campur kode.

Asil panaliten punika dipunarep-arep saged paring luberipun ilmu salebetipun kajian basa saha *komunikasi*. Kangge kajian basa, inggih punika ningalaken panganggenipun *variasi* basa mliginipun salebetipun tuturan panganggit wonten ing cakepan tembang hip-hopipun. Kangge *komunikasi*, inggih punika ningalaken basa ingkang sae saha leres dipunjumbuhaken kaliyan sinten saha wonten pundi priyantun *komunikasi*.

Asilipun panaliten punika ningalaken bilih prastawa alih kode saha campur kode saged dados salah satunggalipun cara damel *komunikasi* ingkang dipunlakokaken langkung *efektif* saha gampil. Ananging salebetipun komunikasi, kedah mangertosi *kaidah* panganggenipun basa supados langkung sae saha leres. *Variasi* basa ingkang wonten kedahipun dipunjumbuhaken kaliyan konteks saha kahananipun.

KAPUSTAKAN

- Arikunto, Suharsimi. 2002. *Prosedur Penelitian*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Chaer, Abdul dan Leonie Agustina. 2010. *Sosiolinguistik Perkenalan Awal (edisi revisi)*. Jakarta: Rineka Cipta.
- _____. 2004. *Sosiolinguistik Perkenalan Awal (edisi revisi)*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Chaer, Abdul. 1994. *Linguistik Umum*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Daniyanto, Endi. 2013. "5 Kriteria Lirik Lagu yang Sempurna", <http://www.mahirmenulislagu.com>. Dipunakses wonten tanggal 18 Maret 2014.
- Fatimah T, Djajasudarma. 2006. *Metode Linguistik-Ancangan Metode Penelitian dan Kajian*. Bandung : Refika Aditama.
- Fishman, J.A. 1972. *The Sociology of Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Jendra, I Wayan. 1991. *Dasar-Dasar Sosiolinguistik*. Denpasar: Ikayana.
- Jogja Hip-Hop Foundation. 2010. "Hiphopdiningrat The Crew", <http://www.hiphopdiningrat.com/about>. Dipunakses wonten tanggal 18 Februari 2014.
- Joyopuspito, Sunaryo. 2006. *Kursus Mencipta Lagu Pop*. Jakarta: Bina Musik Remaja.
- Kementrian Pendidikan Nasional Universitas Negeri Yogyakarta. 2012. *Panduan Tugas Akhir*. Yogyakarta: UNY Press.
- Kridalaksana, Harimurti. 2008. *Kamus Linguistik*. Jakarta: Gramedia.
- Kushartanti, dkk. 2005. *Pesona Bahasa: Langkah Pertama Memahami Linguistik*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.
- Mahsun, M.S. 2007. *Metode Penelitian Bahasa*. Jakarta: PT. Raja Grafindo Persada.
- Nababan, PWJ. 1986. *Sosiolinguistik suatu Pengantar*. Jakarta: PT. Gramedia Pustaka Utama

- Ohoiwutun, Paul. 2007. *Sosiolinguistik Memahami Bahasa dalam Konteks Masyarakat dan Kebudayaan*. Jakarta : Kesaint Blanc.
- Padmosoekotjo, S. 1958. *Ngengrengan Kasusastran Djawa II*. Yogyakarta: Hien Hoo Sing.
- Poedjosoedarmo, Soepomo. 2001. *Filsafat Bahasa*. Surakarta: Muhammadiyah University Press.
- Poerwadarminta, W.J.S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia: J. B. Wolters Uitgevers Maatschappij N. V. Groningen.
- Purnomo, Wahyu & Subagyo, Fasih. 2010. *Terampil Bermusik untuk SMP & MTs*. Jakarta: Pusat Perbukuan Kementrian Pendidikan Nasional PT Wangsa Jatra Lestari.
- R. Kunjana. 2001. *Sosiolinguistik, Kode dan Alih Kode*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar Publisher.
- Rosa, Ema Eliya. 2013. **Campur Kode Dan Alih Kode** Dalam Ujian Skripsi Mahasiswa Program Studi Pendidikan Basa Jawa. *Skripsi S1*. Yogyakarta: Program Studi Pendidikan Bahasa Jawa, FBS Universitas Negeri Yogyakarta.
- Rusmiyati, Lia. 2013. **Alih Kode Dan Campur Kode** Pada Proses Pembelajaran Basa Jawa Kelas IX SMA Adisutjipto Yogyakarta. *Skripsi S1*. Yogyakarta: Program Studi Pendidikan Bahasa Jawa, FBS Universitas Negeri Yogyakarta.
- Rusyana, Yus. 1988. *Perihal Kedwibahasaan (Bilingualisme)*. Jakarta: Depatemen Pendidikan dsn Kebudayaan Direktorat Jenderal Pendidikan Tinggi Proyek Pengembangan Lembaga Pendidikan Tenaga Kependidikan.
- Sibarani, Robert. 1992. *Hakikat Bahasa*. Bandung: PT. Citra Aditya Bakti.
- Soewito. 1983. *Pengantar Awal Sosiolingustik Teori dan Problem*. Surakarta: Henari Offset Solo.
- _____. 1982. *Pengantar Awal Sosiolingustik Teori dan Problem: edisi revisi*. Surakarta: Henari Offset Solo.
- Sudaryanto. 1991. *Tata Bahasa Baku Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.

- Sumarlan. 2005. *Teori dan Praktik Analisis Wacana*. Solo: Pustaka Cakra Surakarta.
- Tim Tugas Akhir Jurusan Bahasa Daerah. 2011. *Suplemen Panduan Penulisan Tugas Akhir Skripsi (TAS)*. Yogyakarta. UNY Press.
- Thomason, Sarah. G. 2001. *Language Contact*. Edinburg: Edinburg University Press.
- Wardhaugh, Ronald. 1992. *An Introduction to Sociolinguistics*. Cambridge: Blackwell Publisher.
- Wikipedia, 2013. “Genre Musik”, http://id.wikipedia.org/wiki/Genre_musik. Dipunakses wonten tanggal 15 Februari 2014.
- _____, 2013. “Musik”, <http://id.wikipedia.org/wiki/Musik>. Dipunakses wonten tanggal 15 Januari 2014.
- _____, 2013. “Musik Hip-hop”, http://id.wikipedia.org/wiki/Musik_hip_hop. Dipunakses wonten tanggal 15 Februari 2014.

**Tabel Analisis Alih Kode Wonten Tembang Hip-hop Jawa
Anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation**

No.	Data	Jinis Alih Kode		Faktor Sebabipun	Indikator/ Katrangan
		I	E		
1.	<i>"We are from Jogja, the heart of Java, our culture is weapon. Yeah, this Song of Sabdatama.</i> Merapi ya iku, keraton ya iku, pancer ing tugu mijil tuwuh saka kono dumunungku. Ya, Ngayogyakarta hadiningrat negeriku." (Song of Sabdatama; 1-2)		√	1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Inggris dhateng basa Jawi. (B Ing – B J)
2.	<i>"Ditohi pecahing dada luntaking ludira nganti pati, negeri mardika bakal tak belani.</i> <i>We are from Jogja, central of Java, our rhyme is mantra, flows down like lava."</i> (Song of Sabdatama; 3-4)		√	1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Inggris. (B J – B Ing)
3.	<i>"Marang sedulur sikep kudu ngajeni lan ngopeni.</i> <i>Bumi pertiwi adalah saudara kami yang harus dijaga dan dihormati."</i> (Song of Sabdatama; 5)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> .	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)
4.	<i>"Bangun jiwanya, bangun raganya sentausa dalam puspa warna.</i> <i>We are from Jogja, the heart of Java, our rhyme is mantra flows down like</i>		√	1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> .	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Inggris. (B I – B Ing)

5.	<i>lava.</i> ” (Song of Sabdatama; 5-6) “Why democracy if occupied by oligarchy? Nggo apa demokrasi nek mung ngapusi?” (Song of Sabdatama; 7)	√	2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang. 1. Gayutipun ukara wonten ngajengipun (<i>translate Inggris-Jawi</i>). Panganggit ngartosaken basa ingkang dipunangge. 2. Gayutipun <i>basa-basi</i> saha <i>ungkapan</i> .	Ewahipun basa saking basa Inggris dhateng basa Jawi. (B Ing – B J)
6.	“Why religion if only to kill humanity? Nggo apa agama nek mung mateni?” (Song of Sabdatama; 7)	√	1. Gayutipun ukara wonten ngajengipun (<i>translate Inggris-Jawi</i>). Panganggit ngartosaken basa ingkang dipunangge. 2. Gayutipun <i>basa-basi</i> saha <i>ungkapan</i> .	Ewahipun basa saking basa Inggris dhateng basa Jawi. (B Ing – B J)
7.	“Hey oxymoron, you don’t need to teach me. Rasah nggurui merga ora migunani.” (Song of Sabdatama; 7)	√	1. Gayutipun ukara wonten ngajengipun (<i>translate Inggris-Jawi</i>). Panganggit ngartosaken basa ingkang dipunangge. 2. Gayutipun <i>basa-basi</i> saha <i>ungkapan</i> .	Ewahipun basa saking basa Inggris dhateng basa Jawi. (B Ing – B J)
8.	“What Jogja want is harmony in diversity. Urip iku amrih nemu harmoni.” (Song of Sabdatama; 7)	√	1. Gayutipun ukara wonten ngajengipun (<i>translate Inggris-Jawi</i>). Panganggit ngartosaken basa ingkang dipunangge. 2. Gayutipun <i>basa-basi</i> saha <i>ungkapan</i> .	Ewahipun basa saking basa Inggris dhateng basa Jawi. (B Ing – B J)
9.	“Jogja, Jogja, tetap istimewa. Jogja istimewa, untuk Indonesia. Rungokna iki gatra saka Ngayogyakarta, negeri paling penak rasane kaya suwarga.” (Jogja Istimewa; 1-2)	√	1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)
10.	“Ning kene tansah edipeni lan mardika.	√	1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa

11.	<i>Tanah lahirkan tahta, tahta untuk rakyat, dimana rajanya bersemi di qalbu rakyat.” (Jogja Istimewa; 2)</i> “Demikianlah singgasana bermatabat, berdiri kokoh untuk mengayomi rakyat. Memayu hayuning bawana, seka jaman perjuangan nganti mardika.” (Jogja Istimewa; 2)	√		masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>ungkapan</i> saha <i>basa-basi</i> .	Indonesia. (B J – B I) Ewahipun basa saking basa Iindonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)
12.	“Memayu hayuning bawana, saka jaman perjuangan nganti mardika. Jogja istimewa bukan hanya daerahnya tapi juga karena orang-orangnya.” (Jogja Istimewa; 2)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> .	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)
13.	“Jogja, Jogja, Jogja istimewa untuk Indonesia. Tambur wis ditabuh, sulung wis muni.” (Jogja Istimewa; 3-4)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Iindonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)
14.	“Mukti utawa mati manunggal kawula Gusti. Menyerang tanpa pasukan, menang tanpa merendahkan, kesaktian tanpa <i>ajian</i> .” (Jogja Istimewa; 4)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>variasi basa-basi</i> saha <i>ungkapan</i> .	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)
15.	“Tradisi hidup di tengah modernisasi. Rakyatnya njajah desa milang kori, nyebarake seni lan budi pekerti.” (Jogja Istimewa; 4)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> .	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)

16.	“Jogja, Jogja, Jogja istimewa untuk Indonesia. Elinga kabare Sri Sultan Hamengku Buwana Kaping IX, sakduwur-duwure sinau kudune dhewe tetep wong Jawa.” (Jogja Istimewa; 5-6)	√		2. Gayutipun <i>variasi basa-basi saha ungkapan</i>. 1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i>. 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)
17.	“Sejarah ning kene wis mbuktikake. Jogja istimewa bukan hanya tuk dirinya, Jogja istimewa untuk Indonesia.” (Jogja Istimewa; 6-7)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i>. 2. Gayutipun <i>basa-basi saha ungkapan</i>. 1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i>. 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)
18.	“Pring, pring petung, anjang-anjang peli <i>bunting</i>, aja menggok aja noleh ana turuk gomblah-gambleh. Telanjang bulan malam dan terus berputar, remang terang lelaki ku berjalan di ufuk fajar.” (Rep Kedhep; 1-2)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i>. 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)
19.	“Lalu lelakiku diolesinya dengan kunir, rapalnya yang hijau dari daun kenikir. Pring, pring petung, anjang-anjang peli <i>bunting</i>, aja menggok aja noleh ana turuk gomblah-gambleh.” (Rep Kedhep; 3-4)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i>. 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)
20.	“Pring, pring petung, anjang-anjang peli <i>bunting</i>, aja menggok aja noleh	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa

	ana turuk gomblah-gambleh. <i>Tiada yang berani, segala goda terbirit lari, lelakiku nyanyikan rapal dengan berapi-api.</i> ” (Rep Kedhep; 4-5)			masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Indonesia. (B J – B I)
21.	“Dinyalakan dengan api beribu-ribu puji, gelap terang mewangi harumnya rapal mewangi. Pring, pring petung, anjang-anjang peli <i>bunting</i> , aja menggok aja noleh ana turuk gomblah-gambleh.” (Rep Kedhep; 5-6)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)
22.	“Pring, pring petung, anjang-anjang peli <i>bunting</i> , aja menggok aja noleh ana turuk gomblah-gambleh. <i>Lelakiku lebur dalam mata air bulan.</i> (Rep Kedhep; 6-7)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)
23.	“Hilang sudah bau jasadku, tenang tentram hasrat lelakiku, <i>pu..pu..pulang d...d...damai rumahmu.</i> Pring, pring petung, anjang-anjang peli <i>bunting</i> , aja menggok aja noleh ana turuk gomblah-gambleh.” (Rep Kedhep; 7-8)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)
24.	“Sengkuni kok malah deprok, nong ee.. Nong ji nong ro (4x) <i>Senja di desa Baron matahari tenggelam di dalam kemaron.</i> ” (Cintamu Sepahit Topi Miring; 1-2)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)

25.	“ <i>Pak Mloyo memukul kenong, nong ji nong ro.</i> Sengkuni leda-lede, mimpin baris ngarep dhewe, eh! Barisane mengkok.” (<i>Cintamu Sepahit topi Miring</i> ; 5-6)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)
26.	“ <i>Dengan irama nong ji nong ro Pak Mloyo pulang jalannya gelayoran.</i> Sengkuni leda-lede mimpin baris ngarep dewe, eh! barisane mengkok.” (<i>Cintamu Sepahit topi Miring</i> ; 7-8)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)
27.	“Eh! barisane mengkok, Sengkuni kok malah ndeprook. <i>Ranto Gudel meminum arak bekonang mengantar gadis pulang berdandan bidan.</i> ” (<i>Cintamu Sepahit topi Miring</i> ; 8-9)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken (<i>keuntungan</i>) supados dipunmangertosi masyarakat wiyar. 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)
28.	“ <i>Cinta manusia seperti umbul beking dulu bening sekarang keruh Ranto Gudel dengan empat istrinya tak pernah abadi cintanya.</i> Sengkuni leda-lede, mimpin baris ngarep dhewe, eh! barisane mengkok.” (<i>Cintamu Sepahit topi Miring</i> ; 9-10)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)
29.	“Sengkuni kok malah deprok, nong ee.. Nong ji nong ro (4x). <i>Emang enak jadi wedhus daripada manusia..</i> ” (<i>Cintamu Sepahit topi</i>	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> .	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)

30.	<i>Miring; 10-11)</i> “ <i>Ciu cangkol hanyalah sepirtus tuk ngusir tikus, padahal dulu ku meminumnya sampai mampus. Sengkuni leda-lede, mimpin batris ngarep dhewe, eh! barisane menggok.</i> ” (<i>Cintamu Sepahit topi Miring; 11-12</i>)	√		2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang. 1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)
31.	“Apa kaya ngene jeneng negara <i>berjuang?</i> <i>Segala sesuatu ditentukan dengan uang.</i> ” (Ora Cucul ora Ngebul; 2)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> .	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)
32.	“Kabeh digledah nek ana sing nyolong wadi, polisi muni; ‘ <i>Anda telah berbuat royal, itu artinya anda sudah melanggar moral.</i> ’” (Ora Cucul ora Ngebul; 4)	√		1. Saweg sandiwara njumbuhaken kahanan sanyatanipun.	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)
33.	“Nek cen kui aku ngerti ayo gek ndang budhal. <i>Moral itu adalah tata susila, siapa yang melanggar akan kena razia.</i> ” Ora Cucul ora Ngebul; 4)	√		1. Saweg sandiwara njumbuhaken kahanan sanyatanipun.	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)
34.	“Aja seneng nguntal negara, mundhak rakyatmu dadi sengsara. <i>Ini cerita negeri bedebah pemimpinnya hidup mewah, tapi rakyatnya hidup susah.</i> ” (Cecak nguntal Baya; 1-2)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i> . 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)
35.	“ <i>Kebohongan itu lumrah, rakyat kecil hanya bisa pasrah, bubrah! parah!</i> ”	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken;	Ewahipun basa saking

36.	<i>bubrah! parah! bubrah!</i> Ana cicak nguntal baya, baya coklat nyekel gada.” (Cecak nguntal Baya; 3-4) “Aja seneng nguntal negara, mundhak rakyatmu dadi sengsara. <i>Rakyat mencari pimpinan ketemunya juragan.</i>” (Cecak nguntal Baya; 4-5)	√		supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i>. 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	basa Indonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)
37.	“<i>Jika rakyat marah tirani pasti akan roboh.</i> Ana cicak nguntal baya, baya coklat nyekel gada.” (Cecak nguntal Baya; 5-6)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i>. 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)
38.	“Aja seneng nguntal negara, mundhak rakyatmu dadi sengsara. <i>Bibit itu tunas, candra itu sinar yang menjadi simbol tegaknya keadilan.</i>” (Cecak nguntal Baya; 6-7)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i>. 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)
39.	“<i>Paling tidak tunjukkan rasa peduli untuk Indonesia yang kita cintai.</i> Ana cicak nguntal baya, baya coklat nyekel gada.” (Cecak nguntal Baya; 7-8)	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i>. 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)
40.	“Yowes nek ngono kowe mung tak dongakno, muga kowe bisa urip karo wong liya.	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa

41.	<i>Demi cinta yang membara ku rela menggenggam bara api, demi kasih yang mengharu sungguh aku rela.” (Rela rap version; 1-2)</i> <i>“Biarpun badai menghadang seperti bunga yang sedang layu, namun kau pasti tahu semua karna aku masih cinta.</i> <i>Sanadyan aku isih tresna, ora bakal tak cidra merga rasane ati lara tekan legane mati.” (Rela rap version; 2-3)</i>	√		masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i>. 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Indonesia. (B J – B I)
42.	<i>Sanadyan aku isih tresna, ora bakal tak cidra merga rasane ati lara tekan legane mati.” (Rela rap version; 2-3)</i> <i>“Yowes saiki rasah dipikir saya abot, sik penting aku iso impresan sanadyan ati lara..</i> <i>Demi cinta yang membara ku rela menggenggam bara api, demi kasih yang mengharu sungguh aku rela.” (Rela rap version; 3-4)</i>	√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i>. 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Indonesia dhateng basa Jawi. (B I – B J)
		√		1. Ancas ingkang dipunkajengaken; supados dipunmangertosi masyarakat wiyar/ manca & basa langkung <i>variatif</i>. 2. Gayutipun <i>reff/ hook</i> tembang.	Ewahipun basa saking basa Jawi dhateng basa Indonesia. (B J – B I)

**Tabel Analisis Campur Kode Wonten Tembang Hip-hop Jawa
Anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation**

No.	Data	Jinis Campur Kode			Indikator	Wujud Campur Kode	Faktor Sebabipun	Katrangan
		D	C	L				
1.	“Merapi horeg, laut kidul gedheg, angin ribut , udan bledhek, tandha bumi reresik nandhang gawe marang donya lan manungsane.” (<i>Song of Sabdatama</i> ; 5)	√			<i>angin ribut</i>	<i>frasa</i>	1. Basa/ <i>ungkapan</i> gampil dipunemut-emut. 2. Winatesipun tembung/ <i>ungkapan</i> .	<i>Frasa</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
2.	“Nggo apa demokrasi nek mung ngapusi?” (<i>Song of Sabdatama</i> ; 7)	√			<i>demokrasi</i>	tembung	1. Winatesipun tembung.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
3.	“Urip iku amrih nemu harmoni . ” (<i>Song of Sabdatama</i> ; 7)	√			<i>harmoni</i>	tembung	1. Winatesipun tembung.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
4.	“ <i>Tanah lahirkan tahta, tahta untuk rakyat, dimana rajanya bersemi di qalbu rakyat.</i> ’ (<i>Jogja Istimewa</i> ; 2)			√	<i>qalbu</i>	tembung	1. Panganggit ningalaken kawruhipun. 2. Gayutipun <i>variasi</i> cakepan tembang.	Tembung basa Arab salebetipun ukara basa Indonesia.
5.	“Memayu hayuning bawana, saka jaman perjuangan nganti mardika.” (<i>Jogja Istimewa</i> ; 2)	√			<i>perjuangan</i>	tembung	1. Gayutipun <i>variasi</i> cakepan tembang. 2. Winatesipun tembung.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
6.	“ <i>Tradisi hidup di tengah modernisasi.</i> ” (<i>Jogja Istimewa</i> ; 4)			√	<i>modernisasi</i>	tembung	1. Winatesipun tembung.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.

7.	“Rakyatnya njajah desa milang kori, nyebarake seni lan budi pekerti .” (<i>Jogja Istimewa</i> ; 4)	√			<i>budi pekerti</i>	<i>frasa</i>	1. Nepangaken budaya/ tembung enggal. 2. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang.	<i>Frasa</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
8.	“ Sejarah ning kene wis mbuktikake.” (<i>Jogja Istimewa</i> ; 6)	√			<i>sejarah</i>	tembung	1. Winatesipun tembung.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
9.	“Ngemut permen, permen lollipop , bunder tur gepeng rasane legi.” (<i>Jula-juli Lolipop</i> ; 1)		√		<i>lollipop</i>	tembung	1. Winatesipun tembung.	Tembung basa Inggris salebetipun ukara basa Jawi.
10.	“Kepengen beken , pengen dadi ngetop , karyane laris tur senine mati.” (<i>Jula-juli Lolipop</i> ; 1)		√		<i>beken ngetop</i>	tembung <i>baster</i>	1. Winatesipun tembung. 2. Gampil dipunemut-emut. 3. Pitepangan kaliyan basa/ budaya enggal	Tembung basa Indonesia & <i>baster</i> basa Inggris salebetipun ukara basa Jawi.
11.	“Seni ra penting sing penting entuk dute, inspirasine wis ilang dipendhem mati.” (<i>Jula-juli Lolipop</i> ; 2)	√			<i>inspirasine</i>	<i>baster</i>	1. Gampil dipunemut-emut 2. Gayutipun <i>variasi</i> basa cakepan. 3. Santainipun kahanan.	<i>Baster</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
12.	“Rasa solidaritas wis padha lali.” (<i>Jula-juli Lolipop</i> ; 2)	√			<i>solidaritas</i>	<i>baster</i>	1. Winatesipun tembung.	<i>Baster</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi
13.	Karya seni kontemporer jaman saiki, mung kaya mut-mutan ning	√			<i>karya seni kontemporer</i>	<i>ungkapan/ idiom</i>	1. Ningalaken kawruhipun.	<i>Ungkapan/ idiom</i> basa Indonesia salebetipun

14.	ilat krasa legi.” (<i>Jula-juli Lolipop</i> ; 2) “Sing dituju nilai rupiah lan dollare , golek cara ben payu laris dagangane.” (<i>Jula-juli Lolipop</i> ; 2)	√		<i>nilai rupiah dollare</i>	<i>frasa baster</i>	2. Gampil dipunemut- emut. 1. Winatesipun tembung. 2. Ningalaken kawruhipun.	ukara basa Jawi. <i>Frasa</i> basa Indonesia & <i>baster</i> basa Inggris salebetipun ukara basa Jawi.
15.	“Ana kancaku sing kepengen dadi artis .” (<i>Jula-juli Lolipop</i> ; 4)	√		<i>artis</i>	tembung	1. Winatesipun tembung. 2. Gampil dipunemut- emut.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
16.	“Pancen dhasar bocahe senengane narsis .” (<i>Jula-juli Lolipop</i> ; 4)	√		<i>narsis</i>	tembung	1. Winatesipun tembung. 2. Gampil dipunemut- emut.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
17.	“Banjur tingkah polahe sing manis-manis .” (<i>Jula-juli Lolipop</i> ; 4)	√		<i>manis-manis</i>	<i>dwilingga/ kata ulang</i>	1. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang.	<i>Kata ulang</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
18.	“Seni saiki nuruti pasar sing mlaku, dadi bakulan asal tahu sama tahu .” (<i>Jula-juli Lolipop</i> ; 4)	√		<i>asal tahu sama tahu</i>	<i>ungkapan/ idiom</i>	1. Ningalaken kawruhipun. 2. Gampil dipunemut- emut.	<i>Ungkapan/ idiom</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
19.	“Jaman biyen isih ngonthel numpak pit unta, saiki wis numpak mobil gedhe tur dawa.” (<i>Jula-juli Lolipop</i> ; 6)	√		<i>mobil</i>	tembung	1. Winatesipun tembung. 2. Gampil dipunemut- emut.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
20.	“Jaman semana isih ramah karo aku, kok saiki sikape malih dadi kaku.” (<i>Jula-juli Lolipop</i> ; 6)	√		<i>ramah sikape</i>	tembung <i>baster</i>	1. Winatesipun tembung. 2. Gampil dipunemut- emut.	Tembung saha <i>baster</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.

21.	“Ganti HP nganggo HP tipe terbaru , senengane mung blanja ro mlaku-mlaku.” (<i>Jula-juli Lolipop</i> ; 6)	√			<i>tipe terbaru</i>	<i>frasa</i>	1. Gampil dipunemut-emut. 2. Ningalaken kawruhipun.	<i>Frasa</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
22.	“Pring, pring petung, anjang-anjang peli bunting , aja menggok aja noleh ana turuk gomblah-gambleh.” (Rep Kedhep; 1)	√			<i>bunting</i>	tembung	1. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang.	Tembung basa Betawi salebetipun ukara basa Jawi.
23.	“ <i>Diberinya aku permata rapal, lawanku yang sangar sekarang menjadi tawar.</i> ” (Rep Kedhep; 3)	√			<i>rapal sangar</i>	tembung tembung	1. Gayutipun <i>variasi</i> tembang. 2. Santainipun kahanan.	Tembung basa Jawi salebetipun ukara basa Indonesia.
24.	“Gemerlap kilat mata, gada kencana pria .” (Rep Kedhep; 5)	√			<i>gada kencana</i>	<i>frasa</i>	1. Nepangaken basa/ budaya Jawi.	<i>Frasa</i> basa Jawi salebetipun ukara basa Indonesia.
25.	“Turun hujan gembukkan Dewi Mlenuk gembuk datang, membawa seguling roti cakue .” (<i>Cintamu Sepahit topi Miring</i> ; 4)	√	√		<i>cakue</i>	tembung	1. Gampil dipunemut-emut 2. Gayutipun <i>variasi</i> tembang.	Tembung basa Cina salebetipun ukara basa Jawi.
26.	“Semar jualan ciu cangkol ” (<i>Cintamu Sepahit topi Miring</i> ; 5)	√			ciu cangkol	<i>frasa</i>	1. Nepangaken basa/ budaya Jawi.	<i>Frasa</i> basa Jawi salebetipun ukara basa Indonesia.
27.	“Dengan terang lampu semprong ” (<i>Cintamu Sepahit topi Miring</i> ; 5)	√			semprong	tembung	1. Winatesipun tembung.	Tembung basa Jawi salebetipun ukara basa Indonesia.
28.	“Pak Mloyo memukul kenong, nong ji nong ro .” (<i>Cintamu Sepahit topi Miring</i> ; 5)	√			nong ji nong ro	ungkapan/ idiom	1. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang.	<i>Ungkapan/ idiom</i> basa Jawi salebetipun ukara basa Indonesia.
29.	“Giginya ompong menggerong ”	√			ompong	<i>frasa</i>	1. Winatesipun	<i>Frasa</i> basa Jawi

	<i>Ranto Gudel</i> mendhem nyungsep. ” (<i>Cintamu Sepahit topi Miring</i> ; 7)				menggerong mendhem nyungsep	<i>frasa</i>	tembung. 2. Ancas nepangaken <i>istilah</i> basa Jawi.	salebetipun ukara basa Indonesia.
30.	“Tuyul gundul kesana kesini ngempit gendul. ” (<i>Cintamu Sepahit topi Miring</i> ; 7)	√			ngempit gendul	<i>frasa</i> <i>frasa</i>	1. Gayutipun <i>variasi</i> tembang. 2. Winatesipun tembung.	<i>Frasa</i> basa Jawi salebetipun ukara basa Indonesia.
31.	“Genderuwo tela-telo tampak loyo.” (<i>Cintamu Sepahit topi Miring</i> ; 7)	√			tela-telo	dwilingga salin swara/ <i>kata ulang</i>	1. Ancas nepangaken <i>istilah</i> basa Jawi. 2. Gayutipun <i>variasi</i> tembang.	<i>Kata ulang</i> basa Jawi salebetipun ukara basa Indonesia.
32.	“ Jrangkong jalannya miring-miring, eh! doyong..., belum selesi menabuh nong ji nong ro pak Mloyo tergulir ke Bengawan Solo dengan irama alunan nong ji nong ro. ” (<i>Cintamu Sepahit topi Miring</i> ; 7)	√			jrangkong nong ji nong ro	tembung <i>ungkapan/ idiom</i>	1. Winatesipun tembung. 2. Gayutipun <i>variasi</i> tembang. 3. Winatesipun tembung.	Tembung saha <i>ungkapan/ idiom</i> basa Jawi salebetipun ukara basa Indonesia.
33.	“Ranto Gudel diajak belok ke kiri, dhemit elek asu tenan , ngumpet Ranto Gudel gerah...” (<i>Cintamu Sepahit topi Miring</i> ; 9)	√			dhemit elek asu tenan	<i>ungkapan/ idiom</i>	1. Ancas ingkang dipunpengeni awujud pisuhan basa Jawi.	<i>Ungkapan/ idiom</i> basa Jawi salebetipun ukara basa Indonesia.
34.	“Cinta manusia seperti umbul beking dulu bening sekarang keruh Ranto Gudel dengan empat istrinya tak pernah abadi cintanya.” (<i>Cintamu Sepahit topi</i>	√			umbul beking	<i>frasa</i>	1. Ancas nyebataken nama papan panggenan.	<i>Frasa</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.

35.	Miring; 9) “Memang enak jadi wedhus daripada manusia, bila mati manusia dikubur digundukan tanah, kepalanya dikencingi <i>wedhus yang merumput.</i> ”	√			wedhus	tembung	1. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang. 2. Gayutipun basa-basi saha <i>ungkapan.</i>	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
36.	(Cintamu Sepahit topi Miring; 11) “Nek wong sugih le gendakan ning <i>hotel</i> sing larang, <i>bermain cinta lupa daratan</i> ra konangan.” (Ora Cucul ora Ngebul; 2)	√			<i>hotel bermain cinta lupa daratan</i>	tembung <i>ungkapan/ idiom</i>	1. Winatesipun tembung. 2. Gayutipun basa-basi <i>ungkapan/ idiom.</i>	Tembung saha <i>ungkapan/ idiom</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
37.	“Nek wong kere le gendakan ning <i>hotel</i> murahan, durung nganti anget kena <i>razia</i> kisinin.” (Ora Cucul ora Ngebul; 2)	√			<i>hotel razia</i>	tembung	1. Winatesipun tembung.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
38.	“Nek wong gedhe konangan <i>selingkuh</i> malah kondang.” (Ora Cucul ora Ngebul; 2)	√			<i>selingkuh</i>	tembung	1. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
39.	“Nek wong cilik sik konangan <i>diarak telanjang.</i> ” (Ora Cucul ora Ngebul; 2)	√			<i>diarak telanjang</i>	<i>frasa</i>	1. Gayutipun <i>variasi</i> tembang.	<i>Frasa</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
40.	“Apa kaya ngene jeneng negara <i>berjuang?</i> ” (Ora Cucul ora Ngebul; 2)	√			<i>berjuang</i>	tembung	1. Winatesipun tembung. 2. Gayutipun <i>variasi</i> tembang.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
41.	“Lirak-lirik karepe ngejak turu kelonan, <i>koalisi politike perselingkuhan.</i> ” (Ora Cucul ora Ngebul; 2)	√			<i>koalisi politike perselingkuhan</i>	<i>frasa baster</i> tembung	1. Winatesipun tembung. 2. Gayutipun <i>variasi</i> tembang.	<i>Frasa baster</i> saha tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.

42.	“Beras larang minyak mundhak rakaru-karuan.” (Ora Cucul ora Ngebul; 2)	√			<i>minyak</i>	tembung	1. Winatesipun tembung.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
43.	“ Politike nglambraha mung rebut ngurus gendakan.” (Ora Cucul ora Ngebul; 2)	√			<i>politike</i>	<i>baster</i>	1. Gayutipun <i>variasi</i> tembang. 2. Gampil dipunemut-emut.	<i>Baster</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
44.	“Mula aja munafik kaya wong-wong politik ” (Ora Cucul ora Ngebul; 2)	√			<i>munafik politik</i>	tembung tembung	1. Winatesipun tembung. 2. Gampil dipunemut-emut.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
45.	“Dadia wong seni kritis peduli ro wong cilik.” (Ora Cucul ora Ngebul; 2)	√			<i>kritis</i>	tembung	1. Winatesipun tembung.	<i>Frasa</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
46.	“Wong politik munafik ra gelem nampa kritik .” (Ora Cucul ora Ngebul; 2)	√			<i>politik munafik kritik</i>	tembung tembung tembung	1. Winatesipun tembung. 2. Gampil dipunemut-emut.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
47.	“Ana kancaku pelukis kluyuran bengi-bengi, pamite lunga jare arep golek inspirasi .” (Ora Cucul ora Ngebul; 4)	√			<i>inspirasi</i>	tembung	1. Winatesipun tembung. 2. Gampil dipunemut-emut.	<i>Baster</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
48.	“Neng dalan ketemu temon bodine seksi .” (Ora Cucul ora Ngebul; 4)	√	√		<i>bodine seksi</i>	<i>frasa</i>	1. Winatesipun tembung. 2. Gampil dipunemut-emut.	<i>Frasa</i> basa Inggris saha tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
49.	“Lagi krusak-krusek la kok ya ana		√		<i>pick-up</i>	tembung	1. Gayutipun <i>variasi</i>	Tembung basa

50.	gropyokan, sing nggropyok polisi numpak <i>pick-up</i> bakul kursi.” (Ora Cucul ora Ngebul; 4) “Tanpa basa-basi kabeh kamar <i>disatroni</i> , banjur diklumpukke dikon <i>antri</i> siji-siji.” (Ora Cucul ora Ngebul; 4)	√			<i>disatroni</i> <i>antri</i>	<i>baster</i> tembung	basa tembang. 2. Winatesipun tembung. 1. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang	Indonesia salebetipun ukara basa Jawi. <i>Baster</i> basa Betawi saha tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
51.	“Pelukise takon; ‘Apa <i>moral</i> iku mural?’” (Ora Cucul ora Ngebul; 4)	√			<i>moral</i>	tembung	1. Saweg sandiwara njumbuhaken kahanan sanyatanipun. 2. Winatesipun tembung.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi. <i>Frasa</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
52.	“Pelukise takon; ‘apa toh <i>tata susila</i> ? Apa padha karo <i>wanita tuna susila</i> ?’” (Ora Cucul ora Ngebul; 4)	√			<i>tata susila</i> <i>wanita tuna susila</i>	<i>frasa</i>	1. Saweg sandiwara njumbuhaken kahanan sanyatanipun. 2. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang.	<i>Frasa</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
53.	“Polisine muni; ‘Kepiye nek <i>damai</i> wae? <i>damai</i> kui artine wani pira mbayare.’” (Ora Cucul ora Ngebul; 4)	√			<i>damai</i>	tembung	1. Saweg sandiwara njumbuhaken kahanan sanyatanipun. 2. Supados langkung <i>variasi</i> .	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
54.	“Pelukise nyaut; ‘Durung perang kok wis <i>damai</i> , wong durung <i>telanjang</i> kok wis digawe rame!’” (Ora Cucul ora Ngebul; 4)	√			<i>damai</i> <i>telanjang</i>	tembung	1. Saweg sandiwara njumbuhaken kahanan sanyatanipun.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.

55.	“Pak Dul sirahe gundul, tuku rokok ning pasar Sentul” (Ora Cucul ora Ngebul; 5)	√			rokok	tembung	2. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang. 1. Winatesipun tembung.	Tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
56.	“ Politik saiki cen seneng main belakang , jabane resik jebul jerone selingkuhan .” (Ora Cucul ora Ngebul; 6)	√			politik main belakang selingkuhan	tembung frasa tembung frasa	2. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang. 1. Winatesipun tembung. 2. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang.	Tembung saha <i>frasa</i> basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
57.	“Wis merdeka sih ana company Landa , nembaki rakyat, rakyat ning alas Tlogo.” (Ora Cucul ora Ngebul; 6)		√		company Landa	tembung frasa	1. Winatesipun tembung. 2. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang.	<i>Frasa</i> basa Inggris salebetipun ukara basa Jawi.
58.	“Nganggo tank-top mlaku ning pasar Bantul, sangu kates, katese mentul-mentul.” (Ora Cucul ora Ngebul; 6)		√		tank-top	frasa	1. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang.	<i>Frasa</i> basa Inggris salebetipun ukara basa Jawi.
59.	“Rakyat ditembak, ditembak betul-betul , tapi jare kena peluru mantul” (Ora Cucul ora Ngebul; 6)	√			betul-betul peluru	dwilingga/ kata ulang tembung	1. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang. 2. Winatesipun tembung.	<i>Kata ulang</i> saha tembung basa Indonesia salebetipun ukara basa Jawi.
60.	“Rakyat mencari pimpinan ketemunya juragan ..” (Cicak Nguntal Baya; 4)	√			juragan	tembung	1. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang. 2. Winatesipun tembung.	Tembung basa Jawi salebetipun ukara basa Indonesia.
61.	“Bibit itu tunas, candra itu sinar yang menjadi simbol tegaknya keadilan.” (Cicak Nguntal Baya; 6)	√			candra	tembung	1. Gayutipun <i>variasi</i> basa tembang.	Tembung basa Jawi salebetipun ukara basa Indonesia.

62.	“ <i>Mungkin kita capek revolusi.</i> ” (Cicak Nguntal Baya; 6)			√	<i>revolusi</i>	tembung	1. Winatesipun tembung.	Tembung basa Inggris salebetipun ukara basa Indonesia.
63.	“ <i>Mungkin kita bosan demonstrasi.</i> ” (Cicak Nguntal Baya; 6)			√	<i>demonstrasi</i>	<i>baster</i>	1. Winatesipun tembung.	<i>Baster</i> basa Inggris salebetipun ukara basa Indonesia.

**Transkripsi Cakepan-Cakepan Tembang Hip-hop Jawi
Anggitanipun Jogja Hip-hop Foundation
(8 irah-irahan tembang)**

Cakepan Tembang Song of Sabdatama

(Hook)

*We are from Jogja
The heart of Java
Our rhyme is mantra
Flows down like lava
We are from Jogja
The heart of Java
Our culture is weapon
Yeah, this Song of Sabdatama*

(Verse M2MX)

*Merapi ya iku, Keraton ya iku,
Segara ya iku, Pancer ing Tugu
Mijil tuwuh saka kana dumunungku
Yo Ngayogyakarta Hadiningrat
Negeriku
Nagari gemah ripah kang merdika
Kaya kang kaserat ing Sabdatama
Merapi ngelingake marang ing gusti
Segara ngelingake kudu ngidak bumi*

(Verse Balance)

*Ngana kuwi jiwa Jawi
Manunggaling kawula Gusti
mBalung sungsum pada diugemi
Minangka tekad dadi sesanti
Sadumuk bathuk sanyari bumi,
Ditohi pecahing dada luntaking
ludira nganti pati
Negeri merdika bakal tak belani*

(Hook)

*We are from Jogja
The heart of Java
Our rhyme is mantra
Flows down like lava
We are from Jogja
The heart of Java
Our culture is weapon*

Yeah, this Song of Sabdatama

(Verse Kill the DJ)

*Merapi horeg, laut kidul gedeg
Angin ribut, udan bledek
Tanda bumi resesik nandang gawe
Marang donya lan manungsane
Marang sedulur sikep kudu ngajeni
lan ngopeni
Bumi pertiwi adalah saudara kami
Yang harus dijaga dan dihormati
Menerima sekaligus memberi
Budaya adalah senjata
Memanusiakan manusia
Bangun jiwanya, Bangun raganya
Sentausa dalam puspa warna*

(Hook)

*We are from Jogja
The heart of Java
Our rhyme is mantra
Flows down like lava
We are from Jogja
The heart of Java
Our culture is weapon
Yeah, this Song of Sabdatama*

(Verse Ki Ageng Gantas & Radjapati)

*In our land where we stand
Never afraid coz we all friends
We may vary but hand in hand
Appreciate and understand
Why democracy if occupied by
oligarchy?
Nggo apa demokrasi nek mung
ngapusi?
Why religion if only to kill humanity?
Nggo apa agama nek mung mateni*

*Hey oxymoron, you don't need to
teach me
Rasah nggurui merga ora migunani
What Jogja want is harmony in
diversity
Urip iku amrih nemu harmoni
We don't care of what you say
Your ridiculous words will go away
Coz in this land where we stand
We'll fight to the death until the end*

(Hook)

*We are from Jogja
The heart of Java
Our rhyme is mantra
Flows down like lava
We are from Jogja
The heart of Java
Our culture is weapon
Yeah, this Song of Sabdatama*

Cakepan tembang Jogja Istimewa

(Hook)

*Jogja, Jogja. tetap istimewa
Istimewa negerinya, istimewa orangnya
Jogja, Jogja, tetap istimewa
Jogja istimewa, untuk Indonesia*

*Rungokna iki gatra seka Ngayogyakarta
Negeri paling penak rasane kaya swarga
Ora peduli dunya dadi neraka
Ning kene tansah edi peni lan mardika
Tanah lahirkan tahta, tahta untuk rakyat
Di mana rajanya bersemi di qalbu rakyat
Demikianlah singgasana bermartabat
Berdiri kokoh untuk mengayomi rakyat
Memayu hayuning bawana
Seka jaman perjuangan nganti merdeka
Jogja istimewa bukan hanya daerahnya
Tapi juga karena orang-orangnya*

(Hook)

*Jogja, Jogja. tetap istimewa
Istimewa negerinya, istimewa orangnya
Jogja, Jogja, tetap istimewa
Jogja istimewa, untuk Indonesia*

*Tambur wis ditabuh, suling wis muni
Holopis kuntul baris ayo dadi siji*

Bareng para prajurit lan senopati
 Mukti utawa mati manunggal kawula Gusti
Menyerang tanpa pasukan
Menang tanpa merendahkan
Kesaktian tanpa ajian
Kekayaan tanpa kemewahan
Tenang bagai ombak gemuruh laksana merapi
Tradisi hidup di tengah modernisasi
 Rakyatnya njajah desa milang kori
 Nyebarake seni lan budhi pekerti

(Hook)

Jogja, Jogja. tetap istimewa
Istimewa negerinya, istimewa orangnya
Jogja, Jogja, tetap istimewa
Jogja istimewa, untuk Indonesia

Elinga kabare Sri Sultan Hamengku Buwana Kaping IX
 Sakduwur-duwure sinau kudune dhewe tetep wong Jawa
 Diumpamake kacang kang ora ninggalke lanjaran
 marang bumi sing nglairake dewe tansah kelingan

Ing ngarsa sung tuladha
 Ing madya mangun karsa
 Tut wuri handayani
 Holopis kuntul baris ayo dadi siji
 Sepi ing pamrih rame ing nggawe
Sejarah ning kene wis mbuktikake
Jogja istimewa bukan hanya tuk dirinya
Jogja istimewa untuk Indonesia

(Hook)

Jogja, Jogja. tetap istimewa
Istimewa negerinya, istimewa orangnya
Jogja, Jogja, tetap istimewa
Jogja istimewa, untuk Indonesia

Cakepan tembang Julia Lollipop

(Hook)

Ngemut permen permen lollipop
 Bunder tur gepeng rasane legi
 Kepengen beken, pengen dadi ngetop
 Karyane laris tur senine mati (2x)

Jaman saiki kabeh dha blereng matane
 Padha nuruti pasar apa pesenane
 Ngeple wis dadi cara nggo golek pangane
 Seni ra penting sing penting entuk duit
 Inspirasine wis ilang dipendem mati
 Rasa solidaritas wis padha lali
Karya seni kontemporer jaman saiki
 Mung kaya mut-mutan ning ilat krasi legi
 Sing dituju nilai *rupiah* lan *dollars*
 Golek cara ben payu laris dagangane
 Karya senine lali nggambarke rakyat
 Rakyat sing urip sengsara apes nasib

(Hook)

Ngemut permen permen lollipop
 Bunder tur gepeng rasane legi
 Kepengen beken, pengen dadi ngetop
 Karyane laris tur senine mati (2x)

Ana kancaku sing kepingin dadi *artis*
 Pancen dasar bocahe senengane *narsis*
 Banjur tingkah polahe mung sing *manis-manis*
 Malah kaya permen rasane krinyis-krinyis
 Nek tak pikir-pikir kok kaya tukang kayu
 Mung waton ngemali apa-apa sing payu
 Seni saiki nuruti pasar sing mlaku
 Dadi bakulan asal *tahu sama tahu*
 Saya suwe dodolane kok saya payu
 Tambah sugih wonge uripe tambah maju
 Omahe dadi gedhong dicet warna biru
 Gedhe magrong-magrong kamare ana pitu, weh wolu...

(Hook)

Ngemut permen permen lollipop
 Bunder tur gepeng rasane legi
 Kepengen beken, pengen dadi ngetop
 Karyane laris tur senine mati (2x)

(Jaman biyen isih ngonthel numpak pit unta)
 Saiki wis numpak *mobil* gedhe tur dawa
 (Tuku apa-apa ra perlu ndelok rega)
 Padahal ndisik kerep njaluk aku sega
 (Jaman semana isih ramah karo aku)
 Kok saiki *sikape* malih dadi kaku
 (Ganti HP nganggo HP *tipe* terbaru)
 Senengane mung blanja ro mlaku-mlaku
 (Omahe rame diparani bos kagol)
 Takon apa ana karya sing siap didol
 (Karya seni kaya dagangan jenang dodol)
 Seni kok saya mawut wis modol-modol

(Hook)

Ngemut permen permen lollipop
 Bunder tur gepeng rasane legi
 Kepengen beken, pengen dadi ngetop
 Karyane laris tur senine mati (4x)

Cakepan tembang Rep Kedhep

(Hook)

Pring pring petung,
 Anjang-anjang peli bunting
 Aja menggok aja noleh,
 Ana turuk gomblah gambleh

*Telanjang bulan malam dan terus berputar
 Remang terang lelaki ku berjalan di ufuk fajar
 Mandi ku embun-embun rapal
 Oh...rep kedhep..rep kedhep*

*Rara Subaningsih kini telah datang
 Berkendara binatang, turun tanpa diramal
 Lalu lelakiku pun disandarkanya ke awan
 Diberinya aku dengan permata rapal
 Lawanku yang sangar sekarang jadi tawar
 Lelakiku yang kejam sekarang jadi sabar
 Mungkin karena terselimuti daun kehidupan
 Juga berpayungkan belunggu rapal
 Daun pulih yang dipetik oleh mbah Koir
 Dari karang ke... ia lalu mampir
 Lalu lelakiku di olesinya dengan kunir
 Rapal nya yang hijau dari daun kenikir*

(Hook)

Pring pring petung,
 Anjang-anjang peli bunting
 Aja menggok aja noleh,
 Ana turuk gomblah gambleh (2x)

*Tiada yang berani
 Segala goda terbirit lari
 Lelakiku nyanyikan rapal dengan berapi-api
 Batu hitam singgahsana
 Gemerlap kilat mata
 Gada kencana pria
 Marjan emas rapalnya
 Peri perayangan hilang
 segala ketakutan (CINTA)
 Laki bulat telanjang
 Terangi dengan rapal
 Dinyalakan dengan api beribu-ribu puji
 Gelap terang mewangi harumnya rapal mewangi*

*Obor-obor malam gemerlapan
 Lelakiku lebur dalam mata air bulan
 Sariman bagong terbang
 Menghujaniku dengan ludah-ludah rapal
 Juh..juh..
 Datang berduyun dari jaratan
 Beribu ribu kemamang
 Lelakiku terang ditetesi nyala rapal
 Sudah datang hari pagi
 Bergerimiskan matahari
 Le Lelakiku sudah tiada lagi
 Di ditelan rapal-rapal membunyi*

*Lelakiku kulakiku lekilaki kulakiku kulakila leki kamu
 Mu..mu..dirimu
 Sirna sudah nafasku
 Hilang sudah bau jasad ku
 Tenang tentram hasrat lelakiku
 Pu..pu..pulang d..d..damai rumah mu*

(Hook)

Pring pring petung,
 Anjang-anjang peli bunting
 Aja menggok aja noleh,
 Ana turuk gomblah gambleh (3x)

Cakepan tembang Cintamu Sepahit Topi Miring

(Hook)

Sengkuni leda-lede
Mimpin baris ngarep dewe
Eh! barisane menggok
Sengkuni kok malah deprok

Nong (ee...) nong ji nong ro (4 kali)

*Senja di Desan Baron
Matahari tenggelam didalam kemaron
Lembu betina lari berlompat-lompat
Dikejar-kejar anaknya yang kecil meloncat
Sejak lucu dengan kasih sayang Ibu dan Anak
Langit senja mengandung sapi beranak terpesona*

*Ranto melihat
Ia tertawa bergelar
Dan berubah jadi Ranto Gudel sang pelawak
Andi Marmoyo di Panggung Ketoprak
Ranto Gudel meminum arak
Terendam didalam ciu
Birahinya berubah jadi biru
Diajaknya Nyai Dasima bercinta
Dengan cinta sepahit topi miringnya*

*Layar dibuka
Turun hujan gembukkan Dewi Mlenuk gembuk datang
Membawa seguling roti cakue
Marmoyo rebah terguling tidur
Dipangkuan Nyasi Dasima yang sekeras
Ciu cangkol buah dadanya
Kemana Ranto Gudel pergi
Panggung selalu harum dengan arak yang wangi*

*Di Sriwedari jadi Petruk
Garengnya diajak mabuk
Bagongnya menggeloyor
Semar jualan ciu cangkol
Dengan terang lampu semprong
Pak Mloyo memukul kenong, nong ji nong ro...*

(Hook)

Sengkuni leda-lede
Mimpin baris ngarep dewe

Eh! barisane menggok
Sengkuni kok malah deprok

Nong (ee...) nong ji nong ro (4 kali)

*Giginya ompong menggerong Ranto Gudel mendhem nyungsep
Tuyul gundul kesana-kesini ngempit kendhul
Genderuwo tela-telo tampak loyo
Jrangkong jalannya miring-miring, Eh! doyong...
Belum selesai menabuh nong ji nong ro
Pak Mloyo tergulir ke Bengawang Solo
Dengan irama alunan nong ji nong ro
Pak Mloyo pulang jalannya geloyoran*

(Hook)

Sengkuni leda-lede
Mimpin baris ngarep dewe
Eh! barisane menggok
Sengkuni kok malah deprok...

*Ranto Gudel meminum arak berkonang
Mengantar gadis pulang
Berdandan Bidan
Roknya putih, bajunya putih, serba putih...
Lebih daripada perih, tiba di pinggir kali
Ranto Gudel diajak belok ke kiri
Dhemit elek asu tenan
Ngumpet Ranto Gudel gerah...
Ia marah terendam arak berkonang
Hampir saja aku bercinta dengan setan
Cinta manusia seperti umbul beking dulu bening
Sekarang keruh Ranto Gudel dengan empat istrinya tak
pernah abadi cintanya...*

(Hook)

Sengkuni leda-lede
Mimpin baris ngarep dewe
Eh! barisane menggok
Sengkuni kok malah deprok

Nong (ee...) nong ji nong ro (4 kali)

*Memang enak jadi wedhus daripada manusia
Bila mati manusia di kubur digundukan tanah
Kepalanya di kencingi wedhus yang merumput
Nasib manusia hanya sengsara sampai akhirnya*

*mengapa kita mesti bersusah
 Coba hiduplah seperti Joko Lelur
 Siangnya melamun malam meminum limun
 Malam beranjak bangun minum-berminum
 Lapen ciu cangkol arak berkonang dituang
 Botol cangkol dipasanganya di setiap sudut rumah
 Apa guna tuk takut tikus-tikus rupanya
 Mengenang bayangan di masa tuanya
 Ciu cangkol hanyalah sepirtus tuk ngusir tikus
 Padahal dulu ku meminumnya sampai mampus...*

(Hook)

Sengkuni leda-lede
 Mimpin baris ngarep dewe
 Eh! barisane menggok
 Sengkuni kok malah deprok

Nong (ee...) nong ji nong ro (4x)

Cakepan tembang Ora Cucul Ora Ngebul

(Hook)

Pak Dul sirahe gundul
 Tuku rokok neng Pasar Sentul
 Arepo silul kudu wani cucul
 Ora cucul ora ngebul

Petruk bingung ngekep bajane
 Pikiran nglamun mikir gendakane
 Pancen kadung rusak negarane
 Mula aja gumun nek rakyat kere

Nek wong sugih le gendakan ning hotel sing larang
 Bermain cinta lupa daratan ra konangan
 Nek wong kere le gendakan ning hotel murahan
 Durung nganti anget kena razia kisinin
 Nek wong gede konangan selingkuh malah kondang
 Nek wong cilik sing konangan diarak telanjang
 Apa kaya ngene jeneng negara berjuang
Segala sesuatu ditentukan dengan uang
 Pada-pada gendakan hukume dewe-dewe
 Pancen hukum kui gendakane wong-wong gede
 Wong cilik kerja sengsara ninga tetep kere

Wong gedhe kemaki urip sak karepe dewe
 Lirak-lirik karepe ngejak turu kelonan
Koalisi politike mung *perselingkuhan*
 Beras larang *minyak* mundak ra karu-karuan
 Politike nglambrah mung ribut ngurus gendakan
 Mula aja *munafik* kaya wong-wong *politik*
 Dadia wong seni kritis peduli ro wong cilik
 Wong politik munafik ra gelem nampa *kritik*
 Geleme nampa duit cacahe ra sethithik

(Hook)

Pak Dul sirahe gundul
 Tuku rokok neng Pasar Sentul
 Arepa silul kudu wani cucul
 Ora cucul ora ngebul (2x)

Ana kancaku pelukis kluyuran bengi-bengi
 Pamite lunga jare arep golek *inspirasi*
 Neng ndalan ketemu karo *temon bodine seksi*
 Kenalan terus gelem digambar ra nganggo klambi
 Bar digambar temone seneng ora karuan
 Saking senenge nganti gelem dijak turu kelonan
 Cepet-cepet gage do golek *hotel* murahan
 Lagi krusak-krusek la kok yo ana gropyokan
 Sing nggropyok polisi numpak *pick-up* bakul kursi
 Tanpa *basa-basi* kabeh kamar disatroni
 Banjur diklumpukke dikon *antri* siji-siji
 Kabeh digeledah nek ana sing nyolong wadi
 Polisi muni; “*Anda telah berbuat ruyal*
Itu artinya anda sudah melanggar moral”
 Pelukise takon; “Apa moral iku mural
 Nek cen kui aku ngerti ayo gek ndang budhal”
 “*Moral itu adalah tata susila*
Siapa yang melanggar akan kena razia”
 Pelukise takon; “Apa toh *tata susila*
 Apa pada karo *wanita tuna susila*?”
 Polisine muni kepiye nek *damai* wae
 Damai kui artine wani piro mbayare
 Pelukise nyaut durung perang kok wis damai
 Wong durung *telanjang* kok wis digawe rame

(Hook)

Pak Dul sirahe gundul
 Tuku rokok neng Pasar Sentul
 Arepo silul kudu wani cucul
 Ora cucul ora ngebul (2x)

Akale wong lanang nek dolan ning Pasar Kembang
 Gawe alasan golek aman ben ra konangan
Politik saiki cen seneng maen belakang
 Njabane resik jebul jerone *selingkuhan*
 Lumpur Lapindo metune saka Sidoarjo
 Baja loro kabeh kok seneng nggodha
 Wis merdeka sih ana *kumpeni Londo*
 Nembaki rakyat, rakyat neng alas Tlogo
 Nganggo *tangk-top* mlaku ning pasar Bantul
 Sangu kates, katese mental-mentul
 Rakyat ditembak, ditembak betul-betul
 Tapi jare kena peluru mantul

Buah Langsep tuku regane larang
 Motore nyungsep, nyungsep ning njero potang
 Negara lemes merga kakean utang
 Bandane ludes, le nilep pada ilang
 Manuk Podang mabur mlebu kurungan
 Gage dikancing nganggo gembok kuningan
 Ra entek-entek lehku seneng gendakan
 Nganti modar nganti tekan kuburan
 Kadung remen ceweke Cak Paimo
 Cekap semanten niki atur kawula
 Ana kupat kecemplung ning njero santen
 Menawi lepat kawula nyuwun ngapunten

(Hook)

Pak Dul sirahe gundul
 Tuku rokok neng Pasar Sentul
 Arepo silul kudu wani cucul
 Ora cucul ora ngebul (2x)

Cakepan tembang Cicak nguntal baya

(Hook)

Ana cicak nguntal baya
 Baya coklat nyekel gada
 Aja seneng nguntal negara
 Mundak rakyatmu dadi sengsara (2x)

*Ini cerita negeri bedebah
 Pemimpinya hidup mewah
 Tapi rakyatnya makan susah
 Hasil dari mengais sampah*

*Di negeri para bedebah
 Yang baik dan bersih bisa salah
 Kebohongan itu lumrah
 Rakyat kecil hanya bisa pasrah
 Bubrah! Parah!
 Bubrah! Parah! Bubrah!*

(Hook)

Ana cicak nguntal baya
 Baya coklat nyekel gada

Aja seneng nguntal negara
Mundak rakyatmu dadi sengsara (2x)

*Rakyat mencari pimpinan
Ketemunya juragan
Rakyat mencari imam, ya imam
Ketemunya tuan
Maka jangan-lah jangan heran
Jika ada mafia di peradilan
Jual beli pasal dan hukuman
Yang kuat bayar pasti menang
Katanya jaman sudah reformasi
Tapi hukum masih bisa dibeli
Jadi barang dagangan, obyek korupsi
Nggak punya malu dan harga diri
Kalian kira selamanya rakyat kita
bodoh
Jika rakyat marah tirani pasti akan
roboh!*

(Hook)

Ana cicak nguntal baya
Baya coklat nyekel gada

Aja seneng nguntal negara
Mundak rakyatmu dadi sengsara (2x)

*Bibit itu tunas
Candra itu sinar
Yang menjadi simbol
Tegaknya keadilan
Langkah kecil telah dimulai
Dari bayi bernama demokrasi
Keadilan tak bisa ditawar lagi
Kepastian hukum adalah harga mati
Mungkin kita capek revolusi
Mungkin kita bosan demonstrasi
Tapi jangan pernah berhenti
Paling tidak tunjukan rasa peduli
Untuk indonesia yang kita cintai*

(Hook)

Ana cicak nguntal baya
Baya coklat nyekel gada
Aja seneng nguntal negara
Mundak rakyatmu dadi sengsara (2x)

Cakepan tembang Relu

Coba dirungoke isine ati iki
Pas kowe karo aku urip bareng dadi siji
Padha-padha seneng padha-padha
susah
Saiki aku mung seneng tur aku mung
isa pasrah
Mergo kowe kui wes gone wong liya
Senadyan ati iki ora isa lila
Yo wes nek ngana kowe mung tak
dongakna
Mugo kowe bisa urip karo wong liya

(Hook)

*Demi cinta yg membara
Kurela menggenggam bara api
Demi kasih yang mengharu
Sungguh aku rela
Biarpun badai menghadang*

*Seperti bunga yang sedang layu
Namun kau pasti tau
Semua karna aku masih cinta*

Sanadyan aku isih tresna
Ora bakal tak cidra
Mergo rasane ati lara nganti legane
mati
Ning yo wes rapapa aku tetep ngeculna
Supaya aku bisa nyawang kowe mulya
Aku cen koyo ngene ra due apa-apa sik
isa tak bagekna
Nanging aku duwe tresna
Yo wes saiki rasah dipikir saya abot
Sik penting aku isa impresan snadyan
ati lara

(Hook)

*Demi cinta yg membara
kurela menggenggam bara api
Demi kasih yang mengharu
sungguh aku rela
Biarpun badai menghadang
seperti bunga yang sedang layu
Namun kau pasti tau
Semua karna aku masih cinta
Demi cinta yg membara
kurela menggenggam bara api
Demi kasih yang mengharu
sungguh aku rela
Biarpun badai menghadang
seperti bunga yang sedang layu
Namun kau pasti tau
semua karna aku masih cinta*

Coba dirungoke isine ati iki
Pas kowe karo aku urip bareng dadi siji
Padha-padha seneng padha-padha
susah
Saiki aku mung seneng tur aku mung
isa pasrah
Mergo kowe kui wes gone wong liya
Senadyan ati iki ora isa lila
Yo wes nek ngana kowe mung tak
dongakna
Mugo kowe bisa urip karo wong liya

(Hook)

*Demi cinta yg membara
Kurela menggenggam bara api
Demi kasih yang mengharu
Sungguh aku rela
Biarpun badai menghadang
Seperti bunga yang sedang layu*

*Namun kau pasti tau
Semua karna aku masih cinta*

Sanadyan aku isih tresna
Ora bakal tak cidra
Mergo rasane ati lara nganti legane
mati
Ning yo wes rapapa aku tetep
ngeculna
Supaya aku bisa nyawang kowe
mulya
Aku cen kaya ngene ra due apa-apa
sik isa tak bagekna
Nanging aku duwe tresna
Yo wes saiki rasah dipikir saya abot
Sik penting aku isa impresan snadyan
ati lara

(Hook)

*Demi cinta yg membara
kurela menggenggam bara api
Demi kasih yang mengharu
sungguh aku rela
Biarpun badai menghadang
seperti bunga yang sedang layu
Namun kau pasti tau
Semua karna aku masih cinta
Demi cinta yg membara
kurela menggenggam bara api
Demi kasih yang mengharu
sungguh aku rela
Biarpun badai menghadang
seperti bunga yang sedang layu
Namun kau pasti tau
semua karna aku masih cinta*